

Bastoanele poliției și legea presei

UNUL DIN CÎȘTIGURILE INCONTESTABILE ALE REVOLUȚIEI IL CONSTITUIE LIBERTATEA PRESEI. După aproape cincizeci de ani de presă draconic controlată și cenzurată, am revenit la tradiția gazetăriei naționale, care a fost, de la nasterea ei în secolul trecut, un factor important în formarea instituțiilor noastre moderne și o garanție a menținerii lor. Democrație înseamnă, între altele, libertatea presei. Toate societățile totalitare încearcă să aplice ziaristilor o botniță și să-i poarte în lesă. Reinventarea alfabetului democrației coincide cu aceea a alfabetului presei. Noi n-am avut, decenii la rând, decât ziare de partid și lucrul acesta se simte astăzi. Libertatea presei nu e scutită de dificultăți și de erori. Mulți au înțeles-o ca pe o posibilitate de a spune orice despre oricine. Ideea că libertatea fără responsabilitate nu e cu mult mai bună decât cenzura nu le trece prin cap. Dar dacă presa reprezintă cu adevărat o putere în orice societate modernă, trebuie să știm și cum să ne folosim de această putere. O folosire abuzivă este nu numai imorală, dar și primejdioasă. Presa politică din România de după revoluție s-a dovedit depotrivă extraordinară și lamentabilă. Pe de o parte, a crescut într-un an cît alte instituții democratice în șapte, ne-a umplut viața și ne-a redat încrederea în inteligența și în bunul nostru simț, ca indivizi și ca nație; pe de alta, ea este penibilă, ticăloasă, vicioasă, ca și cum prin ea ar fi leșit la suorafață ce e mai rău și mai necinstit în noi, tot ceea ce comunismul a refuzat, intragul nostru subconștient bintuit de fantasmă. Putine alte sectoare ale vieții sociale exprimă mai bine ambiguitatea morală a noii societăți decât această presă cu două fețe, cu care ne mîndrim și de care ne este atît de rușine. Chiar dacă ne scribește, nu ne putem lipsi de ea. Primul lucru pe care îl facem în fiecare dimineață este să cum-

părăm ziarele. Cel mai important moment, cînd ne întoarcem de la slujbă, este să le citim. Și nimic nu ne răpește mai mult timp decît comentarea în contradictoriu a ceea ce am citit în ziare.

PROCESELE DE PRESĂ AU APĂRUT ȘI ELE CA CIUPER-CILE DUPĂ PLOAIE. Mulți cetățeni simpli și destule personalități au fost atacate, lezate sau calomniate în presă. Răfuiala cu presa e, de altfel, la modă. Săptămînile trecute, dl. Alexandru Birlădeanu, președintele Senatului, a răpit programul TV, la o oră de vîr, cincisprezece minute bune sora a explica de ce e necesară o lege a presei care să bareze valul de calomnii revărsat asupra d-sale. Și alții cer această lege a presei, ca pe o salvare de gura slobodă a gazetarilor. Prefectul Timișoarei a fost dilat de manifestanți să suprima un ziar local și, apoi, cuprins de remușcări pentru ceea ce însuși d-sa a socotit a fi primul gest nedemocratic pe care l-a săvîrșit, și-a prezentat demisia. Nu vreau să intru în detaliile unor astfel de conflicte, dar nu pot să nu observ că nu lipsa unei legi a presei le creează și că nici promulgarea ei nu le va împiedica. De altfel, președintele camerei superioare a parlamentului avea posibilitatea de a acționa în justiție pe cei care, după părerea d-sale, l-au insultat, căci codul penal prevede sancțiuni drastice la acest capitol, cu atît mai mult cu cît dl. Birlădeanu se putea prevala și de ofensa adusă autorității. D-sa preferă să nu întreprindă proces, probabil fiindcă parlamentar fiind, îi vine mai la îndemînă să susțină votarea unei legi a presei. Mai complicată e situația ziarului timișorean interzis care a apărut totuși a

doua zi, dar cu paginile albe, în semn de protest, și în sprijinul căruia au sărit două ziare bucureștene și unul din sindicatele de breaslă. Prefectul a explicat motivul suprimării: el nu ținea de conținutul ziarului, ci de pericolul ca manifestanții să-i devasteze localul și să-l molesteze pe redactori. Înțelegem raționamentul prefectului, dar precizăm că a interzice un ziar este, în orice situație, inacceptabil. Problema delicată este alta: Adevărul și Azi s-au solidarizat cu ziarul Renașterea bănățeană nu doar pe acest considerent de principiu, dar luînd act cu satisfacție de poziția ziarului în articolul care a turnat gaz pe foc, referitor la grevele și manifestațiile din Timișoara. Înșă conținutul articolului este profund necinstit, conține afirmații calomnioase și procese de intenție, care, dacă cej lezați acționează Renașterea bănățeană în justiție, vor conduce cu certitudine la un verdict sever, mergînd pînă la suprimarea temporară a ziarului. Din nou însă nu de o lege a presei e nevoie, căci codul penal prevede astfel de situații și dezlegările lor, ci de o etică profesională pe care dl. Boeru și colegii d-sale nu și-au însușit-o.

SINGURUL TIP DE IMPREJURARE PE CARE ACTUALA LEGISLAȚIE N-O IA ÎN CONSIDERARE ESTE RESPECTUL MUNCII ZIARISTULUI ÎNSUȘI: paradoxal este că cei care nu doresc o lege a presei sînt tocmai cei mai nedreptați de cadrul legal existent, singurii care nu se pot prevala de codul penal ca să fie lăsați a-și face meseria: ziaristii însiși. Un avion — și nu oricare! — se lovește de pista de aterizare și la foc. Gazetarii aleargă la fața locului, dar sînt izgoniți ca niște incurcă lume. Guvernul

închide ziaristilor ușa în nas, preferînd doar transparența pe care i-o îngăduie discursurile emfaticului domn Baltazar. Presa dezvoltă numeroase nelegi: nimeni nu se simte obligat să ia măsuri. Personalități cunoscute sînt invinuite de abuzuri și chiar de crime și nu catadixesc să răspundă. Peste toate acestea, polițiști în uniformă, descinși din dube ale M.I., bat cu sălbăticie pe cițiva gazetari aflați la datorie și pe care euscioanele și aparatura specifică nu-i fac, în mod misterios, recognoscibili, pentru oamenii ordinii. Colindînd noaptea pe la I.M.L. și pe la Procuratura Generală, bătuții nu obțin nici măcar certificatul legal de constatare la care au dreptul chiar și ca simpli cetățeni. Un medic de la I.M.L. (și scriu aici numele ca să nu fie uitat: Dragotanu) li-l refuză cu candoare birocratică și unui procuror (Nicolae Ionescu) i se par de puțină importanță rănile și vinătăile pe care bietii de ei le poartă, vrînd-nevrînd, la vedere. Culmea cinismului este reacția d-lui ministru Ursu, care convoacă o conferință de presă nu ca să dea satisfacție victimelor, ci ca să le culpabilizeze! Se poate deduce din atitudinea d-lui ministru de Interne că, în definitiv, ziaristii își merită soarta, fiindcă se țin de minciuni și de calomnii la adresa poliției. Lăsînd la o parte faptul că, dacă dl. Ursu avea a se plînge de conduita unor ziaristii, codul penal îi stătea la dispoziție (d-sa fiind jurist o știe mai bine decît mine), trebuie să spun că echivalarea agresiunii morale, imputată anume de d-sa ziaristilor, cu agresiunea fizică, pe care au comis-o polițiștii, învederează o idee de justiție cel puțin originală. Mi-a plăcut mai ales momentul din

conferința de presă, în care dl. ministru răsfoia un certificat medical și constata uluit cît de mincinoasă este Agence France Presse, care vorbea de coaste rupte și alte nenorociri acolo unde nu fusese decît o bătaie zdravănă, ruptă din raiul fesenist, cîteva echimoze și mai știu eu ce fleacuri din astea. Faptul că în loc să prezinte scuzele necesare, dl. ministru își exprima o perplexitate retorică este regretabil. Promisiunea de a descoperi pe vinovați și de a-i trage la răspundere seamănă, în aceste condiții, cu o amăgire. Dl. ministru avea tot timpul să afle pînă la conferință cine a dat ordinul bătaii și cine l-a executat. Dacă n-a făcut-o, înseamnă că d-sa este prea puțin interesat să ofere reparația morală și materială cuvenită ziaristilor, dorînd mai degrabă să-i prezinte telespectatorilor ca pe niște minciñoși. Nu de alta, dar dacă nu e încă democrație în România și dacă imaginea țării peste hotare este catastrofală, nu bătaușii poliției trebuie considerați vinovați, ci ziaristii care, în loc să se lase bătuți în tăcere, s-au apucat să strige în gura mare și să exagereze. Și, așa stînd lucrurile, n-am avea absolută trebuință de o lege a presei? Mai ales că, uitîndu-ne în jur, vedem că alții au mers deja mai departe decît noi: de pildă, președintele Gorbaciov, care a cerut pur și simplu suprimarea libertăților presei, acuzați că destabilizează U.R.S.S. fiindcă a informat despre agresiunea militară sovietică din Lituania. Acolo tancuri și cenzură, la noi doar bastoanele și o lege a presei în perspectivă: e limpede că vom avea motive să ne plîngem. Așa că teia fi și mai rău. De exemplu ca dl. Ursu să obțină într-o bună zi, cu ajutorul bastoanelor minuite de polițiști, votarea unei legi a presei draconice. Exact cum a obținut președintele U.R.S.S. cu ajutorul tancurilor.

N. M.

NE SCRIB CITITORII...

Stimate domnule director, Nicolae Manolescu,

M-AM GINDIT mult înainte de a vă scrie aceste rânduri. Dar am trecut peste reticența mea, după ce am citit, în revista pe care o conduceți, scrisoarea unui dascăl din Craiova, prin care este incriminată o colindă cîntată la 1 decembrie 1990, la Alba Iulia, de către corul teologilor. Ce nemulțumire își exprima dascălul din Bănie? Îmi permit să citez: „Alegerea ei (a colindei respective — n.n.) îmi face impresia, s-a efectuat deliberat. Pentru acel motiv din cuprinsul ei ce se repetă de cîteva ori, „LILIOARA TRANDAFIR“.

N-am știut dacă să rid sau să plîng după ce am citit cele de mai sus. Fiindcă supoziția care răzbate din scrisoare, potrivit căreia viitorii preoți au uneltit laolaltă împotriva sfintei opoziții, alegînd o colindă în care există cuvîntul trandafir, spre a-și exprima astfel „adeziunea“ la F.S.N. și implicit „unitatea de monolit“ în jurul domnului Iliescu este de domeniul fantasticului. M-a uluit, dar m-a și speriat în egală măsură. Doamne-Dumnezeule, pînă unde pot merge intoleranța, suspiciunea, cenzurarea închizitorială a celorlalți? Nu știu ce materie predă profesorul craiovean. Sper că nu limba și literatura română. Mă întreb: mi-ar da voie domnia sa să mai recit cunoscutele versuri ale lui Eminescu: „Dîndu-și trestia-ntr-o parte, / Stă copila lin plecată; / Trandafiri aruncă roșii / Peste unda fermecată“? Copiilor sau nepoților noștri le-ar fi îngăduit, de Anul Nou, să ne mai sorcovească, folosînd cunoscutele urări feseniste: „Să trăiți / Să

înfloriți / Ca un măr / Ca un păr / Ca un fir de trandafir“? Și ce facem cu parșivul tango al lui Florin Bogardo, prin care acesta ne îndeamnă, în mod provocator, „să iubim trandafirii“?

Nici nu știu dacă e cazul să glumesc. E suficient să ne amintim de perioada primilor ani de dictatură comunistă, cînd întreaga literatură română fusese cenzurată pînă la sînge, cînd din Eminescu nu mai rămăsese decît partea întii din Împărat și proietar și poezia Viața, cînd Goga, Rebreanu și mai apoi Argezi, Blaga, Voiculescu și atîtea alte unice personalități ale culturii noastre fuseseră interzise, cînd Caragiale era falsificat, spre a nu se „interpreta“ că ar fi „antisemit“ etc., etc., pentru a ne da seama unde duc ura și ignoranța. Mai spre zilele noastre, lucrurile căpătaseră un accent tragicomic. Nu se putea juca piesa lui Molière, Femeile savante, spre a nu se crede că e vorba de o aluzie la „tovarășă“. Unui actor i s-a interzis, la TV, să recite cîteva versuri din poezia lui Argezi. Greierile („C-are multe și destule!“) și gîtleje, dar și scule“), pentru că „tovarășul“ tocmai ținuse un sir de cuvîntări, astfel încît să nu se interpreteze că...

Nu exagerez, stimate domnule Manolescu, și dumneavoastră, în calitate de critic și istoric literar, știți prea bine cît de neașteptate pot fi urmările exacerbării patimilor politice. Din orice parte ar veni ele. De la „stînga“ sau de la „dreapta“, dacă mai există acum asemenea distincții, atîta timp cît anticomunistii înfocați folosesc metode clasice comuniste de intimidare, lucru valabil și pentru antilegionarii declarați. Iată de ce, la întrebarea dumneavoastră retorică: „Cui i-e frică de Alianța Civică?“ vă răspund: mie. Nu sînt ceea ce se cheamă un lup-

tător. Sînt un ziarist și un scriitor să zicem „mediu“. Nu colaborez nici la „Azi“, nici la „Dreptatea“, pentru a evita extremele. Scriu însă la alte publicații, în care nu mă stînesc să critic Puterea. Și o fac cu destulă virulență, cu adresă directă la domnul Iliescu și Roman. Repet: să critic, nu să injur sau să calomniez. O fac fără teamă. Fiindcă sînt convins că nu mi se va intîmpla nimic. Dar mi-ar fi frică să critic, de pildă, pe dl. Petre Mihai Băcanu. Sau pe dumneavoastră. De ce? Simplu: teama mea ar pleca de acolo că, în loc să mi se răspundă la argumentele mele, fie ele și derizorii, sau să nu fiu luat în seamă pur și simplu, ar fi foarte posibil să mă trzezesc „demascat“, ca pe vremea lui Sorin Toma. Trei citate dintr-o carieră ziaristică întinsă pe cîteva decenii pot demonstra cu prisosință că am fost „vîndut“, „colaborant“, „niste“ etc. Firește, dacă aș fi un luptător, aș scormoni și eu, precum vrabia, în opera „demascărilor“ sau în viața lor particulară, pînă aș găsi riposta. Îmi pare rău că trebuie s-o spun, dar cutia Pandorei au deschis-o „România liberă“ și „România literară“. Ce s-a întimplat, apoi, este umilitor și rusinos. Marii poeți și prozatori ai acestei țări, puși la „stîlpul infamiei“ în publicații de scandal, pentru un autograf pe o carte sau pentru un vers „închinat“ partidului, comunismului etc. Opera acestor mari personalități este indispensabilă spirituității românești. Dar dacă Popescu m-a atacat pe mine, îi stac și eu pe Popescu, chiar dacă acesta îmi este net superior ca valoare și perenitate. Am aflat lucruri penibile și intime, cu caracter strict de familie sau absolut personal, pe care n-ar fi trebuit să le aflăm vreodată, fiindcă din moment ce a fost începută, această polemică urîtă și rea (nici nu știu dacă este polemică), nu mai poate fi oprită. Violenta, fie ea și verbală, naste violență. Pentru a mă apăra pe mine, un nimeni, sînt în stare să lovesc în ce are mai presus cultura română. [...]

În sfîrșit, ca Alianța Civică să ceară, printr-un Rechiזורiu semnat ca un procuror, deschiderea unui sir interminabil de procese (fie ele și „morale“) înseamnă să înspăimînti o bună parte a populației țării. Vreau să fiu bine înțeles: toți cei care au comis crime împotriva umanității, care se fac vinovați de distrugerea economică, spirituală sau morală a României trebuie să fie judecați. Dar de aici și pînă la ceea ce se cere în acest rechiזורiu e o cale lungă. Las la o parte că e imposibil să stabilești cine pe cine are dreptul să judece. Dar fraza de încheiere este absolut oripilantă: „Urmează a fi citați: inculpații ce vor fi nominalizați de Tribunalul din

oficiu sau la sesizarea persoanelor ce consideră necesară această judecată“. Vă dati seama, domnule Manolescu? Ori cînd, dacă vă dușmănesc, pot să vă „citez“ în fața instanței. Ce importantă are că aș minti, atîta timp cît însuși rechiזורiul mă îndeamnă spre delatune și răz-bunare oarbă? Doar închiזורia, doar orînduirile fasciste și comuniste au mai recurs la asemenea mijloace inumane. Mai trebuie să spun că ele sînt cu totul străine unui stat de drept? Că astfel de extremeisme fac acest popor mai circumspect decît credeți și îl îndreaptă, din nou, către un vot pe care elitele îl vor considera, iarăși „rusinos“ dovedind un „spirit de turmă“ s.a.m.d.? Domnule director, dacă doriți însușirea unui stat de drept în România, este, poate, nevoie să înțelegeți, vrînd-nevrînd, că electoratul nu este format fie și dintr-o sută de mii de persoane care strigă „Iliescu judecat, omorît și sfîrțecat“ (oare de la balcon nu se aud aceste lozinci apolitice și civilizate?), ci din peste 17 milioane de persoane. Sînt „oamenii tăcuți“, cum îi numea, inspirat, un distins critic, intrat în dizgrația dumneavoastră. Dar de care depînd prezentul și viitorul politic al României.

Nu-mi fac iluzii că veți găsi spațiul necesar spre a publica aceste opinii, desigur, fiind membru al Uniunii Scriitorilor, am dreptul de a mă adresa revistei asociației mele profesionale. Oricum, spre a fi sigur că voi rămîne membru al sus-zisei uniuni, îmi declar deschis lașitatea și nu semnez rîndurile de mai sus. Ce să-l faci, Farfuridi, redivivus. Al dumneavoastră anonim.

Un scriitor cărnia îl este teamă să semneze

N.r. Vă publicăm scrisoarea, cu omite-rea unui pasaj, din rațiuni de spațiu, desigur publicăm de obicei anonime, pentru a vă dovedi că respectăm orice punct de vedere — cum este și al dv. — exprimat în mod civilizată.

ERATĂ

ÎN esul Tineri poeți din Anglia de Peter Forbes, apărut în nr. 2/1991 al „României literare“, s-au strecurat două erori tipografice. Astfel, în col. 1, în fraza: „Marțianismul a fost inovația cea mai uluitoare, intervenția lui aparținîndu-i lui Raine...“, se va citi invenția; în col. 2, în fraza: „Dintr-un simplu motiv, anume că părea să fie în concordanță cu un timp devenit martorul somajului...“, se va citi nu părea.

DENISA COMĂNESCU

Piața Sf. Anton la începutul secolului

Luxul discret al democrației

PRIETENII și neprieteni caută și oferă explicații pentru imperfecțiunile democrației noastre. Ele, explicațiile, acoperă o gamă atât de variată încât pe temeiul lor s-ar putea schița o rețetă universală a eșecului politic. De la imaturitate socială la lipsă de vocație, de la pasivitate de grup congenitală la incapacitate de dialog, de la caragialesc la ubuism, electoratul român poartă în codul său genetic toate păcatele posibile. Evoluția lui, la lumina crudă a zilei, pendulează între inerție și aventurism.

Un argument, printre altele, tratat ca decisiv în afirmarea slabei noastre calități politice, este extras din istoria contemporană. Toți în Europa, și mai tot în jurul nostru au reușit. Mai ales despre cei din jurul nostru, axul acesta de referință tras din Mitteleuropa, este vorba ca pildă mustrătoare. Cehii, nemții (de est), ungurii, leșii, minuiesc instituțiile democratice. Mai bine, mai rău, e o problemă de timp, consumat cu folos. Noi doar le **declaram** — instituțiile și siglele lor convenționale. Despre noi, s-ar zice, așezăm spectacolul mai înainte de a se fi construit scena. (Cu marele imperiu e altceva; acolo judecățile de valoare nu trebuie cumpurate global, ci pe felii, pe popoare, deci pe nivele de civilizație matricială; chirghizii nu pot fi puși pe același taler cu letonii).

Mie mi se pare că trebuie să scuturăm puțin buchetul cam sentențiar al acestor evaluări. Ele dau seama de un comportament dar mult mai puțin, sau chiar deloc, de circumstanțele reale și nu doar temperamentale care-l favorizează. Deși nici acestea nu-s de lepădat, ele oferind de-a lungul timpului surprize neiertătoare.

DEMOCRAȚIA este un lux. Un lux pe care și-l poate permite o societate umană doar dincolo și deasupra limitei îndestulării. Acesta este postulatul pe care, cred, se poate construi în mod coerent teoria democrației. Sub această limită se află micul și marele haos; sau marea liniște. Scapă sau rezistă cine poate.

Numai într-o țară în care actul de existență materială devine un factor social reflex, democrația se poate instala. Ca necesitate, ca patimă sau ca joc. Atât timp cât pe ecranul conștiinței colective nu defilează, într-o imagine onirică, munți de pilaf și râuri de lapte, oamenii au răgazul de a gândi și a face politică. Firește, gradul de adevăr al democrației nu este unitar. Iar criteriul de măsurare pot fi inventate la nesfârșit. Cum ar fi acela al vechimii — și neschimbării — actului constituțional. Punct de vedere din care, am aflat, Statele Unite ar avea un avans considerabil, în democrație, față de Franța, prima cu o singură constituție, cea de a doua cu unsprezece constituții, la 300 de ani. Eu nu mă hazardez în jocul cifrelor. De altfel, nici nu mi se pare prea important, pentru ceea ce voiesc să afirm eu aici, dacă una este mai democratică decât cealaltă. Democrația americană aplicată Franței ar fi mai mult decât un scandal; ar fi ridicolă. Și

invers. În afară însă de orice indolală rămâne faptul că masele electorale, și dintr-o țară și din alta, au un acces lucid, nu doar nostalgic, la instituțiile democrației. În ambele țări democrația nu începe (și nici nu sfârșește) cu lupta pentru subzistență. Altfel zicind, în chip cu totul prozaic, electorul știe, are îngropată în el această certitudine, că ducându-se la băcan în colț să cumpere un sfert de kilogram de cotlete, deprinderea lui cotidiană nu ar putea fi mișcată din loc după cum pe portofoliile ministeriale-s-ar afla democrații sau republicanii. Când intră să cumpere carne se gindește la carne, și nu la politică. La politică, reflectează, după masă, atunci când la o cafea și o țigară își citește ziarul, pregătindu-se să picotească puțin.

Noi facem democrație la, și prin cozi. Ecuația politică la noi este prin excelență o ecuație de existență. Nu morală, nu ideatică, pur și simplu de subzistență.

NU trebuie condamnat „poporul” pentru nepăsare, inflamare, inconsecvență, limbaj (urât), pentru grosieritatea cu care intră uneori în viața publică, pentru lipsa de pricepere, pentru ușurința cu care se lasă înșelați și naivitatea (nu cinismul) cu care ride de cei înșelați. Democrația este un lux pentru el. Dar nu pentru că, așa cum a spus-o ilustrul nostru politolog contemporan, ar fi imatur, i-ar fi atrofiat dacă nu cumva i-ar lipsi chiar organul democrației. Nu. Pentru un motiv cumpit de banal și elementar în ordinea de importanță a vieții. Fiindcă el nu are „timp” de jocul acesta. Un om care seara spală o cămașă pentru a putea să o îmbrace din nou a doua zi nu are disponibilitatea estetică a unor discerți între Cardin și Yves S.L. Iar starea aceasta de precaritate vitală este o condiție excelentă pentru toate tornadele și turnătorii politice. Cu ea poate fi amorsată orice mișcare pe eșichierul politic, dar tot atât de bine poate fi dezamorsată dacă nu o credință în orice caz decizia unei solidarizări. Există totuși am spus — o limită de jos. Nivelul de pericol. Sub acela nu trebuie lăsat să se coboare. Fiindcă atunci se intră în zona imprevizibilului și a incontrollabilului.

Nu doar prin lungul exercițiu al bizantinismului poate fi explicată falsa noastră vivacitate politică, toleranța la intoleranță pe care o practicăm, s-ar zice, uneori, cu o plăcere ascunsă, ci prin nevoia electorului de a se adapta la oportunitatea unei mai bune viețuirii. Teama de a nu pierde minimul câștigat. De a nu fi mai rău decât foarte rău. Este atât de profitabilă, pe plan politic, această situație, încât poți fi tentat să crezi că nu este doar rodul unei nepuțințe. Pentru că altfel nu este de înțeles cum poate fi atât de jucată lungimea acestei coarde. Când este strânsă, când i se dă drumul, lungimea ei oglindind, ca sonda manuală rudimentară cu care se măsoară adincimea bătrinelor fluvii, pragul de pericol. Adică, riscul eșuarilor.

Mihai Giugariu

Între morală și naivitate

INFORMAȚIA a schimbat și va schimba lumea. Brusc sau încet, în raport cu pulverizarea ei în ideologie. În zona așteptării și emiterii ea se constituie într-un uriaș cataract.

În societatea noastră informația, în înțelesul său curent, publicistic, rămâne în continuare o armă de esență ideologică. Ea creează scenariul sau este creată de acestea. Actualitatea devine, astfel, un joc ale cărui reguli sînt deținute doar de către unul dintre parteneri, frizind absurdul. Jocul ideologic de astăzi este abstract și prea puțin precizat. Rezultatul duce la izolarea relației puterii cu masele.

Există deja în unele medii politice și chiar populare ideea că **partidul comunist** nu are a face cu fostul totalitarism din Est. Dincolo de acestea poate exista chiar demonstrația „logică”, prin curente filosofice, care deși revendicându-se din Marx, au dovedit neîncet falimentarea aplicare a acestei filosofii, vulgarizarea ei. Deși cei care au reprezentat în fața acestor popoare avangarda comunistă, nu cunoșteau gândirea marxistă, și cu atât mai puțin istoria ideilor filosofice, ei au fost susținuți de către armate de oameni de cultură, care au adîncit și aplicat conceptele „creatoare”.

Un veritabil proces al comunismului trebuie să aibă ca punct de plecare și închidere o analiză a marxismului atât din țările „lagărului”, cit și din cele democratice (Franța, Italia, Spania, America).

Oricum s-ar spune, privind cu luciditate lucrurile, în România comunismul există. Faptul devine cu atât mai pronunțat, cu cit dl. Claudiu Iordache, personaj după unii shakespearian, după m'ne crvragialesc, prim-vicepreședinte al F.S.N., afirmă că este reprezentantul celor care au fost 45 de ani înșelați, al săracilor. Strategia este tipic comunistă. Situația reală este că dincolo de sărăcia indiscutabilă, la care se referă controversatul om politic, există o sărăcie cu duhul. În fond, dl. Claudiu Iordache pune parșiva întrebare: nu este mai bun comunismul cu față umană decît haosul și dezordinea?

Prin intervenția sa, dl. Iordache, care înainte de revoluție nu știa să fi însemnat ceva în rezistență, ca și ulterior în procesul de democratizare, profită de reflexe, de comodități periculoase. Moneda aruncată vrea să spună că e mai simplu să fii condus decît să-ți bați capul cu nesiguranța pe care o implică trecerea de la un sistem la altul. De partea sa acest om politic are: incompetența, lichelismul, oportunistul, forțele care țin pe loc un popor.

Pînă acum informația asupra interiorului a venit din afară, purtînd amprenta unei obiectivității atitudinale. Războiul ideologic s-a întretinut prin speculații, prin contestarea singurătății umane în fața absurdului determinism. Dacă în România totul mergea rău, iar din acest rău se mai recunoștea cite ceva, vinovat era postul de radio „Europa liberă”. Nu se supralicita numai xenofobia, ci un expres postulat asupra mitizării reprezentantului puterii politice comuniste, a revoluționarului de profesie, revoluția continuă. De aceea, nu e un

fapt de mirare reapariția, cu un anumit succes de public, în arena publicistică a celor care au dus dezastruoase campanii antiromânești. Un lucru foarte clar: demagogia politică s-a întretinut prin naționalism. Toate forțele extremiste au acționat sub noțiunile de: **dumnezeu** (doctrina marxistă) și **poporul** (comuniștii).

Consider că este democratic a interzice aceste manifestări cu atât mai mult cu cit ele aparțin unor persoane ale căror servicii sînt notorii. Tribunalul moral al unei viitoare societăți democratice trebuie să fie însuși Tribunalul. Dacă s-ar da în acest moment o lege a presei ea s-ar constitui, probabil, în jurul unui paragraf de principiu: presa trebuie să afirme adevărul, să nu dezinformeze. Întrebarea care se pune este următoarea: au nevoie de această lege, în egală măsură, atât partidul de guvernămînt cit și opoziția?

După legea pămîntului, legea presei, astfel concepută, ne-ar putea salva. Absența ei ne înrobește unei politici oficiale diversioniste, iar manipularea este o realitate indubitabilă.

În România au murit oameni în stradă și în închisori, iar partidul de guvernămînt nu are dreptul la glume spre a crea o emulație a uitării. Foarte mulți ziaristi ai puterii, specializați de pe vremea „bune” în celebra limbă de lemn, încearcă să facă din fosta um'lire un nou receptacol al voinței „superioare” de inolonare. Nu altfel se explică programaticele campanii de calomniere și dizidenților, pentru care puterea se și felicita, introducînd un alt șiretlic stupid: relațiile de peste graniță sau popularitatea. Prin legea presei s-ar pune, în sfîrșit, la stîlpul infamiei, comunismul. Nu cred că este greșit a spune că democrația e compromisă, irealizabilă, dacă nu începe printr-un ho'ărit proces al totalitarismului și al corifeilor săi, printr-o dizolvare a partidului care a dus țara la dezastru pe toate planurile.

Există, și trebuie să o re-amintim cu toții, o anumită culpabilitate națională. Dar una este să fi dat ordine să fie ucisii camenii, și alta să fi fost un om c'nstît, obligat de împrejurări să facă parte din partidul comunist, și alta, în aceeași ordine de idei, atitudinea de stînga a marii intelectualități a secolului.

Există în România, astăzi, o singură presă profesionistă și corectivă: cea de opoziție. Faptul poate explica o reală criză de guvernare pe care guvernămîntul refuză să o recunoască.

Informația poate lua nenumărate înfățișări prin interpretările care i se dau (elocvent în acest caz este comentariul prin imagini al televiziunii). Democrația se bazează, în primul rînd, pe informația netrecută prin filtrul ideologic sau trucaj.

Grădiniile suspendate ale ziaristicii sînt o utopie în care mai tăifăsuiesc ideologii de ieri în speranța constituirii unui nou c.c. și al unei secții de presă. Reflexul ordinului de la centru le pune în evidență toată incompetența, lipsa talentului, tot comportamentul antidemocratic ce le-ar fi fost, poate, iertat și izolat într-un ieri apărîndu-ne tot mai incredibil și definitiv condamnat.

Ioan Vieru

Un sfert de veac de poezie

Fotografie de Ion Cucu

INCREDIBIL aproape, a trecut un sfert de veac de la debutul editorial al lui Ion Pop! Propunere pentru o fântină, primul sau volum de versuri, apărut în 1966 în colecția „Lucașfărul” (a cărei relansare n-ar fi cu totul lipsită de interes) aducea în peisajul liric al unei generații dominate cu precădere de accente ludice, onirice și de un stil al insurgenței interioare, figura unui ardelean sfios, feciorelnic, incapabil să rănească pe nimeni, de o puritate aproape feminină, în poezia căruia orfismul incipient al viziunii se împletetește încă cu vagi inflexiuni de extracție populară, capabile să trădeze, în adinc, o obsesie, dar și o apartenență. Adolescență, dezinhbită, lăsată în voia unei fervori vitale în spatele căreia recunoaștem fără prea mare dificultate modelul (Lucian Blaga), această poezie subzistă încă într-un spațiu plenitudinar, edenic („de ce-îl atit de minunat pe lume”), în care vegetalul imblinzeste pătura și sufletul se abandonează nemărginirilor, dar anunță deja citadinismul moral de mai târziu, unde spiritul se închide în simboluri și secvențialul ucide imensitățile. Răzbate deja, din spatele unei violente expansive, labisiene, eleatistul suferinței de mai târziu, obligația prea-plinului de a se închide în forme, un semn al frustrării cosmice care va constitui substanța celui de-al doilea volum de versuri al lui Ion Pop.

Biata mea cumintenie (1969) reprezintă, astfel, o continuitate, dar și asumarea unei noi identități. În volumul precedent ecuația limitărilor înfinită fusese deja enunțată („Fii cu ochii în patru. O suferință fără de margini e linia / Frin-gindu-se-n linii”), pe cind aici ea primește o consistență tragică, de profunzime, în care obsesia marginii, a liniei fragile care împiedică existența să se prelingă în neant, e omniprezentă. Organic, alți poeți sesizează în cazuri similare plasticitatea, substanța spumoasă a materialității, pe cind privirea lui Ion Pop se mută spre linii, contururi, spre locul unde ființele „se termină” și lumea prinde o margine de neînțeles.

Impresia generală e aceea de fragilitate cosmică, de lume însăși efemer. În raporturi secrete de un demiurg dotat cu un superior simț al zădărniciilor și relativului, un univers în care agresiunea nu-și găsește locul, care nu suportă discordanțele, violența, preferind tonurile vătuite, vocea redusă la o șoaptă și gesturile calme, reținute. Strigătul se închide în geamăt, plinsul devine înăbușit, abia perceptibil, și poetul își poartă prin lume ulceratiile singurătății drapate în melancolie, sesizând cu acuitate hipertrofiată „geamătul întinericului prăbușit în ziduri”, surdinizarea spre suportabil a marilor zgomote celeste: „Și urletul ce vine din păduri / Abia-l mai auzim, încetinî, / Prin somnul dus al ciinilor de pază.”

Se asociază acestui sentiment al fragilității existenței de peste zi un foarte puternic sentiment al succesoralului și al morții („copaci vii domnesc peste copaci ce-au fost”), prin care poetul plonjează, novalisian, în noaptea, pentru a regăsi filonul ascuns al romanticilor. Numită explicit într-un vers „moartea mea de o zi”, „biata sa cumintenie” evocă orfismul incantației și lirismul sincer al corespondențelor esențiale, ancorînd într-o lume în care nu poemul produce simbolul ca pe o inflorescență, ci, dimpotrivă, simbolul informează textul (Al. Cistelean), pentru a propune tot mereu o transcendență.

Există în subsidiar, în corpul volumului, un transfer de semnificații arhetipale asupra căruia critica a insistat mai puțin. De proveniență net blagiană, mișcarea de început a volumului evocă un evident nietzscheanism al atitudinilor, conceput însă nu ca o victorie, ci ca o realitate pasageră, care se cere cu necesitate depășită. Înfrîntă: „Dansăm, dansăm, smulgem piciorul din piatra / Amenințînd spre ge-

nunchi smulgem piciorul cind creste din lut / Noaptea atrasă mereu de-o stea neagră. / Glodul ei de-ntineric pustiu /.../ Dansăm, dansăm, vîn săgeți și se-nfig, / În piept ruginesc, infrunzesc, după vreme”. Înaintînd în corpul volumului, se poate sesiza un transfer arhetipal simbolic, nietzscheanismul de început cedînd locul efigiilor christice, suferinței exponențiale („Să am înfipti în mine trei tărusi”), ceea ce explică de altfel și omniprezența singelui în aceste versuri, unde „gheare de lavă și singe țînesc uneori din efort”.

Oricum, nu ușurința, extaza orgoliului și a superiorității infuzează aceste versuri, deși risul, dansul mai apar din cind în cind, diseminate în corpul de simboluri al volumului, ci replierea în suferință, luciditatea virilă a infringerii, în care orfismul este recuperat ca unic principiu de îngemănare a lucrurilor dispartate (vocea: „unicul lucru fără de margini”) și promisiune de eternitate: „Trebuie să existe undeva un loc / În care se adună marminele tuturor lucrurilor / După ce ele au murit / Și iară încetul cu încetul / Putin mai întunecată puțin mai dură / Putin mai oarbă, mai fără auz și gură / Se naste / O nouă nemărginire”.

AJUNSI aici, se cere precizat și un alt aspect, existential de astă dată. Pentru un poet care, la vîrsta tinereții — cu doar trei ani de la debut, cind insurgența e o stare de spirit și verbul chemat să elatine idoli — își inițiază cindă un volum **Biata mea cumintenie**, acceptînd să se autopersonalizeze în fata socialilor de cafenea literară și să denunțe cetății abuzate de spectacol inapertă structurală pentru revoltă, ancorarea în mornit și gesturi mediate, pentru un astfel de poet, deci, ironia e o prelungire a tandreții, care mai mult protejează, decît respinge. Reflexiv, scindat între eseu, critică și istorie literară ca preocupări de regulă și poezie ca stare de har, Ion Pop perpetuează un stil de a fi universalist în cultură, în care respectul valorilor creează o etică derivată din istorie și o conștiință a relativității valorii personale în competiția cu marile modele. Numai ancorînd într-o asemenea modestie esențială, ce nu are nimic de-a face cu ipocrizia sau cu locul caduc al orgoliilor, poate universalistul Ion Pop să-și exercite vocația de director de conștiință, impunînd o fervoare pentru a se retrage imediat înăoia acesteia, într-un stil al generozității practice de un model imediat, pe care autorul **Transcrierilor** nu întîrzie nicind să-l numească: Profesorul, Mircea Zăciu.

Clujul producea spre sfîrșitul deceniului 7 (**Propunere pentru o fântină** apare în 1966, **Biata mea cumintenie** trei ani mai târziu) o poezie a meditației livrest, saturate de cultură, un lirism al simbolului dens, melancolic și crepuscular, traversat — ca de o amintire îndepărtată și mai puțin ca de un imperativ al proximității — de baladescul pretios al Cercului literar de la Sibiu, generație tutelară, dar și model opresiv, de la care poezii primei promoții echinoxiste vor prelua sintaxa culturală a gestului ceremonial, ambo-lic, o mateinizare a ambientului și religia aferentă a prieteniei (din care, dincolo de nevoia unui spațiu de exprimare, se va naste și revista, supraviețuind-ii), ceea ce face ca și azi, cind vremurile au erodat iluzia și simbolurile s-au cam depreciat, Clujul să-și recunoască oamenii tot după rezonanța literară a numelui lor (Critical, Prozatorul, Poetul — și întotdeauna cu majuscule!), textul substituind persoana, esențializînd-o.

Se practica atunci, în triunghiul dintre „Echinox”, „Arizona” și Biblioteca Centrală Universitară (botezată azi „Lucian Blaga”) o alchimie a neliniștii care distila spiritul, transgresînd arbitrarele frontiere impuse temporar culturii, și acest sentiment va face ca ulterior, ajuns pe malurile Senci ca unul din cei mai mari ambascadori ai literelor pe care i-a dat, postbelic, această țară, profesorul clujean să trăiască, la Sorbona, impresia regășirii unui mediu familiar, din care poate că numai prietenii lipseau, atît de firesc și de familiar acest spațiu, încît întorcîndu-se acasă, unde, Echinoxul „mergea” și scotea numere de excepție, reintegrarea să se producă firesc, și opera să reînceapă naturd, de la fraza abandonată înainte de plecare.

Evocarea acestui mediu nu reprezintă de fel un capriciu. Modelîndu-l neîncetat, orasul se lăsa, la rîndu-i, modelat, de către poet, și aceasta a fost generația literară care, dintre toate celelalte ulterioare, a încercat să redimensioneze spiritual Clujul, punîndu-l sub alte auspicii. Ion Pop a participat din plin la configurarea acestei noi mitologii citadine, transpunînd într-un oras sever, rectangular și clasicizant, medievalismul umbros al Sibiului, utopia unei Castalii a cărții care trimite din nou la Cerc, evocîndu-l: „Versuri să scriu, imi cer, despre un oras — / dar eu i-am locuit doar patru case / din care lumea învățai s-o vād / În unghiuri drepte, cum era fereastră, / și nu prea multe străzi bătui, și vreo trei poduri, / peste un riu curgînd mai mult în mine. / Visei aici vreo trei sau patru vise — / cam toți atîția prieteni le-au știut — / la colțurile pietei pătrate im-

părteam / frunze și vorbe-n pale echinoxuri, / și tot aici soptitul tipăt lung, / iubirea drămuță, inecul în cerneală — / un vînt uimit trecea din cind în cind / prin existența mea gramaticală. // Versuri, deci, despre-un ins în oras, Asadar / un scurt rezumat, / Salubru, Demn. Sarea melancoliei, / Și pină să-l închei, te-ndepărtezi / uitucă tinerete traversată / de vreo trei sau patru străzi, poduri, iubiri, / de trel-patru cuvinte învățate / la școala știutei mierle latine / din știutul poet. / La litera T, te așteaptă Dicționarul / Și se vor face, da, săpături. Abia apuc / să mă așez în colțul scenei, / printre slujitori, halebardieri, pietre, popor.”

Sub zodia utopiei se va inscrie, cu toate implicațiile sale, și biblioteca ideală din **Gramatică țirzie** (1977), o carte a cărților prin excelență, de un livresc programatic, dens, apercceptiv, a căruj prezentă a convins atît de mult critica, încît a ridicat între poet și cititor o perdea de fum, menită să ascundă celelalte nuclee de tensiune ale volumului, considerate, oricum, de importanță secundară. Pentru Ion Pop, **Gramatică țirzie** reprezintă o sinteză, acumulată peste decenii, dar și un moment al despărțirii apelor de uscat. Nu neapărat din infidelitate față de propria-i substanță de pînă atunci, și nu neapărat din iconoclasml revoltei împotriva unei formule în care a fost închis ca într-un poliedru, poetul va încerca, începînd cu acest prim ciclu al tainicej insurgențe, să scrie altfel, deschizînd percepția înspre grotesc și directetea mesajului, într-o istorie perfid ostilă („Reputăză victorii / Pe care-un notar anonim / Gîndeste că e-n zadar / Să le mai scrie-n istorie”).

Volumul aparține unei vîrste cristice („Tăcere — ploaia cade-n seara de iulie, / Am treizeci de ani — mă pregătesc de scris / O lungă odă, cu titlul Clepsidrei, Murind, vorbind / Despre absente lucruri”), propunînd, cu pregnanță nouă, în ansamblul liricj autorului, o importanță schimbare de statut la nivelul sentimentului de viață: din fragilă, perfect articulată cosmic, ființa ne apare mai nou ca fiind periclitată, un simplu (?) accident cosmic în durata celor existente. Așa se explică obsesiva reluare, pe parcursul întregului volum **Gramatică țirzie**, a unui termen transformat în nucleu coagulant: strivire (a strivi), cu o prezentă relevantă și în poezia de mai târziu a lui Ion Pop.

NU-I DE MIRARE, asadar, sentimentul acut de frustrare cu care se deschide **Searele și uitarea** (1985), ca și starea de periclitare în concret pe care o anunță: „Da, Imbrăcat în fereastră / Ca un cavaler / În evul său mediu fragil, în platosa transparentă // O prastie, doar o prastie / ar fi de ajuns. / O prastie, doar o prastie, / va fi de ajuns.” Versurile împoartășesc o agresivitate a proximității, un dezechilibru cosmic și, complementar, panica ființei ulcerate de real, incapabilă de a-i mai înțelege semnele: „Ce s-a întimplat, nu-mi dau seama, / O mie de capete plecate au fost tăiate de sabie, / așa a trecut și n-a mai rămas nici o piatră. / Dumnezeu a fost văzut totuși bătînd cu bita, / m-am sculat de dimineată și n-am ajuns departe, / tot ce-am putut face azi am lăsat pe mine. // E-o mare panică în proverbe.”

Se constată în întreg volumul o pierdere voită în umil, perisabil, ca și premeditata modificare a registrului imaginărilor în direcția simbolurilor gregare, a unui bestiar lasciv, jilav, năcîrit în neputință. O revoltă de interior, cu glas

mornit și versuri înjumătățite („În ziua de 23 octombrie / mi-am așezat mina sub timpla dreaptă / într-o poziție foarte meditativă / Și mi-a fost frică”) punctează lăuntric o melancolie dublată de tristețe, în care psihologicul mărunț și spiritualul se întrepătrund într-o crudă metaforă a debusolării: „Dar vremurile s-au schimbat, zise Greul, Rusinea nu-i la începutul frazei, — abia spre sfîrșit...”

Din acest document al exasperării și crizei existențiale se desprinde recentul volum de versuri al lui Ion Pop, **Aminarea generală** (Ed. Dacia, Cluj, 1990), comun în substanță cu cel anterior — din care și preia cîteva poeme, scuturîndu-le de zgura deformantă a cenzurii —, dar sensibil schimbat în tonalitate. În **Soarele și uitarea** se mai insinuau încă, sub vălul protector al metaforei, ipoteze culturale („Poezia — imi spui — / a tot cîntat lumea asta / dar este vorba de o schimbă”), pe cind aici violența instigării la revoltă e dominantă, sufletul, scăpat din chingile umiltoare ale fricii, îndemnă la revoltă, prin asumarea acțiunii directe: „E vremea iesirii. Să iesi, / E vremea / să explodeze Dicționarul.”

Ne grăbim să precizăm, pentru risipirea oricărui mefiențe, că versurile acestea au fost scrise, fără excepție, înainte de evenimentele din decembrie '89, propuse ediției fără a fi, din motive lesne de inteles, acceptate. Ele continuă un document existențial, lăuntric, și abia ulterior se leagă de timpul care le-a facilitat apariția, ceea ce face ca, pe moment, receptarea lor să fie potențată de context, într-atît de vii sint realitățile care le-au generat și într-atît de incapabili sintem, încă, de a face abstracție de ele.

Aminarea generală continuă, de fapt, ecuația rupturii, a cezurii necesare anunțate în volumul precedent, scotînd ființa din organizatitate și azvîrlînd-o într-o vreme de sincope. Catastroficul reprezintă obsesia centrală a acestor poeme premonitoare, unde ființa nu se împlinește decît prin ruptură și unicitate, sub zodia evenimentului irepetabil, de excepție: „Și dintr-o dată să simți / că-n mijlocul celei mai sănătoase fraze / ți-a explodat un cuvînt...” În alt loc: „Dîndu-mi seama că viața-i destul de scurtă, / m-am hotărît să ies în sfîrșit în piața / acestei pagini albe / și să strig aici cu toată gura / o șoaptă sfîșietoare.” Reapar simbolurile jilavului subuman din volumul precedent („Nimic de fier, nici sulite, nici cuie, / nici lanțuri, nici capcane, / nici securi, / Înmuiați-s-a, vai, și fierul / și fierul / și fierul”) și într-un timp scris cu degetele fricii există întotdeauna un rest care, chiar dacă nu justifică moral, face plauzibilă expectativa, ca-n această mică nestemată asternută pe hîrtie la 31 august 1989: „Ne-a mai rămas, se pare, / încă o bucată de drum // Răbdarea e, nu-i așa, / întotdeauna mai lungă / cu cîteva metri / decît umilinta.”

Citeva poeme, ca **Reverii de pildă**, unde e evocată din nou Sena „curgînd, erodînd / tărîmuri de tomuri cumintii”, amintesc de o manieră lirică revolută, de un stil al reveriei cumintii, enigmatice, dar tot restul volumului propune modele etice, o morală a rezistenței interioare și acțiunii, ce infirmă acut, cu pregnanța surprizei, poezia cu care Ion Pop ne obișnuise pînă acum. Nu se ajunge, e drept, la un discurs al cotidianului — nici nu fusese în intenția poetului de a face un asemenea pas —, dar **Aminarea generală** restrînge spațiul afectat metaforei, lăsînd impulsivității o libertate nemaicunoscută înainte.

Ștefan Borbély

Tirgul Moșilor — pictură de Sava Henția (1848—1904)

„Cruciada copiilor“

(de Lucian Blaga)

UN FAPT atât de cutremurător ca acela de a lăsa copiii să salveze o lume care părea să nu mai aibă salvare nu poate izvorî decît dintr-o enormă lipsă de speranță. Atunci cînd nimic nu mai poate fi imaginat, cînd supraviețuirea însăși începe să pară o iluzie exagerată, pe talgerul istoriei sînt așezate trupurile copiilor eroi. Este singura jertfă care mai poate întoarce speranța pierdută, este singura jertfă care mai poate răsturna balanța.

Cruciada copiilor nu este însă o sacrificare a copiilor de către părinții conștienți că numai o jertfă curată mai poate salva ceva. Dimpotrivă. Părinții — cărora de-a lungul deceniilor otrăvurile le-au fost administrate în doze progresive pînă la intoxicare și pînă la dependentă — nu mai sînt în stare să creadă că miracolul este posibil și nu sînt dispuși să-l plătească. Împotriva voinței lor, copiii înșiși își hotărăsc soarta și istoria. Ei spun: „Vom muri și vom fi liberi“, ei spun: „Părinți, ne-ați vîndut...“.

Pe scena Teatrului Național (din Piața Universității) piesa lui Lucian Blaga răsună — ca orice autentică operă poetică — de sensuri reverberate în timp, de pasiuni arzînd azi și luminînd înspre mîine. Scrisă din punctul de vedere al „mamelor neîntrebate“, ea se cutremură de concluzia că istoria și durerea nu pot fi eludate, că mamele au de ales între a urî cruciada care le răpește copiii sau a porni ele însele în cruciadă alături de ei.

Sub aparența unor mereu repetate înfringeri, istoria lumii este dusă înainte de un sir de „cruciade ale copiilor“ care își trec mai departe — ca la înviere — lumina și credința. „Și, ca și în istorie, pe scena Teatrului Național „cruciada copiilor“ continuă...“

Ana Blandiana

Divanul ad-hoc al Țării Românești (1859)

Mitologia noastră comună:

Mogoșoaia

„Acest palat s-a prăbușit din invidie“

LA SFÎRȘITUL lunii iunie 1927, palatul de la Mogoșoaia, reînviat, este „inaugurat“ printr-un dîneu intim, restrîns, în camera Marthei Bibescu, la care participă doar soțul ei George și arhitectul Domenico Rupolo. Fugit irremediabil timpus: „De atunci, vizitatorii vin unul după altul, arătîndu-se uimiți sau fiind rezervați. Unii se minunează de măreția aceastei bizare care se împacă rău, în mentalitatea lor, cu cerințele vieții cotidiene. «N-o să mergeți să locuiți acolo? o întrebă un curios. Veți face un muzeu?» [...] Prostia celor mai multe păreri o lămuresc pe Martha: este admirată munca, dificultatea acesteia, costul operațiunii, mai mult decît frumusețea edificiului, armonia liniilor sale ori cea a culorilor. Spirite răuvoitoare socotesc restaurarea prea perfectă și spun mezzo voce: «N-a fost niciodată așa pe vremea Brâncovenilor!» Alții, perplecși, se mulțumesc să observe, după ce s-au extaziat în fața spațiilor verzi și a iazurilor: «Trebuie să aveți mulți tînari!» La care Martha răspunde cu seninătate, după gradul lor de cultură: «Nu mai mulți decît aiurea... Nu mai mulți decît la Venetia... Nu mai mulți decît la Luxor... Nu mai mulți decît la Biaritz...» Meditînd asupra încheierii operei sale care i-a luat cincisprezece ani din viață, ea notează în această epocă: «Acest palat s-a prăbușit din invidie. Din invidie a rămas atîta vreme în stare de ruinare. Din invidie a fost atît de anevoios restaurat. Din invidie îți place să vizezi pe ruine la căderea imperiilor — și a marilor case...» Apoi, gîndindu-se la instinctul care a călăuzit-o în răbdătorul travaliu de reconstruire, la această datorie de reparare față de strămoșul Brâncoveanu, suferind în depărtare să-și știe casa mutilată, ea continuă: «Cînd murim, cîte dintre lucrurile pe care ni le-am propus cu cea mai mare stăruință, le-am împlinit? Se pare că fiecare dintre noi duce viața altuia care, neputîndu-și dirija viața, ne-a delegat, murind, pentru îndatoriri și plăceri ce nu sînt ale noastre...» (Ghislain de Diesbach, în „Prințesa Bibescu“, Paris, 1936).

„Oare noi nu sîntem femei?“

CHIAR aici, la Mogoșoaia, în 1940, noaptea 23, Martha Bibescu consemna în jurnalul ei: „Dimineața, Bucur [unul din valetii] se înființează în camera chinezească, cu o figură lungă și o voce de circumstanță, deopotrivă de ipocrită și mihnită:

— Imi pare rău că trebuie să vă spun, Alteță, dar este percheziție legionară în casă.

Treaba a durat de la 9 dimineața pînă la 6 seara. În tot acest timp, am ținut la subsuoară carnețelul în care scriu acum. Celelalte erau în sacul meu cu lucru de mină, care imi atîrna, neglijent, de braț. A fost ceva dezgustător — o lungă silnicie, niște indivizi sinistri (însotii, din fericire, de membri ai vechii poliții, oameni care-mi mai intraseră în casă, cu prilejul unor serbări filantropice, a Conferinței miniștrilor de Aviație și al balului dat în cinstea soților Londonderry). Alexandru Ghica, șeful poliției legionare, sosește pe la ora 11, pentru a conduce percheziția ca un domn manierat, cum se crede el. Sesizează cu cită ironie îl întreb:

— Spune-mi, te rog, ce anume căutați?

În vremea asta, circacii lui străpung pereții, pentru a verifica, prin sondaj, dacă nu există ascunzători secrete. Destinul acestei case este să aibă de-a face cu

căutătorii de comori brîncovenesti). Cel de acum nu se atîng nici de argintărie, nici de bijuterii, nici măcar de arme. Nu-l interesează decît hîrtoagele. Orice hîrtie scrisă de mină. Imi fură toate hîrțile mele dragi. Toate manuscrisele care alcătuiesc Opus Magnum-ul meu — Nimfa Europei, Phoenixul sortit focului), scrisorile, nenumăratele scrisori care se află la Mogoșoaia: ale soacrei mele către socrul meu, corespondența domnitorului Bibescu, cea a domnitorului Constantin Brâncoveanu cu Cancelaria Imperială de la Viena, cu împăratul Carol al VI-lea, tatăl Mariei Tereza, cu împăratul Leopold al II-lea. Pe scurt, tot ce poartă fie și urma unui cuvînt scris de mină omului. Pînă și poemele manuscrise pe care mi le-a dăruit Claudel, pînă și fotocopiile manuscrisului lui Anatole France, pînă și scrisorile autografe ale lui Bismarck către soacra mea, pînă și scrisorile lui Alfons al XIII-lea) către mine, pînă și albumul verde etc. Nimic nu scapă de confiscare.

— Vă restituim toate hîrțile. Imi declară Alexandru Ghica. Dar le luăm cu noi, altfel nu mai isprăvim nici în trei zile.

— Ce anume căutați? repet eu. Nu catadicsesc să-mi spună. Se iau interogatorii oamenilor de serviciu, se scotocește prin camerele lor. Furioasă, cu fața scaldată în lacrimi, Blanche [camerista Marthei Bibescu] nu dă voie unui individ să se atîngă de lucrurile mele de îmbrăcăminte, pe care le-a strîns în camera de baie și le aduce acum în brațe. Ea declară respectivului că este cetățeană franceză și nu are de gînd să asculte ordinele lui. Doi legionari se năpustesc asupra lor, încercînd să-i smulgă lucrurile din mină. Se iscă o încăierare.

1) Printre motivele mazăririi lui Constantin Brâncoveanu și ale aducerii sale la Stambul, împreună cu toată familia, se număra și faptul că el ar fi ascuns mulți bani prin diferite țări (Văcărescu, ocupîndu-se de averile domnitorului, luase de asemenea drumul Stambulului, unde, prin torturi, se încercase a-i fi smulse măturii). De asemenea, la palatul de la Mogoșoaia, fuseseră căutate averi dosite.

2) Opere ale Marthei Bibescu.
3) Rege al Spaniei (1896—1931). Își părăsește țara după proclamarea republicii. Născut: 1886. Mort: 1941.

Bucureștiul văzut din Turnul Colței (jumătatea secolului XIX)

— S-a enervat rău de tot, explică unul din legionarii celuiilalt. E franțuzoaică.

Valentina și Martha Dumbrăveanu sînt consemnate, fiecare într-o cameră separată, unde poliția legionară le «descose».

Au venit cu un autocamion să încarce totul. Să ia ce? Munca mea, Opus Magnum, resortul profund al existenței mele! Încerc o senzație de greață, un imens dezgust, deghizat sub un fel de voinție, ca și cum m-aș afla pe puntea unui vapor și aș vrea să preîntîmpin răul de mare. Minios și trist, Ion [valetul sofului ei] vine de la București și-mi spune că s-a făcut o descindere și pe strada Robert de Flers [la locuința lui George Bibescu]. Și George care este bolnav! [are cancer pulmonar].

La șase seara, legionarii pleacă în camionul cu care au venit. Au jefuit spiritul acestei case, fără nici un folos pentru nimeni! Cu un fel de bucurie launtrică, simt că nu am nimic comun cu acești oameni... La căderea întinericului, plec împreună cu Valentina la București, să fiu lângă George. Nerușinata percheziție lovește în dragostea pe care a purtat-o, totdeauna, acestei țări.

Îesînd de la dînsul, Valentina și cu mine dăm nas în nas cu aceeași tîlhari care au operat la Mogoșoaia. S-au întors să mai scotocească prin casă, deoarece descinderea nu a dat nici un rezultat. Acum caută o femeie. Mă duc glonț la șeful bandei și-i spun:

— Nu vă e rușine? Soțul meu este grav bolnav. Îi violăți domiciliul a doua oară într-o singură zi! Vă rog să plecați de aici!

Tipul face un semn celorlalți, ridică receptorul telefonului și cere Siguranța Generală, Valentina și cu mine îl ascultăm, uluite, declarînd textual:

— Nu mai este nici o femeie aici! Oare noi nu sîntem femei? Despre ce femeie să fie vorba?“

„Da, da, aștept pe cineva“

ÎN TOAMNA aceasta cu buze crăpate și cer revolot mă plimb pe aleile parcului de la Mogoșoaia, reamintindu-mi de

toate cîte le știu, din lecturi și din zilele și nopțile altcîndva aici petrecute: cincisprezece ani au durat lucrările de restaurare la care cu greu a îndrăznit să se înhame, anume adus din Italia, Domenico Rupolo; două moșii au trebuit să înstrăineze Martha și George Bibescu, pentru a obține... ce? Reclădirea unui palat care s-a prăbușit din invidie... Și iată-l din nou prăbușindu-se, tot din invidie, oferindu-ne privilegiul amar de a visa și noi la căderea imperiilor, aici pe ruinele vremii... Căci fără număr se hrănesc în voie din lemnul putred, mușcălașul și igrișia închipuie pe ziduri și pereți umbre ale trecutului, buruienile incolăcesc, răuvoitoare, gleznele trecătorului viu, intrus, ferestre și vitralii au devenit de mult ținta țîrului jucăuș al puradelor din sat, rugina mușcă orice metal, lanțuri, balamale, broaște, iacățe, și peste tot și toată, nonșalanța balcanismului — ca o aprîntă de analfabet — asezona-ză coliva aceasta nedorită, cu sticle goale, borcane, cutii de conserve (prînd și ele rugină în iarba cheală), ghemotoace de hîrtie și ziare mai mult sau mai puțin revoluționare, ca să nu mai pomenim în cuvinte neaoșe, semnele dejecției umane. Urme de pneuri pretutîndeni, grămezi de vreascuri și resturile focurilor de peste vară, aprinse de practicantii îngurgitării de fleici, frigărui și mititei... în aer liber. Lacul moare și el, lent, o dată cu flora și fauna, încît nu ne-ar mira ca la anul să primim de pe mal o... gaură neagră care va absorbi, dintr-o suflare, palat, parc, casă de creație, cavou.

Lăsînd de-o parte orice intenție melodramatică, te poți — totuși — întreba decît: „Cum să se odihnească în pace sufletul Marthei Bibescu, cînd Mogoșoaia, atît de dragă inimii sale, coboară iarăși în Infern cu pași prăfuiți, apatici?“ Atunci, în 1940, noiembrie 23, în finalul însemnării, nota:

„Interminabila zi a luat sfîrșit. Pornim și noi spre Mogoșoaia, după ce ne asigurăm că banda numită «poliția legionară» a părăsit casa în care suferă George. Revăzînd cum defilează în noaptea copaci Mogoșoaiei, luminați de farurile care străpung ceața, resimt o sfîșietoare tristețe. Inexpugnabila fortăreață, unde se baricadează sufletul meu, a fost pîngărită de brutele verzi... S-a sfîrșit!...“

Într-un alt noiembrie — peste treizeci și trei de ani — octogenară fiind, la 28 noiembrie 1973, în Paris, imediat după dejun, cînd tableta ar fi cerut ca Martha Bibescu să-și facă siesta, ea și-a anunțat secretara că urmează să primească o vizită.

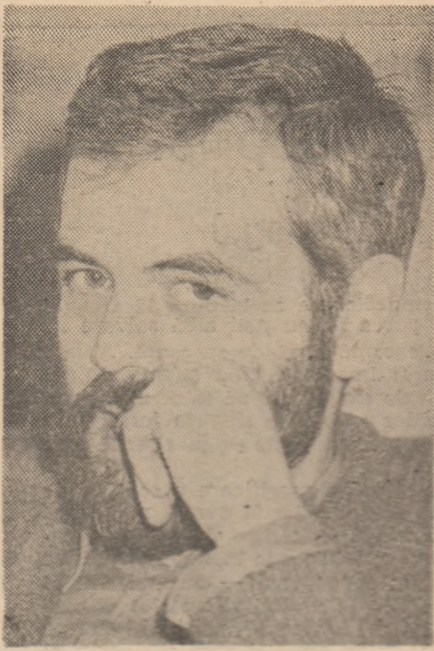
— Ce vizită? se nedumerește tînăra. N-am însemnat nici o întrevedere.

— Da, da, aștept pe cineva.
Octogenara [87 de ani împliniți la 28 ianuarie 1973] deschide o carte și, după o singură secundă, spune c-a auzit sunîndu-se la ușă; își roagă secretara să deschidă. „Tînăra îi dădu ascultare — scrie Michel Tournier în Chei și broaște. Paris, 1979. Bineînțeles, nu găsi pe nimeni pe paller. Reveni. În fotoliul încăpător, cu cartea deschisă pe genunchi, Martha Bibescu era moartă.“

Ființa care murise consemnase, odinioară, pentru sufletul ei: „Viața mea nu e decît vis și mitologie“.

Mor oameni, mor palate, mor imperii. Mitologia noastră comună.

Mihai Stoian

Fotografie de Ovidiu Bogdan

Bogdan GHIU

○

Tai trei felii. Impart la trei.
Pentru tine, pentru mine
și pentru cine imi
dă să dau.
Acum cuvinte.

I

Aici m-am născut. Aici am murit.
Aici imi ies, uite, cuvinte pe
piele,
la citit.
Stau să m-arăt cui citește in
stele
privind in jos, într-o parte.
Din voce rămîne urma dinților
pe o hartă.
Să sar :
ne invelește gindul.

II

Domisoldo.
Mă arăt cui se arată.
Cui se privește pe monezi.
Cui se scrijelește ușor cu unghia.
Cui privește cruciș ca să uite.
Mă arăt dintr-o parte.
Frica imi completează conturul
pină gura se umple
de lacrimi
și scuipi ca să plingi.
Din ultimul vagon mă gindesc
numai
și numai la locomotivă, cum
aleargă ea singură
cu monstrul in ceafă.

Hanul lui Manuc în 1841 (Litografie de E. Ciceri după un desen de Michel Bouquet)

O țară de carne pe oase.
Solzi, solzi ca să lunec.
Carnea — dacă n-ar tresălta.
Doslomido.

III

Mai bine cu gindul departe de
tine
plecind să-ți cauți gindul,
măcar să-ți fie frică
aici, la firul ierbii.
„Uite-aici. Uite-așa.“

IV

Firicel de gind, ca fumul te
înalți
să mă dai de gol,
tu pe mine.
Gindul e singe ce nu curge,
singe ce se ridică.

V

Să scap
din
ascunziș
ca să mă
invelesc.

VI

Versul se adună la nivelul pielii,
vezi, nu il mai poți ascunde.
Îți completează trupul cu desene.
Vezi, te poți ascunde între
cuvinte
și nu te mai vede nimeni.
Se numește cameleon. Te
ascunzi
între cameleoni și chiar că dispari.
Cuvintele sint piele pe piele.

VII

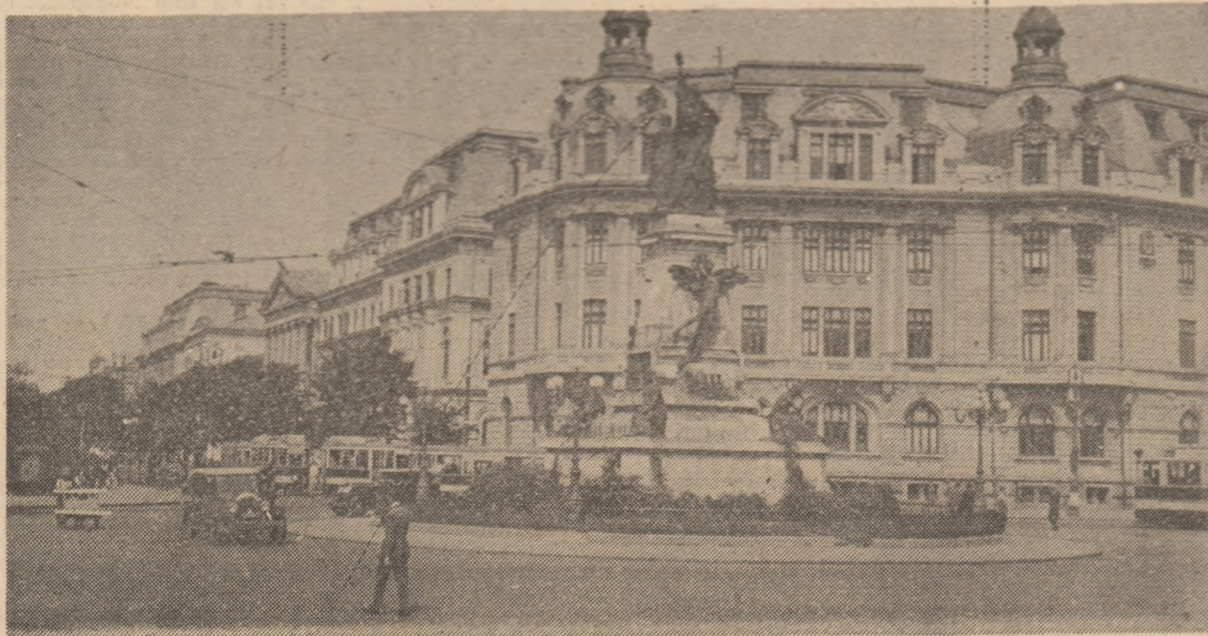
Cu gindul pe piele ești altfel.
Mult mai frumos.
Stai și gindești cum să scapi și
oamenii văd ce nu s-a mai văzut.
Că într-adevăr există progres și că
e infinit.
Și apoi începi să visezi și
gindul dispore.
Pe piele se-așteaptă rezultatul.
Ne invelește sfirșitul — singurul
care-a rămas pe afară.

VIII

Nici un glas, nici un gind.
Doar, pe piele, urme de
cameleon — litere.

IX

Hai, lasă urme și aici.
Și aici.
Lasă urmele și pleacă.

Universitatea (în 1938)

Textul poeziilor

REPRODUCÎND textul ineditelor direct după manuscrisul autograf al poetului*). Maioreșcu ar fi fost în măsură să dea un text perfect. Și totuși în ediția îngrijită de el apar destule alterări. Ele provin din două surse:

1. Inadvertențe de transcriere ale poetului reproduse ca atare de editor, ca de exemplu, *Trec stoluri zburind în loc de Trec stoluri greu zburind* (Nu voi mor-minti bogat, v. 11), *A celui suflet ce pe al meu știe în loc de A celui suflet ce pe-al meu îi știe* (Lubină în taină, v. 8) sau *Și cino în taină mă rugam în loc de Pe cind în taină mă rugam* (Adio, v. 21); Și a rămas în textu, transcris de Eminescu des; nu mai dădea sens după eliminarea strofei anterioare iar Maioreșcu, neînțelegând, a editat versul anterior sub forma *Lună!*, în loc de *Lună*).

2. Alterări datorate editorului, indiferent dacă e vorba de erori de lecțiune (interpretare), de intervenții corective sau de erori necorectate de tipar, mai ales că deosebirea este adesea greu de făcut și că de fapt toate se datorează în ultimă instanță unei mai mult sau mai puțin greșite înțelegeri a textului poeziilor.

Se va zice că amendarea acestor texte nu poate avea autoritatea textuală de vreme ce manuscrisul poeziilor nu s-a păstrat, iar Maioreșcu e primul care le reproduce. Avem însă în multe cazuri ultimele versiuni ale poeziilor așa cum s-au păstrat printre manuscrisele nepredate ale poetului (de care Maioreșcu nu dispunea la data ediției princeps și pe care nu le-a folosit nici după ce a intrat în posesia lor, pentru nici una dintre cele încă zece ediții Maioreșcu care au urmat-o; lucru greu de blamat dacă luăm în considerare ce labirint sînt manuscrisele eminesciene).

Dar mai dispunem de o sursă de emendare, una aproape nepusă pînă acum în valoare și oricum neanalizată în temeiurile autorității sale. Textul a 21 dintre ineditele ediției Maioreșcu a fost publicat, imediat după apariția ei, în *Convorbiri literare* din ianuarie și februarie 1834. Comparația dintre textele astfel publicate și, pe de o parte, ediția Maioreșcu, pe de alta, manuscrisele poetului, îndreptățește concluzia că revista a tipărit poeziile după ineditul autograf al poetului, recuperate de Maioreșcu de la Socceț și expediate de el la Iași, lui Negruzzi. Abia acolo au dispărut aceste manuscrise, ca aproape toate cite au ajuns în tipăritura *Convorbirilor* (doar un zetar, Gheorghe Butman, a păstrat și apoi a dat lui Elias Șaraga manuscrisul poeziilor *Povestea Codrului*, *Povestea Teiului*, *Singurătate și Departe sint de tine*, manuscris care s-a păstrat și a fost reprodus de Corneliu Botez și de Perpessicius). Oricum, *Convorbirile* pleacă de la același text ca și Maioreșcu. I-au tipărit mai fidel și mai îngrijit, chiar dacă nu fără un număr de erori, care nu depășesc însă rata obișnuită a revistei.

În același fel au fost publicate la vremea lor în revistă și poeziile pe care Maioreșcu le reproduce de acolo. Deci cu un număr oarecare, nu foarte ridicat, de erori (erori de lecțiune ale culegătorului sau simple erori materiale), erori pe care, cu foarte puține excepții, Maioreșcu le-a reprodus cu fidelitate, conștientându-le (în fond nici Eminescu, care le văzuse și pe care îl iritaseră, nu a făcut caz public de ele). Dar a mai pus și de la el, alți erori de tipar necorectate ale propriei sale ediții cit și un număr, deloc mic, de intervenții destinate să facă mai limpede ceea ce i se părea obscur sau, pe alocuri, să înfrumusețe ceea ce credea că ea, pentru un text de Eminescu, nu era încă de ajuns de frumos. Bune, chiar dacă perfect itic, de intenții, dar a fost scris ca Maioreșcu, căruia i-au reușit mai toate în viață, să eșueze ca filolog. Cum am spus, erorile reale din *Convorbiri* nu l-au frapat de obicei și le-a lăsat în pace. Singurul caz important în care a intervenit în sensul corectării unei erori reale, versul 120 din *Împărat și proietar*, arată astfel: (în *Convorbiri*) *Poporul lor îi face tăcut și umilit*; (la Maioreșcu) *Poporul lui îl face tăcut și umilit*; (corect, ca în manuscrise) *Poporul loc îl face tăcut și umilit* (I. Nădejde, reproducind în *Contemporanul* din noiembrie 1883, deci cu nici două luni înainte de apariția ediției Maioreșcu, *Împărat și proietar* și reproducind-o, fîrste, tot după textul din *Convorbiri literare* emendează corect, tipărind loc în loc de lor, în timp ce Maioreșcu, deranjat de pluralul lor, restabilește acordul cu împărat și tipărește, în loc de *Poporul lor*, *Poporul lui*, ceea ce, dînd o aparență oarecare de corectitudine, agravează eroarea). Fapt este că, lăsînd necorectate atîtea alte erori efective, Maioreșcu împins irepresibil de firea și de nărvul de dascăl, intervine în text ori de cite ori nu-l înțelege sau îl înțelege greșit (cum făcuse și în cazul ineditelor,

publicate direct după manuscrisul poetului), și, tot de atîtea ori, alterează textul. Așa încît în toate locurile unde textul dat de Maioreșcu diferă de cel al *Convorbirilor* textu, *Convorbirilor* este mai bun. De altfel tot așa avea să se întîmple cu cele 21 de poezii publicate în revistă după apariția ediției princeps și reproduse după aceleași manuscrise. Maioreșcu, așadar n-a îndreptat ce era de îndreptat, din erorile *Convorbirilor* și din erorile de culegere ale propriei sale ediții și, în plus, a intervenit, cu cele mai bune intenții, acolo unde sensul vreunui vers îi scăpa. Mai trebuie adăugată și schimbarea lipsită de girul poetului, a titlului *Scrisoare* în acela de *Satiră* (de model horatian) pentru toate cele patru cite cuprind ediția princeps.*)

STATUTUL textu al *Lucașăru-lui* reclamă o discuție specială. Marele poem apare întîi în *Almanahul Societății Academice Social-Literare „România Jună”* (p. 39—53), la Viena, către sfîrșitul lui aprilie 1833. Fusese trimis spre publicare chiar de către poet și apare tipărit cu respectarea ortografiei de autor („în scrieri s-au observat ortografiile autorilor” se spune într-o notă la prefață), nu însă fără câteva mici alterări: (171) *S-a rupt din locul [lin] lui de sus*; (289) *Re-ia-mi al [nemurii] nemuririi nimb*; (301) *Tu [vreai] vrei un om să te socoți*; (361) *Și [de-asupra] de asupra mea râmii*; (369) *Miroase florile — [arginiții] arginții*; (378) *Alunecind [pe] pe-o rază*; (388) *Dac-oi fi eu sal altul, în loc de Dac-oi fi eu sau altul, sau Dac-oi fi cu sau altul!*; la care trebuie adăugată punctul parazit de după *povești* (1) și *străbate* (334).

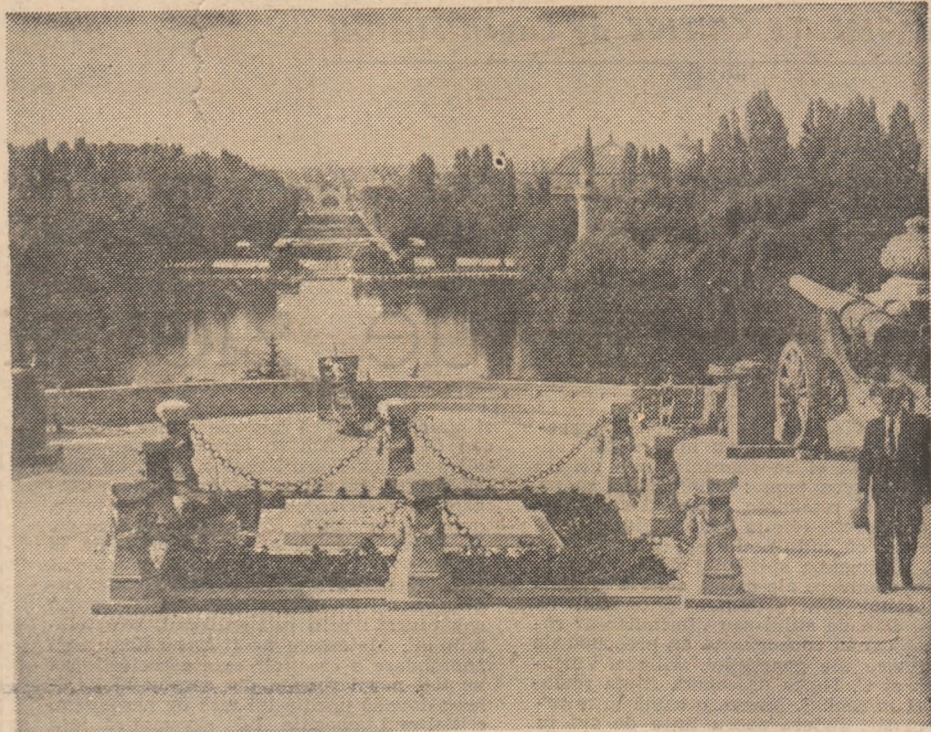
Lucașăru-lui este reprodus în *Convorbiri literare* cu oarecare întîrziere, abia după trei luni, la 1 august (p. 169—178), cu mențiunea: „După *Almanahul Societății „România Jună”, Convorbirile* preiau textul din *Almanah*, corectează erorile de tipar de acolo (cu excepția celor din v. 301 și 378) și fac o singură modificare, tipărind versul 117 în formă *Pe vițele-i negre de păr* în loc de *Pe negre vițele-i de păr*, cum e în *Almanah* (și cum se confirmă cu ajutorul manuscriselor și al numeroaselor loci similii). Cit despre modificarea din versul 125, ea pare mai curînd o greșeală de tipar (preluată mai apoi de destui editori): [Dar] *Doar ochii mari și minunați / Lucese adînc himeric*.

Maioreșcu reproduce textul din *Convorbiri literare* cum procedase și cu celelalte poezii editate: fidel erorilor de-acolo și destul de neglijent în rolul de corector. Numai că, față de textul pe care îl reproduce ediția Maioreșcu mai prezintă o diferență: lipsește strofele 77, 82, 83 și 84, iar versurile 3—4 ale strofei 81 sînt *Tu ești din forma cea dintîi, / Ești vecinică minune în loc de Cere-mi — cuvîntul meu dintîi — / Să-ți dau înțelepciune?*

Or, o asemenea intervenție iese cu totul din tipologia celor maioreșciene, este de alt ordin de importanță și de gravitate afectează însăși esența poemului. În urma ei tradiția editării *Lucașăru-lui* s-a schimbat: unii editori reproduc textul după *Almanah*, sau după *Convorbiri* alții după ediția Maioreșcu, iar alții pe cea din *Almanah* sau din *Convorbiri* dar cu versurile 3—4 ale strofei 81 luate din Maioreșcu, un straniu hibrid. Nu fără mare desfășurare de argumente și de patimi, nici astăzi stîmse, pentru a-l depovăra pe Maioreșcu de bănuiala că a comis un grav abuz lipsește singurul argument considerat decisiv: o mărușie zoografică ca intervenția este a lui Eminescu. Sau măcar o mărturie externă convingătoare. Dar sînt puține șanse ca așa ceva să mai apară vreodată și de aceea e bine să încercăm să încheiem dezbaterile pe temeiul unei interpretări mai riguroase a evidenței existente. Evidența care trebuie să însușim este atît istoria exterioră și factuală a redactării și publicării *Lucașăru-lui* cit și analiza internă a versiunilor lui succesive. Coroborate, ne-ar putea conduce la o decizie.

Eminescu, pornind de la basmul *Fata în grădina de aur*, redactat la Berlin prin

*) Pentru titlul *Scrisoare* avem, pe lângă prezența lui în *Convorbiri*, și o mărturie epistolară, în scrisoarea adresată de Eminescu, pe atunci la București, lui Jacques Negruzzi, la Iași, în 18 martie 1831: „Scrisoarea a IV-a o are Maioreșcu și va aduce-o cu sine la Iași. Dacă treceai atunci sara pe la club și-o dădeam, căci era pusă deja în plic. Dar a mai intervenit o joi, am mai trebuit s-o citesc în Junimea locală, și așa a rămas în miinile lui Maioreșcu”. Avem aici și o mărturie pentru faptul că, după lectura de cenaclu textele rămîneau în miinile lui Maioreșcu. Maioreșcu însă spunea în mod curent *Scrisorilor Satire*, cum rezultă din însemnarea lui din decembrie 1879, potrivit căreia s-au citit în Junimea „splendidul *Budulea taichii* al lui Slavici. Mica farsă a lui Caragiale *Conu Leonida* față cu reacțiunea. Cîteva poezii nouă ale lui Eminescu, foarte frumoase, și o satiră veche, de asemenea”. De altfel tot *Satire* voia să le spună și Eminescu la început: [*Satira*] *Scrisoare* (2260, 167 r). Apoi s-a hotărît însă pentru *Scrisoare*, cum rezultă din atestările manuscrise.

Monumentul eroului necunoscut (Parcul Carol, 1935)

1873—1874, dă, la sfîrșitul lui 1880, o primă versiune incompletă, a *Lucașăru-lui*, A (2277), o a doua, B., în 1831 (2275 B), avînd 113 strofe (452 versuri), pentru ca în 1882, și anume în aprilie 10 — 1882, cum notează la sfîrșit, să încheie de transcriere pe curat a treia versiune, C (2261), de 105 strofe (420 versuri), sub titlul *Legenda Lucașăru-lui*. Poetul, mulțumit de pare de această redactare îi scrie la 19 aprilie 1882 lui Iuliu Mera, la Viena, care se ocupa de *Almanah*: „Stimata domnule Mera, în scurtă vreme, poate peste zile, va trimis o legendă cuprinzînd neobișnuit de multe versuri” (Text comunicat de Radu Homescu). În plus, mai există și o a patra versiune, D (2260), incompletă, tot din 1882. Versiunea C poartă semnele a numeroase intervenții de autor, cu cerneală neagră sau violetă, cu creion negru, roșu, albastru, intervenții operate de bună seamă și în consens cu unele dintre observațiile primite. Într-adevăr cu ajutorul însemnărilor zilnice ale lui Maioreșcu putem reconstitui în amănunt perioada intrării în lume a *Lucașăru-lui*. Ea începe exact la o săptămîină după încheierea versiunii C.

sîmbătă 17 aprilie: „Seara Junimea la mine. Puțină lume, numai 12. Citit frumoasa legendă de Eminescu, *Lucașăru-lui*.” (Peste anul, recitîndu-și jurnalul Maioreșcu a subliniat pasajul și l-a scris încă o dată pe margine.)

sîmbătă 24 aprilie: „Junimea pînă la 1234 noaptea (...) Lectură (...) a nouă frumoase poezii a lui Eminescu, *Lucașăru-lui*.”

În septembrie 1832 Maioreșcu, întors de curînd din străinătate, începe să strîngă materiale pentru proiectul *Almanah* al studentimii românești din capitala Austriei, făcîndu-le citite și discutate în Junimea (sau chiar într-un cerc mai restrîns) și apoi expediindu-le la Viena. Eminescu nu mai publicase nimic de aproape doi ani, iar la *Convorbiri* cu întreaga lui voie, nu mai avea să publice niciodată. Dar acum se hotărăște să-l publice în *Almanah*. Îl lega de cei de acolo ceva trăit și pierdut de mult, o anumită formă a tinereții.

luni 13 septembrie: „Ieri seară au fost aici încă albe Rosetti, Anette, Burhele. Am citit cite ceva (iar la sfîrșit) iarăși vecinic frumoasele poezii de Eminescu.”

vineri 8 octombrie: „Seara *Lucașăru-lui* Eminescu, cu el și Anette și familia mea, citit, corectînd.”

joi 28 octombrie: „Aseară Junimea (...) în total 23 de persoane: (...) scrisoare a lui Slavici din Italia, frumosul *Lucașăru-lui* al lui Eminescu sîfuit.”

duminică 31 octombrie: „cu Clara și Livia la Stirbey, la Bufta (...) Le-am citit *Lucașăru-lui* Eminescu, scrisoarea despre Neapoli a lui Slavici.”

Nu știm cînd a fost expediat *Lucașăru-lui* la Viena. Oricum, în jurnalul lui Maioreșcu pe 1882 nu mai este menționat, după 31 octombrie iar majoritatea contribuțiilor au plecat într-acele în cursul lui noiembrie. Ultima expediție a fost aceea a articolului lui Maioreșcu, oarecum întîrziat. *Despre progresul adevărului în judecarea lucrărilor literare*. Obținuse în 9 noiembrie o păsuire și l-a trimis la 14 decembrie.

Dar lui Maioreșcu nu-l ajungea publicarea *Lucașăru-lui* doar în *Almanah* și în românește:

miercuri 12 ianuarie 1883: „Seara Junimea (...) Eminescu — în spital (...) Citit (...) traducerea germană a *Lucașăru-lui*, de Mite.”

marți 25 ianuarie: „seara, la Kremnitz, Mite mi-a citit traducerea *Lucașăru-lui*.”

Traducerea Mitei Kremnitz apare tot în 1883, greu de precizat în ce lună, în ediția a II-a a culegerii *Rumänische Dichtungen*.

Cit despre original, el apare, cum am mai spus, pe la sfîrșitul lui aprilie al aceluiași an 1883 la Viena, în *Almanahul Societății Academice Social-Literare „România Jună”*.

De aici el a fost reprodus întîi, în semn de omagiu pentru poetul care se îmbolnăvise grav cu o lună în urmă, la 25 iulie

1883, în ziarul liberal „Dunărea” din Brăila, de către A. G. Djuvara, pe atunci proaspăt disident de la „Literaturul”. Faptul, interesant în sine, n-a operat asupra tradiției și nu are importanță textuală (pentru amănunte vezi Marin Bucur, *Un ignorat al bibliografiei eminesciene, în Caietele Marelui Eminescu*, VI, p. 78—92).

Convorbiri literare au întîrziat destul de mult cu reproducerea poemului. Nu știm de ce, fapt este că poetul vitregise revista timp îndelungat: în ultimii doi ani și jumătate nu mai dăduse poezii decît *Almanahului* vienez și *Familiei* orădene. Dar acum era bolnav, iar publicarea *Doinei*, la 1 iulie, este un caz special. Pentru ca la 1 august să apară în *Convorbiri* *Lucașăru-lui*, reprodus, cu micile deosebiri pe care le-am înfățișat, din *Almanah*.

Pînă la această dată *Lucașăru-lui* n-a apărut nicăieri altfel decît în forma incluzînd cele 4 strofe de a căror soartă ne ocupăm aici.

Iar fără ele poemul apare pentru întîia oară în decembrie al aceluiași an, în ediția publicată de Maioreșcu. Criticul nu s-a justificat niciodată. Din nota lui asupra ediției rezultă, prin implicație, că a fost reprodus nu după un manuscris aflat în posesia lui, ci după *Convorbiri*. Și chiar după *Convorbiri* a și fost reprodus, așa cum a rezultat din analiza de mai sus. Dar în *Convorbiri* cele patru strofe există, la Maioreșcu însă nu. Iar celelalte intervenții ale lui Maioreșcu, în textul poeziilor lui Eminescu destul de numeroase chiar dacă de un alt ordin, au legitimat pe mulți să susțină că și aceasta îi aparține.

Lucrul e greu de admis. Cum știm, în februarie 1884 Maioreșcu îi scrie lui Eminescu la Ober-Döbling, unde era internat: „de pe acum trebuie să te gîdesti la ediția doua, care va fi reclamată pe la toamnă și în care vei face toate îndreptările ce te crezi de trebuință”. Or, despre intervențiile mai mici putea crede că vor fi considerate de Eminescu drept ovi-zorii emendării de editor, dar amestecul în structura unui poem de deplină maturitate, în ceea ce știa că este canodopera sa, nu i-l ar fi lăsat niciodată. Iar Maioreșcu știa asta, îl cunoaștea prea bine.

Și apoi Maioreșcu, care pe mulți îl dăscălise, și spre binele lor, era perfect conștient de diferența de rang dintre o categorie de ingerințe și alta. Le rang și de stil. În 14 septembrie 1889, chiar pe cînd publica ediția a patra a *Poeziilor* lui Eminescu și cu o lună înainte de a-și începe studiul de ansamblu asupra operei și personalității acestuia Maioreșcu îi scrie lui Duiliu Zamfirescu: „Știi că am un respect adînc înrădăcinat pentru individualitatea omului, fiecărui om, necum a unui autor, în privința personalității sale literare. De spus îl spun modu meu de a vedea, dar, dacă nu-l primește îndată, ca un ce corespunzător în acea privință cu modu său de a vedea, renunț la orice insistență, și nu renunț numai de nevoie, din diplomație literară, ci renunț din întreaga conștiință. Nu este nimic mai fals decît împiedicarea unei individualități cu fragmente din altă individualitate. Fiecare este el însuși și nu trebuie să fie altul, în bine și în rău, sub pericolul de a deveni o caricatură literară și etică.”

În absența unei dovezi documentare, Maioreșcu trebuie exonerat cu alte argumente. Și ele nu lipsesc, dar trebuie căutate înăuntrul, nu la suprafața faptelor. Este ceea ce am încercat să facem pe larg în *Viața Românească* 11 și 12/1987 și 1/1988, rămîind ca aici să înfățișăm, succint, numai argumentele și concluziile.

1. Strofele incriminate fac, toate, parte fără de aceste trei redactări, încă șapte, deci zece în total, dovadă a unor stăruințe și chibzuințe cu totul deosebite, care au dus, însumînd totul, la o versiune maximală de 24 de strofe.

2. Asupra acestor atît de frămîntate și

Petru Creția

(Continuare în pagina 8)

Eliade, ziaristul (II)

ARTICOLELE scrise după întoarcerea din India au mai multă coerență și se concentrează asupra celorva teme: contestarea politicanismului românesc, primatul spiritualității tinereții (vârsta când spiritul obține contactul cu mitul), dorința panică de a trăi, respingerea spiritului de resemnare, elitele creatoare ale nației, soterie și symphatie etc. Sint și altele (interesul, de pildă, față de stilul sau „formularea” românească) în concordanță cu preocupările metafizice ale generației. Mircea Vulcănescu și C. Noica descoperă ființa românească în limbaj. Mircea o caută în miturile ei și-i judecă aspru lipsa de stil în politică. Tinărul mistic coboară mai des, decât învățații săi colegi, din sfera speculației în cimpul istoriei imediate. De aici suspiciunea care l-a urmărit până la moarte pe Eliade de a nu fi un veritabil filozof. Filozof sau nu, el vrea să creeze un stat cultural și este de părere că adevărații eroi ai nației sint creatorii ei. Este alertic la ideea despre primatul spiritualului în societate și, cind este să-l dea, o părere despre politica românească, minia lui nu mai cunoaște margini. Ce arătăm noi străinilor?, întreabă el și tot el răspunde: „inconștiență politică, ținărie electorală și conștiențe care se cumpără ieftin”. Nici viața intelectuală românească nu-i place: parazitism, o gazetărie cu pretenții intelectuale, „alexandrinism fără erudiție”, „diletantism fără mobilitate interioară”, „feminism cerebral fără resurse sentimentale”.... Ecele, la modă, în anii '30, îi pare o formă hibridă, un gen, oricum, inferior. Mai mult, Eliade este de părere că literatura însăși este un gen inferior. O idee pe care Noica o păstrează până în tirziu. A murit, probabil, cu ea și cu resentimentul său față de zeflemeaua lui I. L. Caragiale. Cioran mărturisese că n-a putut citi niciodată până la capăt pe Balzac. Eliade l-a citit și a făcut el însuși literatură de ficțiune, dovadă că neîncrederea în literatură a fost doar o criză a tinereții spiritului său. Nu-i place spiritul elegiac al Moldovei și nu-i plac nici mai-muțările mahalalei românești.

De aici vine, în mod sigur, și rezerva față de Caragiale, care, se vede limpede azi, obsedează întreaga generație. Lovinescu și Nicolae Davidescu nu sint, așadar, singurii critici români care pun în discuție durabilitatea estetică a operei lui Caragiale. Filozofii din anii '30 vorbesc despre nereprezentativitatea ei. Eliade gîndește în acest fel: „Mahalaua a creat pînă acum un stil grotesc, care ne amuză cînd îl înfîlțim în Caragiale, dar care e tragic, cînd îl privim istoric. Acest stil de cafeenea, acest geniu verbal de secătură sceptică, acest proverbul mixt și impur — care reprezintă o înțelepciune de slugă și o enciclopedie de gazetar — nu ne reprezintă. Ea nu are nimic de-a face cu demnitatea românească — pentru că nu are nimic de-a face cu nici o demnitate umană. A început între mahală și românism a începu să dispară. E datoria noastră să risipim cît mai curînd și confuzia între intelectualul creator, și parvenitul papagal, între Mihai Eminescu și Cațavencu.” Mai tirziu, în *La Țigănci*, Pe strada Măntuleasa și alte povestiri va reconstitui, din ținghi mitic, spațiul caragialesc, reabilitîndu-l. Camil Petrescu procedea în același sens, făcînd din Mitică un tip moral complex. De aici se vede că autorul *Momentelor* obsedează, într-un chip sau altul, o întreagă generație de creatori. Filozofii nu-l acceptă pentru că au credința că risul împiedică exprimarea metafizicii... Curioasă această sistematică revoltă în literatură română împotriva excelului de ironie! Pînă și Nichita Stănescu s-a enervat, odată, împotriva „Jegului ironiei”...

ELIADE se mai desparte de un scriitor din secolul al XIX-lea și anume de Maiorescu. Altă fantasmă a generației tinere din anii '30. În Nu, Eugen Ionescu, disperat de confuzia de criterii, vrea întoarcerea la Maiorescu și instaurarea în critica românească a unui nou Junimism. Eliade, voind să elibereze energiile mistice ale nației, recomandă înstrăinarea de programul raționalist al lui Maiorescu. Iată în ce termeni pune chestiunea tinărului eseist: „Dacă nu-mi pot... pierde încrederea în misiunea istorică a României și în vigoarea ei intelectuală — este mai ales pentru că, de douăzeci de ani, ne depărtăm neconștient de Titu Maiorescu. Niciodată n-a fost mai departe, mai străin și mai îndepărtat de Maiorescu decît astăzi. Indiferența — această — tanță a istoriei... Mihai Eminescu de mult de sub tutela critică și a lui Maiorescu. Astăzi, mai ales, reprezintă pentru noi acel secol-lea, românesc, naționalist și împotriva căruia a luptat «Junimismul» și Caragiale...”.

„Într-una din cărțile sale, după cît se vede, Caragiale

și Maiorescu, adică spiritele critice, sint în cap de listă. Cam în aceeași vreme, un alt publicist, Petre Pandrea, contestă linia Maiorescu în cultură și apără linia Gălbănescu—Hasdeu, mult mai creatoare, după el, în istoria și cultura românească. Noica va vorbi și el (în *Jurnalul de la Păltiniș* al lui G. Lițeanu) de „bietul Maiorescu”.... Argumentele lui Eliade împotriva criticului Junimist sint de ordin spiritualist: prin raționalismul, scoțicismul lui, Maiorescu ar fi împiedicat acea „nerăbdare a creației” care caracterizează pe toți marii români din secolul al XIX-lea; dovadă poziția lui față de pașoptism, criticismul, opoziția lui sistematică față de orice formă de mesianism românesc... Acesta începuse cu Heliade Rădulescu și Bălcescu și continuase cu Hasdeu... Maiorescu, cu sistemul lui rigid de gîndire, și Caragiale, cu zeflemeaua lui descărăntă, au stopat acest curent mistic în creația românească... Generația tinărie, este de părere Eliade, trebuie să-l regăsească, regăsînd, astfel, o direcție mare, autentic europeană în cultură...”

TOATE acestea se pot deslăsur, discută. E Lovinescu, G. Călinescu și mai toți criticii literari din epocă cred, deopotrivă, că linia Maiorescu este ferindă și necesară în cultura românească și că misticismul românesc n-a creat nimic esențial. „Indiferența” față de Maiorescu reprezintă, în vremuri tulburi, o abdicare de la spiritualul critic. Efectul ar fi o gravă confuzie de valori... „Înapoi la Maiorescu”, scrie Lovinescu, excedat de manifestările de ocultism, irationalism, mesianism din anii '30 și, în genere, sceptic față de aceste crize de profetism colectiv... El anără autogenia esteticului și nu vrea în nici un chip ca, în vremuri așa de confuze, critica românească să se îndepărteze de modelul maiorescian...”

Cine are dreptate? Inabilă întrebare. Eliade și cei care vor să se despartă de Maiorescu vor, în fapt, să spiritualizeze cultura românească și-o împace cu metafizica și să introducă în roman (sen reprezentativ pentru stilul unei națiuni) o filozofie de existență... Ei sint, pe drept cuvînt, disperați de formele pe care le-a luat politicisimul și cer o re-creare mai justă a valorilor în societate (Eliade scrie, într-un loc, de „influența criminală a politicisimului asupra tuturor formelor de viață civilă, culturală și spirituală”). Soluția este, în acest caz, ceea ce tot Eliade numește „ofensiva valorilor maxime și specifice”, crearea — încă o dată — a unui stat cultural, impunerea unei „formule” românești („sintem fără stil și fără ritm”, se lamentea el, „am fost și țări mediocri, îngîmfați de o jalnică veselie...” Românil să facă bine să lasă din întîrzierea, resemnarea lor istorică și să valorifice, în

cultură cel puțin, experiența lor de creștin-răsăriteni...) **Încrêștinarea Cosmosului**, iată adevărata misiune a nației noastre, după M. Eliade... Cultura, nu politica, ne va salva...

Bine gîndit și frumos spus, dar vine criticul literar (în speță Lovinescu) și zice că eternitatea nu se poate atinge dacă nu există în cultură opere capitale și că, de regulă, Dumnezeu nu-i iubește pe cei care încercă limbile... Dumnezeu vorbește unei națiuni prin capodoperele ei și, pentru ca să existe capodoperele, trebuie să funcționeze spiritul critic în cultură... Elan colectiv, nerăbdare creatoare, soterie, symphatie, obsesia absolutului, a permanentului, universalului, ofensiva valorilor maxime și specifice, încrêștinarea Cosmosului, toate sint bune, dar nimic bun nu va ieși din acest program dacă pe undeva, pe aoroadă, nu se află și un Maiorescu care să vegheze ca planurile să nu se confunde și limbile să nu se amestece. Un punct de vedere pe care Eliade îl recunoaște indirect din moment ce într-un articol el spune că „a nu confunda planurile, iată cea dintîi datorie a unui om inteligent”. Așa gîndea, în fapt, și Maiorescu, așa socotește, în anii '30, și Lovinescu, scepticul...

Cît privește posibilitatea de a crea un stat cultural separat de un stat politic nu știu ce să zic. Politologii, sociologii pot spune mai multe și mai mult decît mine. La o primă vedere, faptul n-ar fi posibil. Politica ne urmărește ca o fatalitate și cum a zis cine a zis, politicul este chiar destinul nostru... Eliade este miniat că românii fac politică toată ziua și investesc energiile, talentele lor în acest domeniu... Afectiv, îi dau dreptate, dar rațiunea îmi spune că, fără un stat politic bun, nu poate exista un stat cultural viabil. Fatalitatea unei relații. Chestiune actuală și azi, ca multe altele, pe care le pune în articolele sale incendiare acest tinăr orfetcare vrea un mare destin pentru România...

Interesant ar fi de dedus, din aceste însemnări, un portret interior al scriitorului D. Micu a făcut o primă schiță a lui într-un studiu, foarte serios, publicat în *Caiele Critice* (nr. 1—2, 1988). Un portret, mai exact, al tinărului Eliade va fi posibil atunci cînd vor fi publicate toate articolele și studiile lui din anii '30, inclusiv acelea (unele admirabile) cuprinse deja în volume. Din articolele de acum, reiese limpede că Mircea Eliade nu este, în ciuda crizelor sale de disperare, un spirit nihilist și că idealul lui moral se fixează într-o poziție de centru: „o poziție de omenie”, zice el laudîndu-l pe Rădulescu-Motru. Una dintre preriile pe care îl admiră, anul îl vede și prietenul său Cioran (într-o însemnare publicată la moartea lui Eliade): „Îi era străin orice gen de nihilism, fie el și metafizic. Nu se poate încăpuși în ce măsură ignora se-

ducția linzelelor, a plictisului, a vidului și remuscărilor. Cine era atunci? Cred că pot da răspunsul: un spirit deschis către toate valorile cu adevărat spirituale, către tot ce se împotrivesc morbidului și îl învinge. Credea în minuire, era vădit de partea Binelui, alegerea nu lipsită de primăjdie pentru cineva care respinge orice-șigul negației sau al disprețului. Orice ai fi fost de demoralizat, nu mai puțin rămine astfel după ce stăteai de vorbă cu el. Funcionarmente incapabil să vadă în negru, avea o rezervă de sănătate care mă minuna. De mai multe ori i-am spus că suferea de un fel de urie editară...”

Acest spirit mintui, un credincios fără religie, cum i s-a mai spus, este însă înainte de orice un spirit care știe să valorifice anxietățile, contradicțiile, disperările sale... Este suferință să-i citești articolele despre nenorcul nostru, al românilor (o formulă pe care o folosește des și Cioran), pentru a vedea ce poștă de iașă de muncă și ce energie există în acest spirit mîhnit că „intelectualii români au pierdut plecarea”... Eliade, oricum, n-a pierdut-o... Nici plecarea, nici sosirea. Este unul din puținii intelectuali români care, în domeniul lui, a știut și a reușit să ducă lucrurile pînă la capăt. Să aibă, adică, o operă, nu numai un număr de cărți.

N-am spus nimic despre talentul gazetarului Eliade. Și nici n-am să pot spune ceva esențial în acest sfîrșit de cronică. Numai asupra unui singur fapt vreau să atrag atenția: Eliade nu-i, în mod indubitabil pentru mine, unul din marii gazetari ai momentului; și, în anii '30, ziarisți cu mult mai scriitori decît el (să citez numai pe Ion Vinca), și totuși, articolele acestora și-au datat din importanță, dacă nu s-au datat complet, pe cînd însemnările lui Eliade plac, interesează, provoacă și azi spiritul nostru... De ce? Pentru că au idei și propun modele pentru viața spiritului...

Textul poeziilor

(Urmare din pagina 7)

extensive redactări poetul a operat reductii succesive, menite să integreze mai coerent discursul Demiurgului în logica de ansamblu a poemului.

a) O primă reducție a strofelor 19 și 20 din versiunea maximală (v. *Viața Românească*, 12/1987, p. 18—19) este corelativă cu modificarea versurilor 3—4 din strofa anterioară. 18, modificare atestată de manuscrise (2261, 206—210) și consacrată prin publicarea în *Almanah*:

Iar tu Hyperion râmii
Oriunde ai apune,
Din chiar puterea mea diptii
Sorbînd înțelepciune

Iar tu Hyperion râmii
Oriunde ai apune,

devine

Cere-ti — cuvîntul meu dintii
Să-ti dau înțelepciune ?

b) O a doua reducție elimina și strofele 21—23 ale versiunii maximele (devenite 82—84 din totalul strofelor publicate în *Almanah*: sint cele care încep cu *Vrei să dau glas acelei gurii, cu Vrei poate-n catarg*), corelativ cu o nouă modificare a strofei anterioare:

Iar tu Hyperion râmii
Oriunde ai apune
Cere-mi cuvîntul meu dintii
Să-ti dau înțelepciune ?

Iar tu Hyperion râmii

Oriunde ai apune.

devine

Tu esti din forma cea dintii
Esti vecinică minune

În care noile versuri 3—4 șterg amintirea tuturor celor cinci strofe eliminate (intii 2 în manuscris, apoi încă 3, mai tirziu) și stabilesc o tranziție nemijlocită, spre ultima strofă. (Și pentru cine vrei să mori?). Modificarea are loc după apariția în *Almanah* la sfîrșitul lui aprilie 1984 a *Lucafarului*.

Tot atunci dispăre și strofa *Ei numai doar durează-n vînt*, de mult amenințată de oscilațiile din manuscrise (absentă în două versiuni, apoi redactare anulată, remaniată, anulată din nou și larăși restabilită, dar într-o formă care nu e identică cu cea din textul tipărit).

De ce să-i atribuim în mod arbitrar lui Maiorescu actul ilegitim de a elimina patru strofe și de a remania două versuri. Numai pentru că ne place să credem că logica lui era mai riguroasă decît a poetului? Numai pentru că s-a pierdut mărturia autografă? Sau pentru că Eminescu n-ar fi intervenit într-un text gata tipărit?

Dar totul îl trimitea pe poet către aceste abrevieri și cea din urmă era la fel de imperioasă, după propria lui logică, atestată de manuscrise. Cît despre Maiorescu, el acceptase versiunea încă neabreviată radical pe care a trimis-o *Almanahului* și a dat-o, spre traducere în germană, Mitel Kremnitz. Astfel că poetului îi revine decizia finală, respectată de Maiorescu în ediția princeps. Iar cazuri în care poetul

remanea versuri finale, fie ele și date spre tipar sau chiar tipărite, se pot cita destule (v. *Viața Românească* 1/1988, p. 61—63). În cazul special al *Lucafarului* ceva în Eminescu opera latent în această direcție și s-a manifestat cu primul prilej: citirea poemului tipărit. Era vorba de soarta finală a unui poem arhetipal îndelung scris, iubit pînă la desfacerea sinelui poetic într-o pulbere stelară. Dar cu ultimul gest al unui foarte mare artist, poetul a vrut să-i lase lumii poemul său purificat de orice reziduu al mistuțoarei arderi reci din care se nascuse: a intervenit, consecvent tendinței atestate clar de manuscrise, și a eliminat cele patru strofe devenite, în rigoarea gîndului său, excedențare.

În plus, cele două versuri care introduceau zadarnicele îmbrățișări ale Demiurgului deveniseră, a doua oară, inadecvate, și le-a modificat din nou, potrivit noii structuri. Numai că din nou, potrivit noii structuri, a dispărut din universul nouă accesibil. Oricum, intervenția a avut loc pe un text care i-a rămas lui Maiorescu și de care acesta s-a folosit, ca reprezentînd ultima voință a autorului, în ediția pe care cititorul o are acum în mîinile lui.

Încheierea care ni se impune este că nu textul din *Almanah*, ci acela din ediția princeps a Maiorescu trebuie acreditat (cu emendările necesare) drept versiunea definitivă a poemului.

Acestea se cuveneau spuse despre selecția, organizarea și reproducerea textelor din ediția Maiorescu 1883: prima apariție, autumă, dar nerevizuită de autor, a *Poeziilor*.

Petru Creția

Departele (util) și aproapele (seducător)

UN număr de studii scrise pe durata unui sfert de secol (începând din 1965) și referindu-se la două secole de literatură română, a cules Paul Cornea sub titlul *Aproapele și departele* (Cartea Românească). Citeva sint comunicări prilejuite de simpozioane (și internaționale), apărute ulterior în publicații (și internaționale): e vorba în-deosebi de contribuții comparatiste. Altele aparțin tipului clasic de istorie literară, așa zicind, „continutist” (biografie, portret moral, izvoare, examen al operei). Mai degrabă un eseu, fermecător și construit pe o idee, este textul despre Asachi, precum, de altfel, și acelea despre Călinescu (cel mai vechi din toate) și Argezi. O figură aparte face studiul despre nuvelele lui Caragiale, — analizate sub raportul „poeticii narative” (feluri de motivație și compoziție), — și nu doar în cuprinsul volumului acesta. Trei au fost în general modalitățile predilecte ale autorului: istorie literară (cu metodă mai mult sau mai puțin „pozitivă”), comparatism și studierea orizontului de receptare (și statistic). Analizele stilistice nu l-au atras decât ca metodă așa zicind secundară. Cu atât mai interesant este, de aceea, studiul intitulat *Poetică narativă și motivație în nuvelistica lui Caragiale*, unul din cele mai sugestive consacrate acestei zone din opera scriitorului, începând cu o utilă clasificare (nuvela naturalistă, povestirea fabuloasă și parabola) și sfârșind cu o radiografare atentă a motivării subiectului. Într-o succintă introducere la volum — care îl explică titlul — Paul Cornea distinge trei sensuri ale polarității aproape-departele în critică (perspectivă, natura implicării, felul rostirii) și profită de ocazie spre a-și schița un posibil autoportret: „Pendulez între concret și abstract, mă frământ între implicare și non-implicare, ezit între expresivitate și conceptualism. *Zwei Seelen wohnen ach in meiner Brust!* De ar fi cuminte să mă decid pentru una ori alta dintre ipostaze, am tendința să le experimentez pe amândouă, și nu doar succesiv, ceea ce, la urma urmelor, ar fi de înțeles, ci simultan. Când disec structura unei opere, mă simt ispășit să iau atitudine, spre a examina, ca dintr-un satelit, oceanul literaturii, iar când explorez o biografie, sint împins să proiectez destinul individual pe fundalul existenței sociale, [...] Mă atrage critica, sub aspectul ei liber și necodificat, de dialog, comentariu, încercare a unui sens, prin esență retractil și relativ. Dar nu mă pasionează mai puțin transferarea antologiei operei și autorului asupra unor contexte colective (sistemul literar, sistemul convențiilor, istoria formelor ori stilurilor), care face posibilă o știință literară bazată pe conceptualizare și consens intersubiectiv” (p. 8-9).

Paul Cornea, *Aproapele și departele*. Ed. Cartea Românească, 1990

Paul Cornea se cunoaște bine. Toate acestea se recunosc destul de ușor în textele sale. Să le trecem în revistă, Riguroase totdeauna, minuțioase uneori, sint, bunăoară, acelea de literatură comparată. *Lecturi actuale ale Luminilor* datează din 1983 și conține o precisă delimitare a unghiurilor din care problema secolului XVIII a fost abordată de istoricii culturii: „Există două lecturi curente ale Luminilor, pe una o voi numi a «uniformității» sau «echivalenței»; pe cealaltă, a «diversității» sau «diferenței»; cea dintâi are state de serviciu mai vechi și e ilustrată de autori cu prestigiu; cea de-a doua e de origine recentă și, ca tot, ce e nou, se bucură de o audiență zgomotoasă” (p. 12). După ce face istoricul problemei, Paul Cornea vine cu un punct de vedere propriu, care constă (dovadă că autoportretul pe care l-am citat era corect) într-o încercare de depășire a antinomiei metodologice printr-o lectură conciliantă. Această depășire i se pare lui Paul Cornea obligatorie, căci lectura clasică fiind sprijinită pe o presupuziție greșită (aceea a „centrului unic” în cultură), lectura modernă ajunge la o concluzie pripită (aceea a inexistenței unui concept al Luminilor). Dar cum să leșim din antinomie? Un răspuns oferă Paul Cornea deja în studiul din 1977 *Probleme ale epocii Luminilor în sud-estul Europei* (publicat însă, ca și celălalt, abia în 1983, și tot în străinătate). Vorbind de modele, el opunea tezei influenței (care a dominat cercetarea în trecut) pe aceea a policentrismului: în loc, deci, de a paria pe un singur model ce radiază în multiple direcții, admitea o radiație care pleacă din multiple focare. Luminile emerg în toată Europa aflată în revoluție burgheză, dar în fiecare zonă ele au particularități care exclud atotputerea imitației. Dacă, așa cum crede Paul Cornea, Luminile constituie „o ideologie a accelerării tranziției de la feudalism la capitalism”, atunci „oriunde contradicțiile regimului feudal ating un punct critic, apar condițiile nasterii Luminilor” (p. 30-31). Aș avea două observații. Prima se referă la absolutizarea producerii modelului cultural în funcție de cel politico-social. Partipris-ul marxist al ideii mi se pare împiedecă acolo unde, de exemplu, Paul Cornea afirmă (p. 23) că „emergența noii tematici culturale reprezentate de Luminii nu e doar opera imitării (a tranșării de modele), ci și a invenției, a unui efort non-mediatizat, câteodată naiv, întreprins cu mijloace disponibile...”. După părerea mea, nu se poate niciodată face abstractie de mediatizare în cultură, unde modelele se pot propaga și în afara unor cauze social-politice, devenind ele înseși cauza producerii sau accelerării proceselor din societate. A doua observație este că, dacă teza imitației este eficientă combătută, aceea localistă păstrează încă destule resurse în interpretarea lui Paul Cornea: depășirea antinomiei lasă impresia că, în fapt, localismul câștigă puncte în bătaia cu cen-

trul unic. În ce mă privește, văd soluția în aplicarea la cultură a tezei despre industrializare a lui Gershencron, așa cum a propus Virgil Nemoianu, în cartea lui despre romantism: un curent, fie Luminile, fie romantismul, cuprinde Europa în mod treptat, dar nu toate țările se debarasează singure de paradigma veche și numai unele se arată capabile s-o dezvolte din proprie inițiativă pe aceea nouă. Dacă privim în jurul nostru, astăzi, constatăm același lucru în plan politic: nici imitație pur și simplu, dar nici localism, nici centru unic, dar nici cu adevărat policentrism; o propagare de un tip mai complex.

AM menționat deja articolul despre Asachi. Polemizând cu o metaforă a lui Marin Sorescu, Paul Cornea ne dezvăluie în poezii Bianca Milesi nu un matinal (ca Alecsandri sau ca Bolintineanu), nici un nocturn (ca Alexandrescu sau ca Eliade), ci un vesereal, „un poet al inserării care nu jubilează solar, dar nici nu visează sub clarul de lună”. Emoționantă este relevarea faptului că Asachi s-a născut prea devreme în raport cu vîrsta generației noastre romantice iar opera lui s-a publicat prea târziu în raport cu standardele ei artistice. Mă deosebesc de Paul Cornea în taxarea clasicismului asachian drept unul extenuat livresc și manierizat. Eu cred că Asachi este, dintre poezii române, sufletul cel mai clasic și autor, la noi, al unei veritabile reforme toscane, în materie de limbă poetică, în numele celui mai pur clasicism: n-a avut emuli direcți (cum a remarcat deja S. Cioculescu), dar a avut unii îndepărtați: parnasienii noștri, toți iubitorii de formă, toate naturile meridionale, de la Duiliu Zamfirescu și Macedonski la St. Aug. Doinas și Luca Dumitrescu li sint debitori, într-o măsură ori alta lui Asachi. Un capitol mai puțin cercetat al operei lui Kogălniceanu fiind corespondența (în curs de înțoarcere), studiul pe care îl consacra Paul Cornea este unul de pionierat. Meritul de cănetenie al epiștolierului n-ar fi atât artistic, cât pragmatic: elocința e trăsătura principală, nu lirismul, darul narativ sau autoanaliza. Un mic studiu asupra operei lui Codru Drăgusanu se întălează *Codru Drăgusanu și sensibilitatea critică actuală*, deși tocmai critica criticii rămîne însă de scris (în fapt, la Paul Cornea, ea este doar schițată) în cazul acestui autor în continuare discutat.

Trec peste alte texte (referitoare la Pălcescu, Filimon, Hasdeu, Eminescu — ale cărui presupuse inedite, poezii și scrisori, nu mi se pare că-i pot fi atribuite, căci nu văd absolut nici un motiv ca în 1885 — bo'nav, poezii lucră exclusiv pe manuscrise anterioare — el să se fi adresat lui Iacob Negruzzi și *Convorbirilor*, ca un debitor care și încearcă norocul, ba chiar dinșus a opera „ameliorări” stilistice), ca să mă opresc la două, fiecare, în felul lui foarte semnificativ. Unul examinează relațiile pașoptismului

nostru cu literatura (cultura) germană. Dacă legăturile cu Franța și chiar și cu Italia au fost deseori puse în evidență, cele cu Germania au stat mai în umbră. Cu metoda lui obișnuită cînd privește de „departe”, Paul Cornea stabilește patru moduri în care pașoptistii s-au raportat la cultura germană: recuperativ (Eliade, cu a sa Bibliotecă Universală, este tipic), mercantil (cererea publică de opere precum acelea populare ale unui Kotzebue), reactiv (Ion Măiorescu, anticipînd pe Blaga, în încercarea de a crea o contrapondere la influența franceză) și asimilatoriu (aici marile nume pe care pașoptismul le-a selectat sint Herder, Schiller, Kant și Rotteck, jurist liberal și autor azi uitat, dar pe care Bănuțiu și alții îl stiau pe de rost). Toată informația e de primă mînă. Cel mai amplu studiu din volum este acela despre poezia lui Bolintineanu. Noutatea interpretării constă în dezvăluirea unui Bolintineanu „insingurat, pesimist, sarcastic, dezgustat de oamenii și lipsit de speranță” (p. 194) care se deosebete destul de mult de imaginea ștandard a poetului frivol, nepăsător și senzual. Acest Bolintineanu bătrîn poate fi descoperit și în scrieri de tinerete (e și ideea mai veche a Gabrielei Omăt: „gîndul morții instalat în chiar miezul operei” lui). Poemul remarcabil, care „regreuează obsesiile” de acest fel, „adevăratul cîntec de lebădă” al lui Bolintineanu este *Conrad* (p. 229), caracterizat frumos de către Paul Cornea: „Secretul performanței e (în *Conrad*) în joncțiunea dintre discursul grav despre menirea omului și a lumii, voluptatea indicibilă a peregrinării marine — transparentă alegorie a unui parcurs inițiativ — și strania, inefabila, armonioasă melodie a versului...” (p. 232). Nu sint de acord cu altă teză a studiului și anume cu aceea că ar exista, la Bolintineanu, ca și la alți pașoptisti, un divorț între expresie și sensibilitate, între discursivitatea unei și „romantismul” celeilalte: și Pușkin, și Lamartine au fost discursivi. Expresia poetică a romantismului de la mijlocul secolului XIX, aceasta este: metonimică, discursivă, prozaică. Cea mai izbită culegere a poetului mi se pare a fi *Florile Bosforului*, dar, nu prin erotism și obsesie thanatică, ci prin lirismul muzeal și deopotrivă muzical, lirism indirect, de factură coșbuciană, aplicînd un cod subtil persan, atât imagistic, cât și verbal.

Ca toate cărțile lui Paul Cornea, și aceasta este instructivă și totodată plăcută. Iată o altă imbinare, în maniera istoricului literar, a departelui, care ne învață, cu aproapele, care ne seduce.

PREPELEAC TREI

Parada

TEPEȘ VODĂ ordonă să iasă țigănimia înarmată, la priveală... La inspecție. Mitru Perca ne explică:

„Vlad Vodă precum se vede a vrut să facă precum se zice revizie... adică cercetare de oștile țigănești”.

Ce fel de efective, cite și mai ales cum se prezintă ele. Cucuvel s-ar putea să aibă dreptate. Domnitorul muntean va fi voind să facă din țiganii înarmați niște mercenari, niște comandouri speciale, niște trupe de sacrificiu. Să fie atenți. Făgăduielile sale s-ar putea să fie mincinoase. Pină trece greul, presiunea turcească. Cucuvel, cucuveau. O coabe. Totuși, opinia lui nu-i lipsită de un oarecare adevăr.

Porunca-i poruncă. Toți trebuie să bată pasul.

In paradă și cu rîndială... Pe dinaintea Măriei Sale.

Prima care se arată este ceata lui Goleman, extrem de irascibilă, — val de acela care-i întărită! Ceata ciurarilor și a feciorilor de casă...

Trei sute era ei pe indelete Afară de prunci, muieri și fete (Arghezi curat)

Armamentul lor, cumplit, se compune din furci și drugi de sătră tintuite la virf, spargi capul dușmanului de

la distanță cu ele, fără a te angaja în lupta corp la corp. Steag aveau o piele de minză cu coada albă împletită cu panglică roșii. Cîntau din cimpoie cu foale de capră, bătînd în ciure neșăurite.

Vin după ei argintarii de inele și ținte făcători, vreo două sute la număr, comandați de tinărul Parpangel, urmaș al craiului Jundadel, biruit de Gingișhan cel mare departe la soare ră sare... Grandoare și decadență!

Fost-au de cînd lumea stă în picioare,

Multe neamuri slăvite odinioară,

Viteze ș-altora pruncitoare

A căror nepoți acum de ocară

Sunt la noi și noi l-alții vom fi doară

De nu vom băga sama de țară.

Pare o glumire; dar nu e. Nepotul craiului Jundadel era înalt, grațios, excelent lăutar, cînta frumos și din gură și punind în toate măsură. El mesterea inele, și

În acest chip era voievodul mare

Al zlătarilor mergînd călare.

Ceata prințului Parpangel avea

buzdugane de aramă și niște cutitoale lungi.

Toți oameni înalți și groși în cîolane, Cu părul imbulzit, barbe sperlîte,

Haine avea lungi, scurte și invirstate, Unii fără mineci, alții rupte în spate.

E grupul cel mai haios, cel mai elegant, anticipînd moda hippy. Drapel le era o cloară de argint cu penelă sbîrlite imuiate în aur. Cîntau din drimboaie, scuturînd tîlăngi.

Apar Căldărarii.

...căciulați, cu barbe afumate

De țaria lor lumea se miră

Trie în ramuri ca și în sîndrile

Și rabdă de foame cite trei zile.

Ca armament, ciocane. Conducător, Bălăban, lider lipsit de sansă; dacă ar fi comandat el țigănimia... Steag, o tîpsie strălucitoare răsîndînd raze în toate părțile ca soarele primăverii. Defilează în rîcne înalte de trîmbiți și în loc de tobă, bat într-o căldare.

Urmează pe dinaftea tribunii, fierarii. Ei poartă baroaze grele, coase, tolni lungi în chip de lănci. Șeful lor, moș Drăghici, pe care-l cunoaștem. Bîrbat verde încă.

Acum ținea el a șaptea mulere

Și totuși se simtea în putere.

Erau ca la vreo trei sute. Pășeau voioși, pregătiti de război, înarmați cu seceri, cuțite, foarfece, zale (pe care le aveau și de vînzare), aveau toate, dar nu și parale. Steagul lor era o țigale de plăcinte. Fanfară, clopoțe și cîmbale.

Se apropie Lingurarii. Cu securi, cu bîrzi ce lemnul în fel și chip îl tale. Îi comandă Neagul, optimistul, încrezător în noroc, mester de covate, de scări, cauce, linguri, tăiere, hambare, răvare (făcălețe) și culere. Cîntă din fluier și din trîști, bătînd

ritmul într-o covată. Flamura lor de luptă era o lopată.

Prelungă... și cu dascălie Făcută de maistorul Pintilie.

Pină aici Poeticii s-a descursat, cit de cit, cu inspirația sa personală. Ceatră ce vine însă e mult prea dificilă, și el se vede nevoit să apeleze la forte superioare:

Muză ș-Arolloane, draguș bade,

Sonteste-mi vorbe și graiuri line,

Că fără de a ta dulce însuflare

Poetul haz și priință n-are.

Vin Aurarii! Fala țigănimii. Lor nici de vodă nu le pasă, bancheri sfîdînd puterea. Au suliiți, săbii scurte, Steg, tot o suliiță, de aur însă, cu codriștea frumos voșită. Umflau cimpoaie, treceau arcusul cu măleștrie rește lăute, aveau și tobe anume făcute, nu improvizate ca la cellații. Ascultau de Tandater, inimosul și invincibilul, prieten bun cu Dracul, două uni... În el stă speranța.

Parada-i pe sfîrșite. De unde și un început de dezordine. Se arată țigăni și roletii, lumea interlopă, mincătoria zadarnici de bucate.

Aspect mizer: muieri cu prunci mici în spate, de tot goale sau pe jumătate...

Șef, Corcodel. Un șnaoan, un hoț ce fură și înșeală. Dă și în bobol. O zdreanță îl apără, ca steag, cocotă în virful unei prăjini. E sărăcimea. Instrumente de cîntat nu prea au. Lă-lăie cu toții în gura mare.

Constantin Joiu

De la istorie literară la eseu

PRIMELE trei cărți publicate de V. Fanache sînt rodul muncii unui istoric literar neutru, cu deprinderi didactice universitare, într-o posibilă contradicție cu tinerețea autorului: o teză consacrată cu seninătate și prea mare îngăduință poeziei lui Mihai Beniuc (în 1972), un studiu meticolos și o bibliografie a revistei transilvănene *Gînd românesc* (în 1973) și o culegere de articole de critică și istorie literară în volumul *Intîlniri* (din 1976). Un stagiu francez de cîțiva ani decide o modificare sensibilă a stilului de lucru și a ideilor critice în interpretare. Ideea suverană devine ironia, iar atenția exegetului se concentrează asupra răsfrîngerilor și avatarurilor ei literare. Eseul despre Caragiale, apărut în 1984, reprezintă o interesantă reușită în finețea analizei critice. Volumul apărut anul trecut, *Eseuri despre virstele poeziei*, se încadrează în aceeași categorie. Luînd în seamă cele două etape din evoluția sa intelectuală, putem spune cu îndreptățire că V. Fanache face parte dintre acele personalități dilematice derutate prin oscilația între două disponibilități ce duc în sensuri diferite, deși complementare, aplicate aceluiași obiect, și presupun stiluri de muncă diferite. În tinerețe, o structură metodică, precaută, atență la detalii și precedente, la contexte și deveniri, îl îndeamnă să nu se îndepărteze prea tare de obiectul studiului său și să i se dedice cu modestie, sacrificînd inițiativele oricărei subiectivități prea accentuate. La maturitate, o moderată predispoziție inconformistă îl stîrnește gustul aventurii în interpretare, dar și-o temperează cînd nu și-o cenzurează de-a dreptul, cu un sentiment al vinovăției posibile. De aceea pagina sa critică are un aer ardelenesc de cercetare tîhnită, de studiu zelos care își ridică numai un moment privirea să scruteze orizontul, pentru a se apleca apoi conștiințios asupra temei propuse. În fond, structura sa dilematică își caută echilibrul între istorie literară și eseu. A existat în evoluția intelectuală a lui V. Fanache un punct decisiv de cotitură, după care devenirea sa capătă un sens de severitate și profunzime. Stagiul parizian (de care am mai pomenit) i-a adus schimbarea benefică a reperelor culturale. Purificat de un debut nefericit cu un studiu despre poezia lui Mihai Beniuc, îndatorat atmosferei politice viciate din tinerețea criticului, V. Fanache s-a îndreptat spre teritoriile literaturii adevărate, lăsînd în urmă un debut întîmplat ca o eroare a juventuții contaminate de contextul opresiv și de deruta virstei. Tot ce a publicat ulterior V. Fanache aparține parcă altui exeget, fundamental transformat. Punctul de virf al activității sale critice a fost atins în cartea despre Caragiale

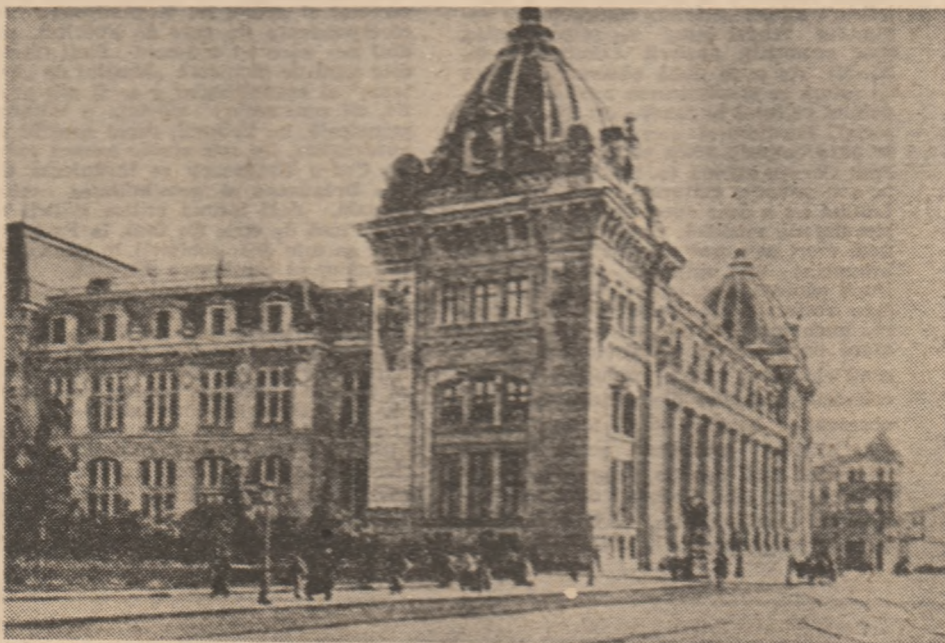
care, din păcate, a fost insuficient luată în seamă la vremea cînd apărea. Volumul *Eseuri despre virstele poeziei* exprimă din titlu contradicția interioară a autorului: pe de o parte, tendința dominantă de interpretare liberă a eseistului, pe de alta, persistența în subsidiar a preocupărilor de istorie literară. Însă acum „virstele” nu sînt decît un indiciu necesar de organizare a materiei, căci studiile nu au, decît cu puține excepții, un reflex istoric. Eseurile își desfășoară fundalul temporal de la Budai-Deleanu la Mircea Dinescu. Secolul XIX este reprezentat de Grigore Alexandrescu, Eminescu și Coșbuc, iar începutul de secol XX de Goga și Miulescu. Aron Cotruș se încadrează expresionismului social interbelic. Centrul, miezul și greutatea cărții le reprezintă eseurile despre Blaga și Bacovia care, împreună cu paginile despre Ion Pillat, acoperă aproape jumătate din cuprinsul cărții. Literatura contemporană oferă spre analiză poezia lui Geo Dumitrescu, Radu Stanca, Ștefan Augustin Doinaș, Aurel Rău, Petre Stoica, Adrian Popescu, iar sumarul se încheie cu Mircea Dinescu. Inutil să discutăm opțiunile sau absențele. Deși cele mai multe dintre texte au avut inițial o destinație publicistică (la revista „Steaua”) se vede că au fost gândite în vederea unei cărți. Autorul își declină intenția de a analiza poezia românească în ansamblul ei istoric, și-și revendică dreptul de a decupa numai cîteva momente din evoluția creației lirice. Însă prin „momente” înțelege instanțanțe și secvențe prin

operă, iar nu scurte perioade individualizate istoric. Dacă pînă la urmă este relevant ceva, atît cît e posibil, din „devenirea specifică a limbajului poetic” — aceasta rezultă din suprapunerea comparativă a etapelor, într-un proces implicit. Similitudinile, constanțele, diferențierile se văd însă bine datorită regiei discrete a analizei. Pentru a pune în lumină „acel corp relativ stabil de imagini”, V. Fanache revine asupra cîtorva teme și motive privilegiate: drumul (sau călătoria) în metamorfozele succesive de la Budai-Deleanu la Goga și Aron Cotruș, la Blaga și Pillat; lumina și casa — în configurațiile diferențiate de la un autor la altul. Cele mai dense pagini sînt consacrate ipostazele măștii — la Bacovia și Radu Stanca. Supremația de interes critic o deține ironia. Ea funcționează ca un detector special de sensuri particulare, de la Budai-Deleanu pînă la Geo Dumitrescu. Textul despre Eminescu își formulează din prima frază problema de studiu în aceeași arie: „Rămîne de stabilit dacă ironia are în cazul lui Eminescu un rol incidental sau, din contra, ea se află difuz în întreaga sa operă, ca reflex al unui principiu estetic”. Cercetarea pornește de la o prealabilă pregătire teoretică, fiind aduse în discuție premisele ironiei romantice și funcția estetică a ironiei. V. Fanache particularizează în poezia eminesciană existența ironiei melancolice, afirmînd că „melancolia ironiei sînt în a se simți mai bine învinsă decît învingătoare”. Analiza critică preferă, în spiritul unui didacticism moderat care conduce la cla-

ritate, să-și organizeze observațiile în funcție de anumite sisteme de imagini. În poezia lui Goga sînt relevate trei grupuri de simboluri, configurate în trei constelații metaforice — drumeția, ascensiunea și lumina. Cîteodată, cercetarea tematică sau simbolică dereglează ierarhia clasică a valorilor. Din cînd în cînd, amintirea lui Beniuc (subiectul tezei de tinerețe) tresare imprudent în memoria asociativă a criticului și zgometosul „toboșar al timpurilor noi” de altădată apare ca din pămînt lingă Budai-Deleanu și Goga, Cotruș și Blaga, ignorînd incongruențele.

Stăruința și cumpătarea îi conduc pe exeget spre interpretări bine argumentate, în care, din modestie, ideile proprii nu sînt scoase în relief în formulări memorabile sau spectaculoase. Ceea ce se remarcă de îndată după parcurgerea mai multor pagini este o anumită lentoare a desfășurării ipotezelor și exemplurilor, fără nimic frapant de la prima vedere. Cu o singură excepție, nu am remarcat nimic hazardat în analiză. Excepția se referă la poezia bacoviană, într-o interpretare (din capitolul *Geometria textului*) ce mi s-a părut în cea mai mare parte nefondată. V. Fanache riscă, după părerea mea, afirmația că spațiul bacovian este dominat de imaginea cercului: „Universul imaginat de Bacovia poate fi reprezentat printr-o rețea de cercuri în mișcare și în dispariție, terifiantă reducere la un punct inert”. Reprezentanțele simbolice pe care se bazează (picătura de ploaie, frunza, lacrima, cavoul) nu mi se par convingătoare, după cum nici așa-zisa construcție circulară a poemului. Dacă universul bacovian este unul închis, nu putem să spunem totuși că el ia forma unui cerc decît printr-o investiție de sens, inexistent în imaginarul bacovian. Lumea lui Bacovia este o lume fără centru, pentru că nu este un cosmos. În sfîrșit, cercul bacovian poate fi o metaforă critică pentru interpretare, dar nu este o metaforă poetică marcantă a textului analizat. Mi s-a părut că în acest caz fantezia eseistului a luat-o înaintea operei cercetate, incurajată desigur și de Georges Poulet din *Metamorfozele cercului*. Alături de Poulet, cele mai frecvente referințe prezente în tot volumul mi s-au părut Bachelard, Barthes, Jankélévitch, principalele repere teoretice ale criticului, fascinat din ce în ce mai mult de ideile generale (imaginarul, ironia, tragicul, nostalgia, moartea, dragostea) care transgresează literarul. Chiar dacă volumul despre Caragiale rămîne cea mai bună carte a lui V. Fanache, culegerea tipărită anul trecut de autor despre poezia românească ne convinge mai mult că în disponibilitatea dualistă de istoric literar și eseist a exegetului victoria s-a decis definitiv, după cite s-ar părea, în favoarea eseistului.

Ion Simuț

Palatul poștei (fotografie din anul 1925)

V. Fanache, *Eseuri despre virstele poeziei*, Editura Cartea* românească, 1990.

CARTEA DE POEZIE

Monolog în Babilon

IN ANUL care s-a încheiat, poezia tinerei generații a mai înregistrat un nume: Anca Boglea. Volumul de debut al acestei autoare foarte puțin cunoscute — volum

Anca Boglea, *Fluviul Imaginar*, Editura Litera, 1990.

intitulat *Fluviul Imaginar* — are o remarcabilă unitate stilistică. Pare scris la o vîrstă înaintată, cînd toate ezitățile au rămas simple amintiri și cînd o tehnică a exprimării îndelung elaborată a devenit un sistem de reflexe. Limbajul poetic folosit de Anca Boglea are un grad mare de complexitate și totuși folosirea lui se realizează cu un firesc pe care îl mai întîlnim numai în vorbirea curentă. Tinăra poetă și-a inventat o a doua limbă maternă, pe care o folosește cu volubilitate. Este o limbă sintetică, un joc lingvistic secund în care se contopesc reminiscențe livrești, nume mitologice, noțiuni din terminologia criticii de artă, neologisme specifice unui secol științist, expresii simple și tandre, cuvinte din limbi străine. Datorită acestui limbaj poetic straniu folosit cu naturalitate, poezia scrisă de Anca Boglea pare altceva decît poezie, un apel venit din partea unei ființe misterioase, rătăcite printre noi. Poeta este, de altfel, conștientă de singularitatea ei. Nu întîmplător se simte în tot ceea ce „spune” o insistență de a se face auzită și o presimțire tragică a faptului că nu va găsi audiență. Poezia ei este un „monolog în Babilon”, pe

cît de amplu, implorator și patetic, pe ațt de pătruns de conștiința zădărniceii. În mod frecvent, autoarea monologului îl invocă pe un iubit — pierdut pentru totdeauna sau inexistent — care constituie în poezia sa ceea ce constituia pentru Arhimede „punctul de sprijin” cu care ar fi putut să mute din loc Pămîntul. Acest personaj nu este mai mult decît o ficțiune gramaticală, o... persoană a doua singular. Și totuși, de el se leagă toate speranțele, lui i se adresează toate justificările. Numai nefericita călugăriță Mariana Alcoforado, în scrisorile ei pline de deznădejde adresate ofițerului francez, mai investea atîta putere de persuasiune în mesaje sortite să rămînă fără răspuns. Odată intrat în mrejele monologului parcă fără început și sfîrșit imaginat de Anca Boglea, cititorul îl urmărește cu interes, fără să se plictisească vreun moment. Fluxul scmantic are „ritm”, este captivant: „N-ai să mă poți închide niciodată / în colivia sufletului tău, / păzită de cîini subțiri, eleganți”; „Doar tu știai / cît divinizam / liniile împilite de ploaie / cînd totul este într-o acidă, / cotropitoare putrefacție”; „Va fi foarte greu să fim revoltați, / cu gura

plină de nisip și apă / și cu scoici clotoind în urechi. / Peste mama mea vor crește stînjene / Singele meu curge grav, în prisme suple”; „Pe sticla rece a ferestrei, / miinile mele, două gituri de lebede. / Cu adevărat mă întristează numai sintaxa mării. / Și iar se face miercuri, zi de naștere și moarte”; „În dimineața de după ploaie / ingerii culeg afine / Lumca trans-lucidă de tamberine vegetale / substituie paronimia străzii”. Versurile citate au fost extrase din mai multe poeme, tocmai pentru a ilustra continuitatea de ton prin care se caracterizează întregul volum.

Poeziei scrise de Anca Boglea îi lipsește totuși ceva, și anume capacitatea de a rămîne în conștiința cititorului. După încheierea lecturii, întregul eșafodaj de cuvinte se prăbușește și dispăre în neant. Este foarte puternică senzația că trăirile poetei nu sînt decît „umbre pe pinza vremii”. Poezia tinerei autoare există numai atîta vreme cît este citită. Poate că această fabricare pentru o singură utilizare are rațiunea ei. Poate că într-o epocă în care se produc pe scară largă pixuri, aparate de ras, aparate de fotografiat și rochii menite să fie aruncate după întrebuițare, o poezie care îi procură cititorului un moment de iluminare și apoi se volatilizează, fără să-i încarce cu reziduuri culturale conștiința, merită prețuită.

Alex. Ștefănescu

50 de ani de la rebeliune

AM MAI SCRIS, prin 1986, despre opera lui Brunea-Fox, acel prinț al reportajului interbelic, căruia i-a dat relevanță și strălucire literară. Fusese avangardist și când, producându-se dezagregarea mișcării, a trecut în gazetărie a luat cu sine condeii exersat în migala efectului estetic. De aceea reportajele sale, unele uluitoare, sînt incontestabil pagini de autentică, adesea mare literatură. Iși căuta cu grijă subiectele, refuzînd să scrie despre orice. Păstrase din vremea avangardistă un dispreț neascuns pentru versatilitatea faptului politic. Era captivat de social. Ba chiar, și din sfera acestuia, ochiul său de prozator alegea insolitul care uimește și descumpănește prin neobișnuit. A scris despre leproși (*Cinci zile printre leproși*, 1928), despre circari fără angajament, despre prostituatele din Crucea de piatră, despre mizeria meșteșugarilor care de abia câștigau o piine, despre servitoare fără căpătii, despre gunoieri și chirigii fără atelaje, despre azilele de noapte ale studenților săraci, despre sordide hoteluri provinciale, despre ceainării urgite, despre porturi adormite în nelucrare. Sau cum i se mărturisea, în 1972, Sinzienei Pop, a scris despre „lumea pegrei. Lumea nenorocită care alimenta fațal divers”. A fost, cu adevărat, reporterul nu numai al neobișnuitului, cît mai ales, al lumii de la fund, ropșită, necăjită și fără speranță. Această lume nenorocită și-a găsit în Brunea-Fox interpretul ideal, care știa să vorbească despre ea și pentru ea, strigînd după a-linare și dreptate. Iși pregătea cu grijă „subiectul”, stătea în preajma lui, îl studia cu răbdare și cînd i se părea că a înțeles trama sau drama trecea la scris. Cînd apărea imprimată în gazetă, însoțit de fotografiile vestitului Berman, șocul era instantaneu, năucindu-și pur și simplu cititorii. Iar reportajele sale, iscusit realizate, aveau epică, diversitate, spectaculos, constituindu-se într-o veritabilă pagină de proză. Reportajele sale, care-i creaseră un mare renume, apăreau în gazete de mare audiență. *Adevărul*, *Dimineața*, *Facta*, *Răspîntia*, *Gazeta nouă*. Dar, deodată, la sfîrșitul lui decembrie 1937, două dintre cele mai importante ziare, la care era și angajat, *Adevărul* și *Dimineața*, au fost suspendate de guvernul Goga-Cuza.

Condeii său, atît de exersat, s-a trezit deodată în stare de paralizie, biată unealtă fără rost. Mai colabora, cînd și cînd, la puținele publicații democratice care mai existau. Dar regimul dictaturii regale nu îngăduia ieșirea în lume a adevărilor cu care se obișnuise reporterul. Prefera să tacă (precum a tăcut obidit după 1948), așteptînd, scrișînd, vremuri mai potrivite. N-au venit. Dimpotrivă. Vîntul, stîrnit de Germania hitleristă și Italia lui Mussolini, bătea în favoarea grupărilor de extremă dreapta. După convulsii și tatonări, la 4 septembrie 1940, la cirna țării e adus guvernul Ion Antonescu, în care cîteva ministere sînt acordate legionarilor, iar la 9 septembrie, după ce, în seara zilei de 6, Carol al II-lea a fost silit să abdice de la tron, se instituie statul național-legionar, Horia Sima, șeful Gărzii de Fier, devenind vicepremier. Aparatul de stat e înțesat cu legionari, care — întrucît șeful suprem al Poliției și Siguranței, devine purtătorul de cămașă verde Al. Ghyca, iar portofoliul ministrului de Interne era deținut de legio-

narul Petrovicescu — obțin crearea unei poliții legionare paralelă și adesea deasupra celei oficiale. Incepe marea prigoană împotriva forțelor democratice. Arestări, schingiuri, jafuri și crime sînt organizate la scară măritoare iar populația evreiască e amenințată cu exterminarea. Sabatul ororilor ia proporții, mai ales că legionarii lui Sima urmăreau să-l înlăture cu totul pe generalul Ion Antonescu, devenind ei stăpînitorii absoluți ai țării. La sfîrșitul lui noiembrie 1940 au executat 65 foști înalți demnitari aflați arestați în închisoarea de la Jilava, și a doua zi, la 27 noiembrie, sînt arestați și uciși mișelește Nicolae Iorga și Virgil Madgearu. Opinia publică, oripilată, condamna astfel de practici și Antonescu se pregătea să se debaraseze de funeștii, incontrollabili săi aliați. Cheia dezlegării conflictului se afla la Berlin. La 14 ianuarie 1941, la Salzburg, are loc întîlnirea dintre Hitler și Ion Antonescu. Acesta din urmă obține dezlegarea cerută. Reveniți acasă, Antonescu îi cere lui Sima reîntrirea în ordine. Încurajat de Himmler, Sima rezistă și, la 21 ianuarie, înfruntarea ia forme deschise, de o mare violență. Trei zile a durat acest crîncen conflict, rămas cunoscut drept rebeliunea legionară. Legionarii, înarmați masiv și adunînd peștra mahalalelor, rezistau în sinistrele lor sedii, ba chiar au atacat armata. Aceasta a primit ordin să riposteze și să ia cu asalt centrele de rezistență legionară. În 24 ianuarie ziarul *Cuvîntul*, organ al mișcării legionare, scria: „De 48 de ceasuri armata țării trage cu tunul și seceră cu mitraliera în holda legionarilor. De 48 de ceasuri copiii neamului, îmbrăcați în uniforma țării, masacrează pe fiii aceleiași neam românesc, îmbrăcați în odăjdii verzi”. Iar alt articol se încheie amenințător: „Ne vom lupta vitejește, vom crede pînă la ultimele clipe ale vieții noastre în voința și hotărîrea comandantului nostru Horia Sima. Acel care vor muri vor fi slăviți ca eroi... Legionari și români. Înainte pentru triumful Mișcării Legionare. Înainte pentru România legionară. Vrem guvern legionar pur”. Fudulie fără acoperire. În aceeași zi, de 24 ianuarie, generalul Antonescu a lichidat rebeliunea legionarilor. Căpeteniile lor au fost adăpostite de nemți care le-au facilitat fuga în Germania. Populația Bucureștiului și a țării a scăpat, bucuroasă, de coșmarul fanatismului verde.

IN ACESTE trei zile reporterul Brunea-Fox a staț în apartamentul său din Strada Vasile Lascăr. Dreptul de semnătură, ca evreu ce era, îi fusese luat mai demult. Condeii șoma. Și, deodată, el, care refuzase constant să scrie despre evenimente politice, a simțit imboldul consemnării jurnaliere. Intuise bine. Nu era un banal eveniment politic. Ci unul neobișnuit cu totul. Asta intra chiar în zona sa specială de interes. Mai ales că acum risca, la tot ceasul, să devină chiar eroul victimă al acestor înfruntări. Și a început să noteze aiuritor. Mai tîrziu, cînd avea să publice acest reportaj halucinant, într-o scurtă prefață, mărturisea: „În paginile care urmează — în jurnalul propriu-zis al reclusiunii în panică și nedumerire —, aceste întrebări sfîșietoare care erau ale atîtor coreligionari cu auzul holbat la geamătul secret al celor patru puncte cardinale, sînt notate chiar în clipa vibrării lor. Sub acest raport, au căutat valoare psihologică. Completate ulterior, în ceasul dinții ce a marcat lichi-

darea pogromului —, cu fapte și mărturii culese la locul crimelor și jafurilor, aceste însemnări ar putea constitui o parte din materialul care va trebui să servească la istoria suferințelor evreiești în zodia huliganismului contemporan”. Într-adevăr, primele pagini consemnează trăirea acelor zile și nopți de groază, într-un stil nervos. („În mîntea excitată e o febrilă paradă de imagini fosforescente... Afară, la cîteva sute de metri urlă hoarda sălbatică, plîng clopotele. În cîte alte drame și nelegiului e frămîntată noaptea asta rea... Ascult geamătul nopții, de monstru în gestatie”). Apoi, alte cîteva capitole înfățișează scene apocaliptice descoperite după încheierea răzmeritei legionare. Pentru că, se știe, în acele zile și nopți legionarii au făptuit un nemăpomenit pogrom prin cartierele evreiești ale Bucureștiului, jefuind, maltratînd și ucigînd în masă. Hoarde dinainte pregătite se năpusteau în casele oamenilor, le spărgeau, jefuiau tot din magazine și locuințe, apoi arestau și îi duceau pe nenorocii fără apărare la locul execuției, de nu îi ucideau pe loc. Un grup de arestați au fost duși în fata abatorului, împușcați și apoi atrînați de ceafă în cirlișele folosite de parlagii pentru vite. (Alte surse știu că victimelor li s-a tăcat beregata și apoi au fost atrînate de cirlișe). Un alt grup de vreo 200 arestați au fost transportați, în două loturi, de la sediul legionar din Calea Călărași spre pădurea Jilava și împușcați. A doua zi, ucigașii, însoțiti de săteni din satul Jilava, au revenit pentru a jefui cadavrele (inclusiv dinții de aur). Alte victime au fost descoperite în pădurea Băneasa. Reporterul a pornit, a doua zi, cum spune, „pe urmele pogromului”. La Morgă, unde au fost aduși o parte a celor asasinați, n-a fost chip să intre. L-a înfîlînit pe pictorul Marcel Lancu, care își căuta cadavrele unui cumnat. Fără a mai aștepta, cu o mașină s-a îndreptat spre Jilava. Căuta și el cadavrele unui văr. „Pășesc împleticit printre cadavre, cu un sentiment de teroare, de a nu trezi cine știe ce vulturi împietrite. Aerul ăsta trebuie să fie impregnăt de vaiete și gemete înghețate, ca negura din Anzi ce se preface în ploaie la un simplu strigăt. Ce febră mai trebuie ca peisajul să se umple de răcnetul fiarelor, năpustite cu bîte și pistoale asupra turmelor docile, fără unghii să zgîrie, fără dinți ca să muște într-o disperată icnire? Adăst lingă leșurile desfigurare și-mi simt ochii umezi de o durere în care nu vreau să descifrez compătîmirea. Cu ce s-au făcut vinovați acești nefericiți fii ai lui Israel?” A identificat cîteva cadavre, unele oribil mutilate. De aici, de la Jilava, a pornit prin cartierele evreiești devastate, descriind scene (reporterul le numește „instantanee”) care reinviau — pentru o clipă — Evul Mediu. Apoi s-a înapoiat la Morgă, unde, în sfîrșit, a fost lăsat să intre. Aici stăteau laolaltă, așezați de destin, călăii și victimele înghețati deopotrivă definitiv în moarte. „Însemn lucrurile astea, cu perspectiva imaginii ce și-a coagulat, la distanță, trăsăturile inițial încilcite. Dacă o fac, nu-i pentru vanitatea citorva rînduri literare, ci ca un document de obsesie. Mă urmărește, în această icoană a măcelului, din care o singură categorie de victime *interesează durerea noastră*, spre identificarea cărora s-a adresat sfîșietoarea noastră anchetă — ironia unui destin ce a strîns laolaltă în veșnicie, călăii și inocenții. Ironie ce a strecurat cu toată grija demarca-

torie a administrației Morgii, chiar printre călăii și cîteva inocenți. Ce-i drept, femei”. Și o imagine despre masacrul umăn de la abatorul de vite: „Un spectacol în care nu vîta ci omul a fost chemat să joace rolul victimei, cum n-au izbutit sau n-au îndrăznit să imagineze, în materie de pogromuri, nici chiar țarîștii. Evrei răpiți în puterea nopții de la domiciliu, cărați și răpuși acolo ca dobitoacele. Cuțitul lung ca o spadă ce mă înfiorase și altădată, tăios ca briciul, ce spintecă fulgerător beregata. Victimele săltate de mijloc și agățate «să se scurgă», de cirlișele ascuțite. Sau poate altminteri rănile din ceafă sînt un indiciu —, înții atrînate, pentru rafinamentul operației, și apoi injunghiate. E în firea acestei mișcări sanguinare atari sadisme”.

Din această concentrare de orori asasinare reporterul desprinde una îngrozitoare, care vorbește parcă de o minune. Și era, desigur, macabră. Rabinului Gutman i-a fost jefuită casa și, apoi, tîrît, împreună cu doi feciori, la un sediu legionar. De aici au fost duși în pădurea Jilava și supuși tirului gloanteilor. Cînd, tîrziu, în noapte, s-a trezit din leșin era nevătămat dar fiii săi morți. S-a ridicat, a rostit, printre lacrimi, rugăciunea morților și a încercat să ajungă, pe căi ocolite, la București. N-a izbutit. A fost din nou arestat, în zori, și dus la primăria Jilava, unde domneau atotstăpînitori primarul legionar și acoliții săi. Cu el alți patru scăpați din infernul din pădure. Au urmat alte maltratări și schingiuri. Noaptea au fost duși din nou la execuție. Glonful a refuzat încă o dată să-l ucidă. S-a ridicat într-un tîrziu, a căutat trupurile fiilor săi. I-a descoperit goi pușcă, despuțați de hainele cu care fuseseră îmbrăcați. A avut țîria să le scrie numele de familie pe piele, cu creion chimic (așa i-a descoperit Brunea la Morgă), a mai rostit o dată rugăciunea funebă și a nimerit iar la primărie. Rebeliunea era însă pe sfîrșite. L-au eliberat jandarmii. (Am citit în *Sfarmă Piatră* din 16 februarie 1941 despre judecarea celor implicați în omorurile de la Jilava. Printre inculpați se află și cei pomeniți de reporter ca fiind căpeteniile acestei localități). Neogît pentru restul vieții, rabinul se tot întreba de ce i-a fost menit să supravițiească morții tinerilor săi fii. Și, ferindu-se să hulească, se înfunda în rugăciuni și citanii psalmodiate în șoaptă și lent.

Această carte a lui F. Brunea-Fox, apărută în 1944 cu o prefață de A. L. Zisu, a fost reeditată prin noiembrie trecut de editura A.P.P. E o broșură îngrozitor tipărită, pe hîrtie inimaginabilă (o jumătate de coală e de-a dreptul roz, o alta gri murdar, alta bătînd sora alb) și împetrîtă cu greșeli de ortografie monstruoase (virgula între subiect și predicat se lăfăie cum îi e voia). Lipsese nu numai cea mai elementară indicație bibliografică (măcar anul primei apariții) sau un comentariu pentru orientarea cititorului dar, cum am citit în *România literară* în protestul criticului Dan C. Mihăilescu (cel mai avizat cunoscător al operei lui Brunea), nici nu a fost consultată vîduva autorului, d-na Lisette Daniel-Brunea. Sînt practici care instalează regimul tipăriturilor în plină junglă. Și de nu vor fi luate măsuri eficiente și aspre riscăm să ne cotropească această pîraterie în stil mare din arcanele căreia nu știu cum vom ieși.

Acum, cînd se împlinește o jumătate de veac de la pogromul rebeliunii legionare din 21—24 ianuarie 1941, reportajul lui F. Brunea-Fox ne reaminteste de grozăvia acelor zile care au transformat Bucureștiul într-adevăr în „orașul măcelului”.

Bulevardul Lascăr Catargi (fotografie din 1924)

CUM ARATĂ CAPITALA

Ce văd și, mai ales,
ce prevăd arhitecții noștri?

Eugen Simion: Am invitat un număr de arhitecți, urbanisti și neurbanisti, mulți dintre ei profesori la Facultatea de Arhitectură din București, oameni cunoscuți în meseria lor. Înainte de a-i prezenta, vreau să arunc tema discuției noastre. Este vorba de orașul în care locuim. Cum arată Bucureștiul nostru? Rău, spunem noi, de obicei. Și totuși este orașul în care trăim și în care vrem să trăim în continuare. Cei mai în vârstă decît noi își amintesc de Bucureștiul de altă dată ca de un oraș frumos, vesel, domnat de grădini, un oraș care lega stilul occidental de stilul oriental, vestit spațiu de trecere despre care a vorbit și Mircea Eliade. Străinii care ne vizitează astăzi spun că, totuși, Bucureștiul nu arată rău. Sint mai îngăduitori decît noi. De curînd, un critic american mi-a declarat că îi place. Dar noi știm mai bine cum arată Bucureștiul. Într-o bună parte a lui arată ca o mare construcție farnoică, neîncheată. În București vedem astăzi blocuri părăsite, străzi murdare, monumente distruse, altele ruinăte. Întrebarea este ce e de făcut? În afară de această locuință mare, care este un oraș — locuință colectivă — este cealaltă locuință a noastră, spațiul de refugiu, apartamentul de la etajul IV sau IX, acolo unde trăim. Ne place acest spațiu? Sintem mulțumiți? Trebuie să spunem că nu ne place deloc. Nu sintem satisfăcuți de confortul nostru. Blocurile în care locuim sînt leptoase, apartamentele sînt meschine, vestitul stil internațional, modern, funcțional este — la noi și, am impresia că în tot Estul Europei — o exclamitate. Capitala noastră trebuie să arate altfel. Întrebarea pe care v-o adresez este următoarea: ce văd și mai ales ce prevăd arhitecții noștri?

Ca să răspund la aceste întrebări i-am invitat la G.I.R., aici la Casa Scriitorilor (care e o clădire, de altfel, splendidă) pe domni: — Alexandru Beldiman, recent ales președintele Uniunii Arhitecților; pe domnul Peter Derer, arhitect urbanist; prof. Romeo Pelea; arh. Viorel Hurduc și pe domnul Bogdan Bogoescu, arhitect șef al orașului București.

Participă, de asemenea, pictorul Ion Nicodin, scriitorii Magdalena Bedrosian, Valeriu Cristea și Mihaela Ispirescu, biologul Klaus Fabritius, istoricul Mircea Babeș și mulți alții, profesori, ingineri, studenți.

Ați văzut care sînt neliniștile noastre și care sînt interogațiile noastre...

Peter Derer: Întrebarea este foarte simplă, dar răspunsul este deosebit de complicat și presupune diverse paliere de abordare. S-ar putea desprinde aici, de exemplu, un prim nivel care ar trebui să fie cel gospodăresc, care poate primi un rapid răspuns. Apoi este un nivel complex de perspectivă, despre care sint mai multe lucruri de gîndit și de spus și colegii mei o vor face. Există probleme ale omului obișnuit de pe stradă. Sint probleme care sint ale noastre, ale tuturor laolaltă. În spatele acestei întrebări așa de simple se ascunde de fapt un noian de probleme și de răspunsuri.

Bogdan Bogoescu: Sint extraordinar de multe aspecte și probleme și cred că apare o primă contradicție între nevoia noastră de a avea răstimpul de a gîndi bine ceea ce urmează să facem în continuare și, pe de altă parte, extraordinara presiune care apare din partea orașului și a nevoilor locuitorilor lui, care nu mai doresc să trăiască ca pînă acum și cred că au șansa ca lucrurile să se deruleze cu o rapiditate extraordinară. Trebuie să ne gîndim ce este bine de făcut acum. Trebuie să ne păstrăm în limitele unei concepții bine gîndite, cu o strategie bine definită sau să încercăm să rezolvăm niște probleme foarte rapide ca să satisfac niște nevoi pentru locuitori? Cred că este momentul să acordăm timpul necesar celor care trebuie să gîndească orașul. Atunci probabil că vom ști și ce avem de făcut în continuare. În paralel este posibil să se facă o serie de lucruri care pot să amelioreze viața locuitorilor orașului. Mă refer la mizeria care ne înconjoară: spații părăsite, terenuri virane, drumuri nepavate și clădiri care au rămas izolate. De pildă, situația actuală a Teatrului Evreiesc în mijlocul unui cîmp viran. Într-un asemenea loc nu se poate desfășura o viață culturală. Am spus acestea pentru a exprima marea greutate care apasă pe umerii tuturor care sintem aici și a altora, firește, în acest moment, cînd, pe de o parte, trebuie să ne definim poziția asupra a ceea ce avem de făcut de acum încolo și, pe

Dezbaterea pe care o publicăm fragmentar în revista noastră a fost organizată de Grupul Interdisciplinar de Reflexie (G.I.R.)

de altă parte, să satisfacem și presiunea socială care intervine în oras.

Romeo Pelea: Dintre toate problemele incluse în rebarcă-temă a discuției noastre, le-aș elimina, în ceea ce mă privește, pe cele referitoare la chestiuni gospodăresc, de asigurări de servicii curente etc., cu regret desigur, pentru că și ele sînt extrem de importante, creînd cadrul însuși al vieții cotidiene. Mă voi referi deci numai la acelea ce se referă la profesiunea mea și a noastră, a inginerilor dv. Și chiar așa eventual problemele rămîne extrem de larg. În general, noi toți, le știm, dar de coordonarea inventarierii lor, de organizarea și de atecerea rezolvării lor nu ne putem ocupa toți, ci numai acei dintre noi care au acum anume răspunderi publice. Răspunderi în cadrul Primăriei, în cadrul Conducerei Uniunii Arhitecților, a altor organisme care s-au înființat sau reînființat după Revoluție. Deci un rol important revine unor colegi ai noștri față de care breasla ar trebui și sigur va fi solidară. Ei, colegii aceștia ai noștri, care acum lucrează în Primărie sau la dispoziție tradiția unei legislații din perioada interbelică foarte bine pusă la punct, a cunoscătorii unor legislații și practici actuale din multe alte țări.

Ar trebui aut de multe să ne preocupăm brusc încă șansa reală nu este decît aceea a studierii lor cu calm, realism și cu stîmnia esențială în timp. Aceste probleme nu se pot a fi spuse fără vreo ordine adunată: o schimb direcționale de dezvoltare a orașului, care ar urma să cuprîndă punerea la punct a rețelei de trafic vehicular și, pe o parte, zonificarea orașului (zonificare care să stabilească mulți parametri: valoarea terenurilor, procentele de ocupare a solului de către construcții, raportul dintre suprafața de teren și cea a ariei totale a clădirii, rezonanța de construcție, tipuri etc.). La toate aceste probleme s-au gîndit desigur mulți. [...]

dar să ne întoarcem la cadrul strict al discuției noastre — Bucureștiul. Breasla, și nu numai acei arhitecți care acum au funcții administrative, va trebui să lupte nu numai pentru reconsiderarea și regîndirea a ceea ce s-a făcut pînă acum un an, dar și lupte pentru și de multe ori împotriva a ceea ce se face de un an încoace, împotriva invaziei prostului gust, al miociniei chiar. Apar ca cooperente cele mai neașteptate reameșajiri de diferite spații. Totul este să nu permitem amorfizarea aspectelor negative pe care orașul le-a dobîndit de-a lungul a multo ani. Bucureștiul ne-a lăsat moșteniri diverse: cea a secolului trecut, cea a sfîrșitului de secol XIX și început de secol XX, cea a perioadei interbelice și cea postbelică cu perioada ei: cea mai nefastă, cea a ultimilor ani.

Din păcate aparen: toate apar ca urgente, ele afectînd zi de zi locuitorul Bucureștiului. Un exemplu care nu este nici cel mai concludent și poate nici cel mai simplu de rezolvat, pe care îl aleg aproape la intîmplare din noianul de probleme stresante ale Capitalei, este imaginea pe care o dau zonele nou constituite ale orașului, care se rezumă la niște locuri de dormit. S-au realizat, lipite de București, cîteva cartiere (Drumul Taberei, Titan, Berceni, Balta Albă) care fiecare în parte echivalează cu un alt mare oraș al României, dar sint departe, comparativ, cu nivelul dotărilor acestora. Și trebuie spus că în general orașele noastre din provincie, și ele la rîndul lor, duc lipsa unor dotări suficiente. Un cartier ca Drumul Taberei, de exemplu, cu sute de mii de locuitori, are doar un cinematograful. Multe altele lipsesc însă ca oamenii să se simtă bine în jurul locuinței lor. Ar trebui să reflectăm și asupra felului în care se va realiza de acum încolo locuința în sine.

Revitalizarea
orașului vechi...

Alexandru Beldiman: Dl. prof. Romeo Pelea a ațat într-un anumit punct de vedere problema noilor cartiere. Această problemă este cunoscută de noi, profesioniștii. Și într-o oarecare măsură și de restul lumii. Dar o problemă mai dureroasă sau cel puțin la fel de dureroasă este cea a orașului vechi, maltratat de dictatură; circa 600 ha au fost demolate, iar zone întregi, cu o arhitectură de bună calitate, au fost abandonate complet, probabil tocmai pentru a justifica demolarca lor viitoare. Treccm pe lângă asemenea construcții lăuate în paragină și din cauza stării în care se află nu mai vedem frumusețea lor trecută. Prin demolare și părăsirea vechiului oraș s-a urmărit în mod deliberat și tematic pierderea memoriei colective. Partea veche a orașului este, fără doar și poate, partea cea mai interesantă a Bucureștiului. La începutul anului se afla aici arhitectul englez Giles Quasrme care spunea că nu ne dăm seama

ce pierdem (referindu-se tocmai la această parte a orașului, ce cuprinde construcții de sfîrșit de secol XIX și început de secol XX), și remarcă atît calitatea arhitecturală cit și cea a execuției, căci trebuie să știți că o arhitectură foarte bună, prost executată pierde enorm. Chiar datorată unui arhitect celebru, o arhitectură prost executată devine neinteresantă. Este o problemă foarte importantă cea a calității execuției, și deși avem constructori care știu încă foarte multă meserie, din diverse motive calitatea construcțiilor făcute în ultima vreme este slabă sau foarte slabă și din acest punct de vedere. Revizînd la problema vechiului oraș este cert că Primăria sprijinită de Direcția Monumentelor Istorice va trebui să-și elaboreze un program de intervenție în această parte a orașului, și din cîte știu este o problemă în studiu deja. Acest studiu va trebui să cuprîndă însă nu numai ceea ce indeobște denumim centrul vechi al orașului, adică perimetrul cuprîns între B-dul Kogălniceanu, Splai, B-dul Hristo Botev și Calea Victoriei ci și zone ca cea cuprînsă între Dorobanți, Moșilor, Ștefan cel Mare, B-dul Republicii, de exemplu, care presupune alt tip de intervenție. Primăria împreună cu Direcția Monumentelor Istorice va trebui să acționeze. Aceste cartiere abandonate, neapărat trebuie să fie revitalizate. De exemplu, în zona dintre Dorobanți și Calea Moșilor, majoritatea clădirilor sint într-o stare de decrepitudine foarte avansată.

Viorel Hurduc: Bucureștiul și-a pierdut din punctele de referință în arhitectură în sensul neaducerii acestora în contemporaneitate. Este știut în lume că Bucureștiul pe fondul lăsat moștenire în anul '20, și-a construit o arhitectură care are prin anii '30 în topurile de specialitate din Europa. Pe aceeași treaptă cu realizări similare din Franța, Italia, Germania, revistele de specialitate de mare circulație din acele vremuri ilustrau construcții din România. Noi ne-am pierdut aceste puncte de referință pentru că nu le-am putut perpetua.

Desigur în cel de al doilea război mondial Bucureștiul a căzut victima bombardamentelor, ca și alte mari orase din occident, dar ce am construit noi ulterior a fost o arhitectură nefirească și nu am mai reușit să imbogătim această arhitectură cu obiecte cu putere de SEMN ce ar fi putut constitui puncte de referință pentru ce ar fi urmat. Dacă aște capitale (Parisul, de exemplu) și-a imbogătit arhitectura, noi nu prea am reușit. Chiar dacă din perioada anilor '30, '60 mai pot fi reținute cîteva edificii, nu numai din nostalgie, recunoaștem ca drept foarte moderne și astăzi, imobile ca cele realizate de arhitectul M. Creangă în anii '30. Altfel puținele puncte de referință ale anilor '60 se pierd însă în noianul mare de apartamente absurd și haotic realizate în toți anii care au urmat, pînă în ultimii 10 ani cînd a venit epoca marilor demolări.

Bogdan Bogoescu: Nici măcar nu putem da vina pe război sau pe bombardament, pentru că efectele lor nu au fost în București foarte importante. Dar politica dusă ulterior prin trecerea în fondul statului a unor imobile imposibil de întreținut sau care nu s-a dorit să fie întreținute, a dus la situația în care ne găsim azi. Sint zone ca cea de la Armenească, St. Stelian, Romulus — care au în ele o varietate arhitecturală extraordinară. Toate aceste zone s-au înecat în praf, nu au fost deloc întreținute și au fost marcate de o proastă gestiune a spațiilor, de o ocupare total nepotrivită. De aici rezultă o multime de alte lucruri. În altă ordine de idei sintem în situația de a crea o legătură armonioasă între besea în tesutul urban, creată de barajul est-vest în lungul actualului Bulevard al Unirii cu restul orașului așezat tradițional. Trebuie să fim realști și să constatăm că această bresă există și va trebui inclusă în dinamica de dezvoltare a orașului.

Eugen Simion: Această lume de beton există. Și va dăinui încă multă vreme. Unii o consideră un coșmar din care nu putem scăpa. Întrebarea pe care v-o pun este dacă a puteți umaniza cit de cit aceste construcții?!

Avem nevoie de timp;
necesitatea unor
„proiecte-scenarii”...

Alexandru Beldiman: Evident, lucrările vor fi terminate, avînd în vedere lipsa de locuințe. Problema este cum vom reuși să inserăm această cicatrice în tesutul existent al orașului. Ne trebuie timp ca să nu facem greșeli. Este o problemă extraordinară de delicată. As

atrage atenția asupra unui proiect realizat în acest an 1990, care după opinia mea rezolvă punctual corect problema inserției în oras a acestei enorme balafore. El se datorează colegului meu arh. Radu Drăgan și a luat în studiu „parcela” cuprînsă între Bd. Unirii (fost Victoria Socialismului) și str. Călărași, zona din spatele magazinului Tineretului. Consider că realizarea acestui proiect ne va da posibilitatea să tragem învățăminte importante pentru continuarea inserției de care vorbeam.

Revitalizarea orașului vechi nu presupune numai restaurări ci și refacerea integrală a unor zone care, din cauza lipsei totale de valoare a fondului existent, vor trebui totuși demolate. Există riscul ca proprietatea privată, — al cărei susținător sint — să genereze o construcție rapidă și haotică. Nimeni nu-și va putea opri pe proprietar să-și construiască pe terenul său așa cum vrea el, desigur încadrîndu-se în niște reguli pe care codul urbanismului le va dicta. Dar ar fi foarte bine ca pentru zona centrală a orașului să se studieze ipoteze de plan de ansamblu — scenarii dacă vreți — care vor permite proprietarului să califice construcții care să se încadreze într-o imagine cit de cit coerentă. Primăriile ar putea comanda aceste „proiecte scenariu”.

Viorel Hurduc: Mi-e frică de faptul că privatizarea are o viteză ce nu-i va permite să aștepte prea mult studiile elaborate de către arhitecți, comisii și „comitii” nou formate ale căror rezultate nu prea se văd. [...]

Peter Derer: Noi confundăm democrația cu liberul arbitru. Este vorba de greșita înțelegere a democrației. Eu cred că și în construcția orașului trebuie să existe regulamente de construcție, pot fi concepute pe mai multe nivele. Există posibilitatea să facem un regulament-cadru, care să fie detaliat în timp. Să avem un regulament de intervenție pentru zonele existente. În unele orase ale lumii există o administrație care se ocupă doar de orașul vechi și o alta care se ocupă de orașul nou. În ceea ce privește centrul civic: desigur, nu putem să-l modificăm, să facem abstracție de el. Cred că trebuie să analizăm profund problema — dar nu numai noi, arhitecții. Este nevoie și de o muncă de clarificare, de lămurire a unor aspecte. În orice caz, orașul — prin primărie — trebuie să-și impună propriile reguli. În toate municipalitățile se acționează pe baza unor regulamente foarte exacte și foarte severe.

Romeo Pelea: Există reglementate prin legislații foarte severe în totalitatea orașelor mari din Europa, există posibilitatea de a face sau nu anumite lucrări. Noi sintem pentru prima oară după multi ani în fata unei asemenea situații. Cred că ar trebui împreună ceea ce este bun din fiecare exemplu, astfel încît să poată fi stopate apariții pe care ulterior le-am regreta.

Rezistă fondul vechi
la un nou impact seismic?

Bogdan Bogoescu: Ar trebui să avem o oglindă foarte reală a Bucureștiului (în completarea a ceea ce s-a discutat). Am beneficiat pînă anul trecut de o statistică prelucrată a informațiilor privind Bucureștiul. Era o statistică deformată, în sensul a ceea ce se dorea să se știe. Acum începem să obținem niște informații care reflectă adevărata situație. Înainte nu puteam spune că Bucureștiul a.e. 2,3 milioane de locuitori, față de 1,9 milioane precizate în statisticile oficiale, pentru că această creștere era calculată după un anumit ritm.

Va trebui să cunoaștem de toții realitățile. Pentru început aș vrea să mă refer la modul în care casele din fondul vechi vor reuși să reziste la un impact seismic, avînd în vedere că cele mai multe au fost realizate în afara unui calcul riguros de protecție seismică sau folosind prevederi în acest sens dar foarte rudimentare. Făcînd o pierdere ca să vedem cum stăm de fapt, rezultă că imaginea nu este foarte bună. Efortul pe care trebuie să-l depunem în timp pentru ca aceste case să reziste este foarte mare, de ordinul miliardelor. Deci se impune o strategie de urgență în domeniul și o politică bugetară adecvată. Pe de altă parte, cred că fiecare din dvs. observă că nu aveți apă în casă. E foarte simplu să dai vina pe secetă. Motivele sint și altele. Toată rețeaua de alimentare este praf făcută. Este construită din oțel, exact cum nu trebuie. Toate sistemele de utilizare sint executate cu mari deficiențe, nefabile. Apoi mai e și faptul că industria consumă apă potabilă. Nu avem căldură în casă. Și aici nu e vorba numai de faptul că avem probleme cu CET-ul, resursele (respectiv gaze și petrol). Trebuie să se construiască în nord și vest, ca să

OASTRĂ?

poată rezolva aceste probleme. Avem aproape 100 000 de apartamente care nu sunt terminate în București. Avem zone aglomerate în care constructorii de drumuri, spații verzi nu au intrat de 4 ani de zile. Municipalitatea este încă bugetară și stat la ora actuală și bugetul stim că nu cum este. Nu s-au legiferat încă legile proprii pentru bugetul primăriei. Nu avem de aceea o politică de termen mediu de dezvoltare a orașului. Am reușit în acest an să stocăm toate informațiile necesare ca să putem elabora o politică urbană în anii viitori. Abia la începutul anului 1991 vom avea un scenariu pe termen mediu de dezvoltare și să-l dezbaterem cu alți specialiști și oameni de cultură.

Peter Derer: Ați făcut și o categorizare a tipurilor de clădiri afectate mai rău?

Bogdan Bogosescu: De regulă, construcțiile construite fără a avea autori arhitecți sunt în prima categorie (marier, parter, etaj, maximum parter — două etaje): acestea sunt în primul rând foarte afectate. Mai sunt și construcțiile multietajate executate în zona centrală înainte de 1940.

Romeo Belea: Constatăm că seismele din București sunt ciclice și trebuie să ne așteptăm la un anumit număr de ani, la suferințe sau triple și de diferite grade.

Bogdan Bogosescu: Seismele din sec. XIX — în urma lor și în cadenta lor — au rămas în sec. XX.

Peter Derer: V-ați referit la centralele de încălzire. Aici aș întreba dacă nu există și altă soluție decât această concentrare în câteva zone a unor încălzitori de căldură. Nu știu dacă nu s-a pornit de la aprecierea inginerilor că casele din punct de vedere energetic și apoi a termotehnicienților, nu trebuie să batem o altă potecă. București reprezintă 1/10 din țară. Aceasta înseamnă macrocefalie. Există și alte modele, dar toate sunt, după părerea mea, situații anormale. Cred că realizând un plan de perspectivă pentru București, trebuie discutată și această problemă. Pentru că Bucureștiul este o capitală tradițională și ne gândim la ce au avut alții pentru a descongiona orașul (de exemplu, la Londra sau Stockholm). Aceasta este o problemă care este schimbarea de mentalitate. La noi, în loc de monumentele, ne gândim de a avea să schimbăm mentalitatea orașului față de patrimoniul clădit și în general Bucureștiul consider că ar trebui să ne schimbăm mentalitatea. Nu se pune problema în fața opiniei publice, cred că ar trebui încercată schimbarea acestei mentalități. Cât privește problema caselor vechi ea este și o problemă de administrație. Se pot realiza proiecte frumoase, chestiunea este să se realizeze pentru a le realiza trebuie transferurile de locații neconvenabile în cadrul unor clădiri de locuit.

Viorel Hurduc: Deseori mi s-a pus întrebarea: „dacă se vor mai construi cartiere noi cu blocuri de locuit?” Nu știu să răspund ediliilor orașelor, dar pe măsură ce răspund categoric: NU. As înseamnă remodelarea orașului în ideea comunistă, nu a restructurării, ci a mai rău urma haoticelor demolări. În ceea ce privește reconstrucția clădirilor existente (sau mari) aducându-le la un nivel funcțional cit și vizual contemporan, completarea golurilor rămase între acestea și construcții noi ultraconfortabile (eliminate normele de suprafețe, aplicate în trecut până acum), completând funcțiile de locuire cu alte funcții conexe (comenzilor și cerințelor, într-o viziune neapărat în concordanță cu caracterul zonei respective. În cazul cînd pe suprafața terenului eliberat este mare, așa cum este pentru locuințe unifamiliale (în afară de cele ultracentrale) cu rezistență de înălțime (maximum 3 etaje) înunse cu spații verzi, nu rezultate, efectuate odată cu locuințele și comunități dotări comune, la scara accesului de locuințe, și cu trema stradală în fața acestora.

Paul Fabritius: Trebuie să vorbim despre ecologia orașelor mari. Există reguli speciale pentru această biocenoză care trăiește în acest spațiu aglomerat. În sine singurii locuitori ai orașului, deși l-am creat pentru noi, antropocenoză include animale, plante silantrope care într-un oraș mare sunt foarte mult de furcă. Arhitecții trebuie să țină seama în proiectele pe care le fac de acest lucru. Au creat condiții favorabile pentru înmulțirea gândacilor și bucatăriei. În ce privește tîntării, trebuie să se termine s-au ivit alte neplăceri. Nu există robinet care să nu curgă și astfel se creează condiții prielnice pentru proliferarea lor. S-a făcut canalizarea Dimbovița; nu s-a ținut cont de ecologia.

Ion Ispirescu: Cum vedeți în viitor Bucureștiul cu puterea administrativă? Acum este liberă fantezie și alte posibilități

pentru arhitecți de a construi, dar puterea administrativă trebuie să răspundă de acest lucru.

Ion Nicodim: Nu știu ce ne determină să continuăm Bucureștiul în felul în care a fost pînă acum. În România nu este criză de locuințe comparativ cu țările din blocul socialist (Cehoslovacia, Polonia). Eu cred că arhitecții noștri ar trebui să aibă un moment de răgaz înainte de a ataca acest București. Trebuie să introducem legi foarte severe. Bucureștiul este identic cu marile orașe care încep de la Viena încoace, cu crize înconjurătoare de grădini, cu acele mahalale ale orașelor mari (teoria lui Blaga „de deal și vale”). Cred că Biroul Uniunii Arhitecților ar trebui să creeze un grup de reflecție, cu filosofi și sociologi. Noi simțim că în anul „zero”. Avem, în același timp, șansa de a porni într-o altă direcție, dar pentru aceasta trebuie să avem timp de reflecție. Trebuie să continuăm spiritul locului unde simțim. Eu cred că avem timp și avem datoria să ne gândim de unde simțim și ce e cu noi. Am învățat foarte puțin ce înseamnă spațiul acesta de răsărit. Ar trebui analizat spiritul nostru, să se vadă ce arhitectură s-ar putea dezvolta și să nu înmormântăm soluții care nu se potrivește spiritului nostru. Eu cred că un studiu foarte serios poate dezvolta, din rădăcinile noastre de autenticitate, o arhitectură proprie Bucureștiului, bineînțeles adusă în contemporaneitate.

Vina istoriei, vina arhitecților

Alexandru Beldiman: Bucureștiul așa cum este el, un oraș prin excelență eclectic, cu arhitectură de sfîrșit de secol XIX și început de secol XX de sorginte beaux-artistă (dar puțin într-un cu totul alt context decît la Paris) sau neoromânească, cu foarte puțină (din păcate) arhitectură de secol XVIII, cu foarte bună arhitectură de anilor 30 și cu ce s-a construit după război, reprezintă un tot organic și cred că va trebui să purcedem în căutările noastre viitoare tocmai de la această stare de fapt din care să desprindem ceea ce este viabil. Bucureștiul — așa cum este — este un tot organic, cu toată această mișcare foarte haotică. Bucureștiul a avut niște cadre de sistematizare coerente. Că nu au fost împinse pînă la sfîrșit, aceasta e vina istoriei nu a arhitecților care le-au găsit. Probabil că se vor constitui niște organisme care să studieze toate aspectele. Deocamdată se mai construiește din nenorocire cu secțiuni tip din panouri mari. Este un drum care va trebui evitat cu orice preț de acum înainte. Cartierele astfel construite nu sînt numai urite și monotone, dar sînt în final generatoare de boli psihice, cu urmările pe care le stim.

Bogdan Bogosescu: Noi trebuie să revenim la scara orașului și la mentalitatea de locuire a lui, adică apropierea de pămîntul care trebuie să înconjoare casa, aceasta și în beneficiul ecosistemului. Trebuie să precizez că nici înainte Bucureștiul nu mergea pe unități unifamiliale. Sîntem tot de săraci și vom rămîne în perspectiva următorilor ani tot așa, înțit nu ne putem permite. Dar în nici un caz nu trebuie să găndim la unitățile de locuire mamut. Trebuie să regîndim relațiile între structurile interioare ale caselor.

Alexandru Beldiman: Este o vină a arhitecturii moderne. Aceleași probleme sînt și în Franța și în alte țări.

Bogdan Bogosescu: Părerea mea este că, în paralel cu această degradare în evoluția orașului, s-a produs degradarea nivelului calității și a nivelului de cultură. O mentalitate distrusă în 40 de ani cred că va putea fi redobîndită în viitorii 40 de ani. Aici mi se pare că dvs. trebuie să fiți alături de noi în acest demers social. Politică noastră de educație prin radio, televiziune, prin conferințe trebuie să fie acum extraordinar de prezentă.

Peter Derer: Este interesant de văzut felul în care apăreau Bucureștiul în unele romane, de exemplu ale lui Călinescu, Petz, Matei Caragiale. A existat, din păcate, pînă de curînd tendința (și aceasta este valabilă și la alți creatori) de a prezenta casele sordide, străzile de mahalala, de parca Bucureștiul nu ar avea și lucruri interesante. Această poziție a artiștilor a influențat deciziile puterii în ceea ce privește Capitala.

Alexandru Beldiman: Mircea Eliade nu numai că apreciază geometria acestui spațiu, dar îl găsește tot felul de conotații foarte interesante.

Romeo Belea: Pe mine mă impresionează în egală măsură și perioada interbelică. În această perioadă s-au realizat

Strada Lipsanilor astăzi

cîteva cartiere care oferă farmec și condiții foarte bune de locuire (Cotroceni, Domenii, Șosea etc.). În multe cazuri, ca și cu casa, ele nu reprezintă cine știe ce valori, dar toate la un loc, străzile, spațiile, oferă o ambianță și o atmosferă deosebite. O altă lecție asupra căreia mă opresc cu interes este alternanța acestor cartiere de locuințe joase cu realizarea unor străzi, bulevarde cu clădiri înalte — clădiri în sine și asamblarea acestora care pentru pericolul respectiv erau în tocul arhitecturii europene. Blocurile Malaxa, Aro, Ambasador, Sinitas, Capșa și multe altele îmi sprijină afirmația. Grupul de arhitecți ce și desfășurau atunci activitatea era format din personalități cărora istoria arhitecturii de la noi le datorează și le va datoră imens: Crenguț, H. Georgescu, N. Cucu, Gr. Ionescu Niga, D. Marcu O. Doicescu, Cantacuzino. Dacă, de exemplu, l-am aprecia pe Doicescu fie și numai pentru cartierul „Gaz și Electricitate” de la Șosea și ar fi suficient să-l situăm printre creatorii arhitecturii noastre. Și dacă mai adăugăm Politehnica... Din toate aceste motive consider că lecțiile ce se pot desprinde din realizările perioadei interbelice reprezintă o cale tradițională care ar fi una dintre cele pe care am putea merge mai departe.

De ce a fost arhitectura marcată altfel de mult de puterea?

Mircea Babeș: Aș avea cîteva întrebări: — Ceaușescu ne-a lăsat o moștenire despre care 90% din populație se exprimă admirativ. Vedeți posibilitatea de a remedia socul pe care aceste construcții îl provoacă unui om mai de cultură?

— Ceaușescu a ras o serie de monumente. Se are în vedere reconstruirea lor? (Sf. Spiridon Vechi, Mihai Vodă etc.).

— Pe lângă casele foarte frumoase există și cartiere în spațiul care înconjoară centrul orașului — zone degradate, fără mare valoare arhitectonică, pitorești în felul lor. Îmi pun problema capacității de a asana aceste zone și de a le face niște locuri într-adevăr pitorești. Aveți în vedere să interveniți în aceste zone, ca Bucureștiul să devină mai frumos sau vă gândiți să băgați miliarde în aceste case? Se are în vedere extinderea marilor cartiere?

Valeriu Cristea: Cum vă explicați faptul că, dintre toate artele, arhitectura a fost marcată în modul cel mai funest, nu

numai la noi, ci și în alte țări (spre deosebire de literatură, pictură)?

Viorel Hurduc: Eliminînd funcțiile civice ce se găsesc într-un mare oraș, aș dăruite în clădiri cu caracter reprezentativ ce mobilează marile piețe civice și bulevarde, funcțiunea de locuire rămîne preponderentă. Dacă anterior vorbeam de caracterul acestor locuințe în zonele rezidențiale, în zonele ultracentrale, acestea trebuie să întregescă alături de edificiile sociale-culturale, caracterul reprezentativ-urban, fi este altfel marilor bulevarde. Nu poți susține un prospect de mare arteră cu locuințe joase cu atât mai puțin cu un caracter rezidențial, pe de altă parte nici cu locuințe în clădiri înalte și cu singura dotare civică, numai la nivelul străzii și eventual la etajul întâi, așa cum s-a realizat pînă nu de mult pe marile artere ale Capitalei. Trebuie să ne schimbăm concepția în întocmirea temei-program la clădirile de locuit urbane. [...]

Alexandru Beldiman: Referitor la întrebarea d-lui Valeriu Cristea i-aș răspunde că cel puțin o parte din impulsul în care se află arhitectura și urbanismul contemporan se datorează nu atât societății în care s-a dezvoltat ci în primul rînd unor cauze interne ale misiunii moderne în arhitectură și urbanism. Trebuie să știți că la scară de masă, să luăm de exemplu marile ansambluri (Ca noi Titan Bercești etc.), arhitectura modernă este, grosso-modo, aceleași probleme la noi ca și în Franța de exemplu. Diferența apare mai ales la nivelul realizărilor uncat, la noi de cele mai multe ori grav influențate de intervenția puterii și nu de puține ori de proasta calitate a execuției.

Occidentali au putut să pună în evidență ceea ce este valabil în mișcarea modernă din arhitectură mai ales la acest nivel realizînd adevărate capodopere care vor fi emisia în timp ai culturii secolului XX, precum opera din Sidney, sau Galeria de artă din Stuttgart. Atunci, în puținele momente cînd condițiile au permis-o, s-au realizat și la noi lucrări de foarte bună calitate: Inst. Politehnic din București, teatrele din Craiova și Tg. Mureș și încă alte cîteva lucrări stau mărturie că s-a creat în această perioadă o arhitectură modernă: arhitectura este aceeași și în țările capitaliste și în țările socialiste, pentru că ea se naște din acest curent modern și are o excreșcență cancerigenă care a generat această boală care se cheamă sarselita. Arhitectura modernă are capodoperele ei (de exemplu, Opera din Sidney sau Galeria de artă din Stuttgart) care sînt unice. La noi s-au realizat foarte puține asemenea construcții. Dar de exemplu, Institutul Politehnic este o realizare deosebită, totuși. Arhitectura în partea ei vizibilă are un viciu structural, care este indiferent ordinii sociale în care s-a dezvoltat.

Fotografie de Ion Cucu

Mircea CIOBANU

SOARELE PALID

ZIUA trecuse. Fusese o zi obisnuită. Oricum, de la ea, nu așteptasem nimic mai mult decât să treacă și să se adauge la numărul zilelor pe care oamenii le numesc „de lucru”, cu un fel de posomorită lipsă de fantezie.

Toamna era în toful ei și în multe locuri, mai ales pe sub munte, căzuse bruma. Aici, totuși, în orașul mare, vremea se păstra însoțită. De căldura de peste vară, rămasă în ziduri și în asfalturi, îți aduceai mai bine aminte pe la două după-amiază, când soarele prindea putere și, pentru un ceas, un ceas și mai bine, doșora ca în unele amiezii de vară.

În ziua aceea, eu, Marcu Palada, testasem din casă ceva mai tirziu, cu puțin înainte de apusul soarelui. Pierdusem ceasurile de căldură bună ale după-amiezii, dar, intrucitva, mă bucuram de pierderea lor, cum, în ultima vreme, începuseră să-mi strecoare în singe ceva asemănător cu o lincă de amenințare de leșin. Ieșisem din casă puțin înfrigurat — și acum făceam drumul dintre Piața Coresi și clădirile marilor magazine, grăbit și dorind să apuc rămășița de căldură de peste zi, poate nu atât de amenințătoare ca la amiază. Mă mișcam încet, cuminte, ca un om ridicat după boală, încercând să trec peste împotriva trupului și să ajung mai repede la poalele unuia dintre calcanele magazinului numit cindva Novac.

Descoperisem acolo un loc unde aerul rămâne mereu neclintit, chiar și pe vreme de vânt, neingăduind chiar și celor mai slabe raze de soare să se risipească. Lumina galbenă a amurgului se preschimba acolo în căldură, era destul să te așezi în apropierea zidului și să stai neclintit în bătaia luminii, pentru ca în câteva clipe să simți apropierea de prețutindenți a unei adieri ce n-avea parcă nimic în comun cu lumina soarelui, ci cu emanația unui trup omenesc cuprins de febră.

Odată ajuns în spațiul dintre marile magazine, am grăbit pasul. Locul pe care-l căutam era încă însoțit. Pe unde treceam eu acum, se lăsa un început de frig umed, sirul de arțari plantat pe marginea trotuarului se înfiora de o adiere rece, aceeași ce răscolea rămășița de frunză rosie și o făcea să se audă peste capetele trecătorilor ca o părere de umbrelă zorit printr-o iarbă înaltă și uscată.

Am traversat în fugă strada, ca și când cineva m-ar fi așteptat sub calcanul magazinului. Firește, acolo nu mă aștepta nimeni — doar gesturile mele semănau cu ale unui om stingherit de gândul unei posibile întârzieri. Nu eram singur. Constatam pentru întâia oară, că oamenii își făcuseră aici loc de întinire; nu era nevoie să treci de prea multe ori pe aici, ca să-ți dai seama că palma aceasta de loc s-a nimerit să semene, printr-o fericită potrivire a zidurilor dimprejur și a unghiurilor dintre ele, cu o încăpere adaptată de vinturi.

Era o stradă comercială pe aici, automobilele n-aveau acces — rămânea doar prezența omului să sugereze neliniștea și lipsa de răbdare a veacului. Vedeam cum, la răstimpuri mici, cite o răbufnire de vânt ridică în văzduh frunzele de arțar — pe cele din lumea unde vântul avea putere; pe cele de aici, de la picioarele mele, le lăsa în pacea lor de neclintite.

Soarele îmi făcea bine; stam în bătaia lui moale — căldura nu trecea decât cu puțin peste căldura trupului, dar mie mi se părea că tocmai de-acest neînsemnat adaos am nevoie, ca să uit că trăiesc într-un trup omenesc. Dacă nu m-ar fi împiedicat rușinea, m-aș fi așezat jos — și, așa, rezemat cu spatele de zidul calcanului, mi-aș fi petrecut cu ochii închiși ceasul acestei vremi nice slăbiciuni.

Priveam peste capetele oamenilor, ca și cum și eu aș fi așteptat pe cineva — eu, însă, nu așteptam pe nimeni; cel puțin bărbai foarte tineri ce zăboveau prin apropiere nu dădeau nici ei semne de nerăbdare, aș fi putut să spui că veniseră prea devreme la întinire sau, mai stii, poate că descoperiseră și ei binefacerile nemiscării în relație cu lumina unei zile de toamnă.

Astfel de gânduri, și simple, din ce în ce mai asemănătoare cu tăcerea, astfel de gânduri îmi treceau prin minte. Un glas dinăuntru mă îndemna să mă rup de mine însumi — nu-mi dădeam seama prea bine ce adinci nevoi ale ființei mele născociseră glasul acesta mai mult, nu-mi dădeam seama de ce, de la o vreme, începusem să privesc la lucruri și vietăți

încercând să mă închipui în locul lor și părindu-mi-se de fiecare dată că „mult mai bine mi-ar fi fost mie”, cum spune cronicarul, să nu mă fi născut niciodată sau să fi fost, dacă tot m-am născut, orice altceva dar nu om. Auzeam un fosnet. Bine-ar fi fost, îmi spuneam, să fi fost eu fosnetul acela. Gîndul îmi sta la liniștea mea, ceea ce însemna că mai am îndemnul să mi-o caut. Uneori, omul este atât de istovit, încît îi lipsește chiar și puterea de a-și porunci să se dezbrace și să se lungească în asternut. Acum, gîndul liniștii se înstăpînise deasupra tuturor celorlalte gînduri. Mă aflam, încă, în propria mea stăpînire — încă puțin și aș fi putut să spun că nu-mi lipsește nimic și că netulburarea mea se datorează lipsei oricărei dorințe, asta dacă n-aș fi pus la socoteală pisma mornită, pe care o nutream față de tot ceea ce nu eram eu însumi.

„Orice — auzeam dinăuntru meu: orice — auzeam înăbușit, ca de la mari adincimi — orice altceva dar nu om” — în timp ce mă uitam peste capetele multumii ce se revărsa dinspre ieșirea fostului magazin Așer.

Încă puțin, stiam, și umbra, din fața căreia începusem să mă retrag puțin cîte puțin, avea să urce pe zidul calcanului și să mă acopere ca o apă dinăla glezne, pînă la briu, pînă în dreptul inimii, pînă peste creștetul capului.

Deodată, din forfota nedeslășită de chipuri ce se apropia neconștient de mine, am deosebit chipul soarelui meu. Mișca. Am tresărit — apoi detaliul conturat cu precizie al chipului ei s-a pierdut iarăși în forfota cetoasă a multumii. Glasul dinăuntru, înăbușit, același care mă îndemna să mă caut oriunde, chiar și în fosnetul unei trești, numai în mine însumi nu, glasul dinăuntru îmi spusese să mă urmesc din loc și să mă fac pierdut în multimea de oameni ce veneau înspre mine, același glas însă îmi poruncește să rămîn pe loc și să aștept. Abia atunci m-am dezmeticit cu adevărat — și am început să o caut din priviri pe Mișca. Nu mă văzuse. Era încă departe de mine și mergea cu privirile în pămînt. Cel puțin așa mi se părea mie; că merge cu privirile în pămînt, numărîndu-și pașii și că numai eu, care-î eram frate, mi-aș fi dat seama că despre ea era vorba, într-atît de mult se sculbase. As fi zis că de la ultima noastră întîlnire trecuseră nu doar două trei săptămîni, ci ani, și încă dintre cei ce trec greu, și lasă în urma lor semne adinci și greu de estupat.

— Am fost fericit! mărturisise cineva. Si tu te uiti lung la el și-ți dai seama că minte — cum să nu mintă dacă totul lasă urme? O clipă de-aer fi fost fericit și semnul clipei aceleia s-ar fi păstrat ca o cicatrice pe fața lui — eu însumi aș fi zărit-o.

Nu semnul fericirii am zărit eu pe fata Miștei.

Nu trebuia să fi cine știe ce mare cunosător de oameni, ca să-ți dai seama că e nemulțumită de sine și de lume, că nemulțumirea asta e veche și că a apucat să-și găsească expresia cea mai potrivită: privind-o chiar și în trecut înțelegeai că masca aceasta încrunțată, cu dinții strînși, n-a mai fost părăsită de mult și că s-a preschimbat în dovada unui fel de-a fi indiferent la opinia altora. Ea, care ar fi putut să invete de la mama noastră că a te scutura, de față cu oamenii, de gîndurile cu privire la tine este o formă a politetei, nu doar un mod de-a nu permite oricui să pătrundă pînă la tine, cel adevărat, ea își purta cu trufie masca nemulțumirii, ca și cum noi toți ar fi trebuit să fim incunostințați că starea ei de suflet nu e bună și că mai înțelept ar fi să nu te apropii de ea cu gîndul la ale tale și ale lumii. Judecînd lucrurile în legea mea, îmi spuneam uneori că așa înțelege ea să provoace în celălalt interesul pentru ființa ei: înainte, însă, de-a mă despărți de ceea ce oamenii numiseră odată pentru todeauna Casa Palada, aflasem că sora mea nu vrea să fie întrebată de cauza nemulțumirilor ei, că vrea, în schimb, să te țină departe de ea ca de sursa unor posibile neplăceri — și, într-adevăr, aerul ei posomorit îi păstra pe mulți la o depărtare n-aș spune respectuoasă, mai de grabă temătoare.

Mișca înainta spre mine ca de cînd lumea — iar eu cel puțin atunci aș fi vrut să nu mă vadă. Umbra cu privirile în pămînt; pe umărul drept purta o geantă de piele castanie; în mîna stîngă ducea un pachet mic într-o plasă ușoară, cu ochiurile dese.

„Ce-a cumpărat de la Așer?” mă întrebam.

ABIA acum îmi dau seama că, în timp ce mă lăsam preocupat de observarea tuturor acestor amănunte, înăuntru meu, cu priceperea unor unelte îndelung exersate, se puneau la cale o faptă de care firea mea so-

văitoare n-ar fi putut nicidecum să fie responsabilă.

Ca împins de la spate, m-am desprins de locul unde stătusem în așteptare sub soarele și căldura lui Dumnezeu. Aș fi putut s-o iau în oricare altă direcție, nu neapărat spre Mișca, dar eu spre ea am făcut cel dintîi pas — ca împins de la spate și ca într-un somn cu ochii deschși.

Mergeam încet, abia dacă îmi ridicam tălpile de la pămînt; lunecam — acesta este cuvîntul cel mai potrivit — și, în lunecarea mea încetă, îmi pironisem privirile între sprincenele Miștei. Era în toată făptura ei o îndărătnică retragere dinaintea oricărei încercări de dialog: și astăzi mă tem că atunci, în ceasul acela, stia cu certitudine că este privită și că o desăvîrșită, agresivă lipsă de curiozitate o făcea să nu se uite decît în jos, spre virfurile pantofilor.

Ce spuneam? Că îmi pironisem privirile între sprincenele Miștei, pîndind — acesta este cuvîntul cel mai potrivit — să nu scap clipa cînd, din cine știe ce întimplare, privirea ei s-ar fi putut încruși cu a mea.

Își pierduse frumusețea de altădată și vina n-o purta trecerea anilor. Vina o purta locul acela încrunțat dintre sprincene, cum acolo mi se păruese dintotdeauna că se adunaseră tot răul și toată suferința ei — un ghem compact de energii, ale neliniștii și ale refuzului de-a trăi fie și cel mai mărunț prilej de relaxare.

Așa cum venea spre mine, cu capul puțin apîecat, cu umerii ridicăți, miscîndu-și picioarele nu în virtutea inerției, ca tot omul odată pornit la drum, ci conștientă parcă de săvîrșirea fiecărui pas — așa cum venea spre mine, mersul ei seamănă mult cu mersul tatălui nostru, Gheorghe Palada, chiar și felul cum își ținea brațele pe lingă trup: chiar și felul acesta de-a nu permite brațelor să participe la efortul de înaintare îmi aducea aminte de tatăl nostru, Gheorghe Palada. Tot așa mergea Mișca și în copilărie, cu umerii puțin ridicăți, cu pumnii strînși. Atunci, însă, în copilărie, pe cînd o iubeam, mersul ei mereu supravegheat putea să fie luat drept stingăcie și neobișnuit de propriul trup. Stingăcia fermecătoare de altădată se preschimbase, cu vremea, în rigiditate — iar acum îmi spuneam, cîr într-un vis, că nu poți atinge un astfel de trup fără să te gîndești la un lent și sigur proces de împietrire.

Si-mi mai spuneam că împietrirea aceasta de neatinș, a cărnii, are un punct de origine numai al ei, acolo, în tăietura adîncă dintre sprincene.

Frumusețea ei de altădată se pierduse — dar de ce mă gîndeam la această pierdere tocmai acum? În ceea ce mă privește, faptul devenise demult o evidență — de ce mă gîndeam tocmai acum că frumusețea Miștei se risipea, pentru todeauna, în chiar efortul trupului ei de-a spune nu, cu încrîncenare, oricărei atingeri omenescu? și de ce tocmai acum îmi trecea prin minte că înversunata ei închidere în sine este tot atît de respingătoare ca și priveliștea unui pumn strînș în neștiere?

Nu știu de ce — și măcar de-aș fi bănuț că în foarte scurt timp voi avea să aflu.

PORNISEM încet spre Mișca și mersul meu spre ea era mai degrabă alunecare decît mers. Mă întrebam, cu teamă, dacă nu cumva m-a văzut, și, acum, cu pleoapele deschise doar cît să zărească pe unde calcă, așteaptă ca eu s-o opresc din drum. Scu nu cumva, prefăcîndu-se ea însăși că nu mă vede, mă pune la încercare și mă ademenește într-o cursă unde, odată căzută, să înțeleg că în afară de numele tatălui nostru nu mai avem nimic în comun?

Simteam adîncindu-mi-se cîta dintre sprincene — și, în aceeași măsură, cum o durere surdă mi se adună din toate unghiurile ființei ca să-și găsească acolo, între sprincene chiar, locul propriei pulsații.

Atunci privirile mi s-au mutat de pe fata Miștei pe umărul ei.

Si tot atunci, încet, lunecînd, am trecut pe lingă ea fără să dau nici un semn de recunoaștere.

Reparabilul se petrecuse.

Ceea ce n-ar fi trebuit să se petreacă niciodată se petrecuse acum.

CITE motive avusesem pînă mai acum o clipă să trec pe lingă ea ca pe lingă o necunoscută? Multe, nenumerate. Printre altele, că, as fi putut să mă gîndesc la nerăbdarea cu care vroia să pună capăt oricărei convorbiri cu mine, la neputința ei de a-mi ascunde că ori de cîte ori mă întîlneste e sîcîită, că-și calcă pe inimă rîpîndu-și din vremea destinată altor treburi. Cîte

motive avusesem pînă mai acum o clipă să nu mă opresc în dreptul ei? Acum nu-mi mai rămăsese nici unul pe care să-l invoc și să pășesc mai departe cu inima cît de cît împăcată. Săvîrșisem o mirșavie. Si amintirea celei mai recente fapte ale mele, ca izbitora unui ecou maternic parcă decît sunetul ce l-a produs, m-a oprit în loc și m-a întors cu fața spre Mișca.

Îi auzisem răsuflarea — sau mi se năzărise? Oricum, ceea ce auzisem eu, poate fosnetul hainelor mele în atingere de hainele ei, semănase cu răsuflarea amplă a unei făpturi indignate. Acum o vedeam din spate. Si, ceva ce nu mai încercasem niciodată față de nimeni — un simțămînt pe care aș fi putut să-l confund cu jalea dar și cu mila, dar și cu mîhnirea de pe urma unei pierderi irecuperabile, un astfel de simțămînt îmi tulburase vederea și mă făcuse să cred că pentru fapta mea de acum nu există iertare nici aici, pe pămînt, nici în cer, la judecata cea mare.

Nu mai era nimic de făcut. În durata unei clipe, este drept, am crezut, că totul ar putea să fie reparat. As fi avut de făcut doar cîteva pași, atît numai, ca să-l așez mîna pe umăr — gîndul, însă, că Mișca e cu puțință să mi fi zărit mai demult și că acum stie totuși despre descumpănirea mea m-a ținut mai departe nemiscat, cu privirile pierdute în urma ei.

Trufia rece și necomunicativă ce-l modificase de-a lungul anilor pînă și mersul, tocmai trufia aceasta nu-i mai făcea acum pașii. Se depărta de mine și o femeie nici tînără, nici bătrînă, cu capul apîecat, cu mersul sovăitor, cu brațele trase în jos de greutatea unei obosele fără leac. Rămăsese să contemplantă făptura dintre cele multe, simplă în a călătoria ei — și făptura aceasta mi se păru deodată că se află mereu în așteptarea unei atingeri, a unei vorbe bune, unei oricît de neînsemnat prilej de oțărănă și de împăcare cu sine.

Nu, cu adevărat, nu mai era nimic de făcut. Să fi întezărit că, înapoia înfățișării ei rigide, Mișca ascunde ființa fragilă și vulnerabilă a unei femei dintre cele mai obișnuite? Cu acest adevăr evtasem eu să dau ochii în clipa cînd am trecut pe lingă ea? As fi vrut să spun că am procedat fără voie, ca unu; că n-a vegheat asupra propriilor gînduri fapte; că, atunci cînd m-am desprins din loc spre Mișca, pornisem de fapt să-l în întîmpinare; că făcusem tot ceea ce trebuia să facă un om într-o asemenea împrejurare, doar că, înainte de a-mi du intenția pînă la capăt, înăuntru meu se petrecu ceva ca tîlmăcirea pe dos a unui gînd, că una am vrut să fac și alta a iesi după cum un om trădat de cuvinte descoperă că una a vrut să spună și alta spus.

Acum nu mai era nimic de făcut.

OPRIVEAM din urmă, ca și cum aiași înainte ar fi urmat să n-o văd niciodată la față. Pe lingă mine cîne trecusem? Pe lingă so-

mea. Sau nu cumva pe lingă fiica lui Gheorghe Palada, pe lingă o ființă ce-țecuse mai mult gîu decît bine din coștiință, a acesteia desce, țente?

În copilărie o iubeam. Era mai mult decît mine, aflase cu mult înaintea mea mulțime de lucruri despre lume și despre casa noastră — cel puțin așa îmi dăde de înțeles; că știe o multime de lucruri dar că nici unul nu este pe măsura pe ceperii mele, de vreme ce pentru curiozitatea mea nu găsește decît o echivocă înțelegere din umeri. Felul ei tăcut de-a înala nu ajunsesse să ne despartă. Pe tunc, n-ar fi putut să se transforme în motiv de ruptură nici măcar faptul că ea tatăl nostru, Gheorghe Palada, n-avea speria așa cum mă speria pe mine. Chiar și ceva mai tirziu, în anii cînd aveam să observ cît de mult înseam pentru ea numele Palada, chiar și cel mai tirziu, cînd eu începusem să-mi cunosc alt nume, nu puteam să-mi închipui să veni o zi cînd iubirea mi se va pierce cu totul și că pentru pierderea aceea voi avea și destule argumente.

Acum petreceam din priviri o făptură obosită și foarte tristă. Mergea încet și prudentă parcă. Era mersul cuiva domlit de purtarea prea multor poveri și pe tru care trecerea timpului a încetat să mai fie motiv de grabă sau teamă. Îmi nu mă desprinsesem din loc. Știam că, curînd, silueta Miștei o să se facă nevăzută în dreptunghiul întunecos al unghiului dintre cele două usi de la magazinul Novac. Si mai știam că nu voi izbuti să aflu nimic pentru ca fața alunecării mele pe lingă ea să-și schimbe vreedată semnul.

Mă întrebam încă de pe acum dacă dreptatea ce-o săvîrșisem o voi putea compensa în vreun fel oarecare — și cînd Apoi, s-a întimplat și ceea ce așteptam cu inima strînșă să se întimplă: Mișca dispărut din fața ochilor mei, luat

suvoitul de oameni și împinsă pe ușa din dreapta magazinului.

Trecusem ca pe lângă o străină. Pentru o clipă, chiar și pentru mai puțin de o clipă, crezusem că astfel m-am apărut pe mine însumi de o primejdie fără nume. Dacă mă gândesc bine, a fost ca și cum m-aș fi temut că nu cumva oarecine să ne vadă împreună și, astfel, să afle că sintem frați. Dar ce-ar fi fost rău sau de rușine în asta? Despre frumusețea Militei auzisem vorbindu-se o întreagă copilărie — e drept că tăietura dreaptă a obrazului ei amintea tuturor de aerul sever aproape bărbătesc, al sorei tatălui nostru Demetra; e drept că aerul acesta ajunsese să-i modifice într-o măsură din ce în ce mai mare trăsăturile — partea pierdută a frumuseții ei fusese răscumpărată de distincție, ca și de felul acela de senzualitate care atrage tocmai prin ceea ce are el aspru și necomunicativ.

Doamne, dar despre ce tot vorbesc eu? Și ce-are a face frumusețea Militei în toată istoria asta? Gîndul că am trecut pe lângă ea fără s-o iau în seamă — și că am făcut-o așa cum alții fură, alunecînd, adică, și încercînd să nu atragă atenția asupra mea în nici un fel, alunecînd și ținîndu-mi răsufierea — gîndul acesta nu mi-a dat pace zile întregi. Ce s-ar fi întîmplat dacă Milita și-ar fi ridicat privilegiile spre mine tocmai cînd mă pregăteam să mă fac nevăzută înapoia ei? Nu m-ar fi prins ea cu privilegiile atîntite asupra-i? Atunci n-ar mai fi încăput îndoială că vreau să trec pe lângă ea, de bună voie și cu tot dinadinsul, ca pe lângă un lucru de nimic și ca pe lângă un străin, m-aș fi trădat ca un ins capabil de necunoașterea unei frății.

Am căutat-o de nenumărate ori la telefon — și încă în orele cînd stiam că e acasă. Ca un făcut, de fiecare dată mama ridica receptorul — din ce în ce mai mirată de insistența mea ca și de lipsa unui motiv care s-o justifice.

Eu aș fi vrut să aud glasul Militei — și numai atît.

FUSESE nevoie, pesemne, de să-virșirea unei mirșăvi ca să-mi aduc aminte de ea. Pînă nu demult o întilneam mereu. Ori de cîte ori mă duceam s-o văd pe mama, o întilneam și pe ea — dar abia mă schimbam două vorbe, și acelea erau nici o însemnătate, asta dacă se întîmpla să revină în camera de primire și nu se retrăgea în odaia ei încă de la început, multumindu-se doar cu salutul meu. Începusem s-o uit. Din cînd în cînd, mama se plîngea de asprimile ei, de tot mai ciudata ei nevoie de-a trăi printre amănunte și de-a se rătăci printre ele, de posaca ei preocupare pentru ordine. Obiectivul de mai multe ori că este atentă și nu iau cumva în picioare franjurile covoarelor — la rîndul meu, cu înțelegerere, dar și cu oarecare iritare, începusem să fiu mai atent decît se trebuie pe unde măle, pentru a nu o vedea cum, în urma mea, ușor, cu virful pantofului, le îndreaptă — albe, din ce în ce mai des spălate și mai albe, Casa în care copilărisem nu rămăsese aceeași — și asta numai datorită grijii ei pentru mărunțisuri. Ea păstra, este drept, înfățișarea camerei și a lucrurilor de dinaintea ei, de moartea tatălui nostru — însă grija ei avea în vedere un fals, fie și numai pentru că tatăl nostru nu fusese niciodată preocupat de aspectul interior al casei — am convingerea că în ziua cînd a plecat de acasă n-ar fi știut să spună cum arată, de fapt, camera de sus, unde dormise. De starea interioarelor avea grija hotărîndu-mă mama. Ea hotărîa anul și ziua din an cînd trebuie să cheme zugravii; ea alegea anotimpul cel mai potrivit pentru curățeniile generale; ea știa și tapiterii din oraș se mai pricep să înnoiască o față de canapea fără să intre în izbitura ciocanului, din nepricepere sau din prostie, de-a dreptul în cine știe ce prețioasă lucrătură a lemnului; din inițiativa ei se schimbau perdelele și draperiile; timpularul înnoia lucrul mobilier după trebuințele gustului ei, ca și atunci cînd venea vorba de mutarea unui lucru dintr-un loc într-altul. Dacă odinuri, înainte de moartea tatălui nostru, casa avea o înfățișare numai a ei, inconștientă, faptul s-a datorat chiar acestor necentenite adaptări la necesitățile vieții. Trebuia să fii cu adevărat de-al casei și nu neapărat să ai o bună memorie vizuală ca să-ți dai seama că în prilejul unei încăperi s-a petrecut de pe zi pe alta o schimbare. Or, după moartea tatălui nostru, din nenumăratele înfățișări pe care le avuseser interiorul casei Palada, Milita s-a oprit la una singură — pe aceasta ținînd s-o conserve, cu o încredințare ce-ar fi vrut să spună fără ocol numai ea face tot ceea ce-și stă în putere să nu alunge dintre lucruri, ca mine, bunăoară, sau mama, prezența celui ce e-a stăpînit!

7 REAU să spun că de casă nu se mai ocupa mama. Pentru o fărîmătură căzută pe covor, pentru o picătură de apă scăpată pe parchet, pentru cine mai știe pentru ce obiect neînsemnat mutat de la locul lui, Milita avea pregătite din vreme angii, nemaisfîrșite, exasperante dojeni, pe care izbutind să deplaseze cauza acestora, apoi, în timpul trecut, de unde, neistovită, scoțea argumente pentru lipsa de grijă a mamei, pentru incusința cu care ne-a alungat pe noi, copii, din apropierea tatălui nostru și a rudelor lui apropiate. În câteva duminici, și încă în cea mai orel de masă, eu însumi am asetat la recile deslănțurii ale memoriei și mi pierca tot cheful. Mama o asculta cu atenție, încercînd să priceapă unde și ce a greșit — propria ei bună credință se preschimba într-o capcană, căci, încercînd să priceapă unde și de ce a greșit,

se lăsa pe nesimțite înhățată și dusă în timpul trecut, acolo unde Milita știa să se descurce cu atît mai bine cu cît faptele evocate erau mai departe de adevărata lor semnificație.

— Asta nu mai e casa noastră — îmi spunea mama și, dacă se întîmpla ca Milita să fie pe aproape, cobora cu prudență glasul.

Și-mi mai spunea că a început să-i fie frică de ea; că umblă printre lucruri ca printre lucrurile unei case străine; că sint zile cînd are impresia că nu mai știe să țină cuțitul și că lingura îi tremură în mînă; că i se întîmplă din ce în ce mai des să cadă în micile păcate de care Milita o acuză — bunăoară, să ia covorul în picioare, mai ales covorul acela mic, de la intrarea în baie pus acolo în ziua cînd s-a aflat de moartea tatălui nostru.

Tot așa cum casa de-acum nu mai era casa noastră dintotdeauna, nici tatăl nostru, cel pe care Milita îl apăra de presupusa nevoie a mamei de a-l izgoni din casă, nu mai era cel adevărat. Încercam să nu mă mai gândesc la nedreptățile Militei — de teamă ca iubirea mea pentru ea, din ce în ce mai puțin justificată, să nu se preschimbe în ură. De mirare era că izbuteam. Cu timpul, am ajuns s-o uit aproape cu totul — s-o văd ca și cum n-aș vedea-o, să-i vorbesc ca și cum nu i-aș vorbi. Aș fi putut, s-ar zice, să-i atrag atenția că trebuie să-și schimbe comportamentul față de mama. Așa s-ar zice, așa ar socoti de cuviință să creadă oricine nu știe nimic despre incusința Militei de a-și apăra îndreptățile. Însăși mama îmi interzicea, în șoaptă, să nu îndrăznesc a-i pomeni vreo dată de plîngerile ei.

— Cine știe? îmi spunea ea — poate că eu sint de vină. Am îmbătrînit și nu mai știu să duc bine nici paharul la gură.

Iar eu simțeam că vorbele acestea sint departe de ceea ce vrea mama să spună. Ea îmi poruncește să nu-i fac viața mai grea decît îi este — ba, dacă s-ar putea, să i-o ușurez cu tăcerea mea și cu un fel mai bărbătesc de a-mi muta gîndurile de la nimicuri spre lucruri mai vrednice de mine și de semnul nașterii mele.

Înțelegeam că suferința mamei vine din mila de-a rosti tocmai cuvintele acelea ce-ar fi putut s-o amuțească pe Milita. Iar Milita cunoștea, acum, drumul cel mai scurt spre toate slăbiciunile mamei, dar mai cu seamă spre aceasta, pe care apăsa, jubilînd, oricînd i se ivea prilejul. Mama ajunsese să se socoată vinovată de singurătatea Militei, așa că din simțămîntul ei de vinovăție se trăgea și lipsa acelei citimi de cruzime ce intră în inzeștrarea oricărei ființe, oricît de slabe.

Trebuia s-o ascult și să-mi înăbuș indignarea. De mirare era că izbuteam — numai că temerea mamei de-a nu mă provoca la ură ar fi trebuit acum să fie înlocuită de jalea că, fără voie, mă provocase la indiferență. Da, începuse să-mi fie ușor să uit că Milita făcuse din mama cauza tuturor nenumăratelor ei nemulțumiri. De la o vreme, mama nici nu mi s-a mai plîns. Dar eu știam ce putere au cuvintele Militei asupra ei, chiar și cele aruncate la întîmplare. De cîteva ori am văzut-o ascultîndu-le uluită — destul ca să-mi închipui ce se întîmplă cînd nu sint de față și cînd Milita coboară vocea pentru precizie și limpezime a vechii noastre la nivelul cel mai de jos al amănunțimilor.

Încercasem și eu, mai demult în copilăria noastră, să-i intru în voie și s-o împac, dar pe atunci nu știam că ea nu de pace duce lipsă. Cînd posomorita ei nevoie de conflict începea să-și caute cauza și, odată cu ea, cuvintele, ce bine-ar fi fost să știți din capul locului că adevărata ei lipsă pe tine te are în vedere, cel în primejdia de-a izbucni afară din propriul tău lăuntru, cu tot ce ai mai bun și, dacă se poate, cu inșiși viața. În timp ce-o ascultai, în timp ce tu căutai argumente ca te înșeală, că nimeni nu-l vrea răul, iar tu cu atît mai puțin, ar fi trebuit să-ți dai seama că minia ei rece și minuțioasă nu e decît un instrument al dorinței ei de-a te vedea scotocind ca un bezmetic argumente acolo unde argumentele erau împinse într-un ținut al cugetului scotocit de cuvinte. Era imposibil să nu spui, pînă la urmă, și un cuvînt fără rost. El bine, aceluși cuvînt ea știa să-l atribuie semnificație și să-ți înnoieze deodată cu o intenție totdeauna surprinzătoare și de necontrazis. Au trecut ani de cînd, fără să vrea, Milita mă învățase să cred că în mine însumi nu trăiește doar omul știutor să cuvinte omenește, ci și unul care-și caută cuvintele și nu găsește în locul lor decît, printre niște silabe despercheate, adiere înspăimîntătoare a nimicului. Acum mă înfloram la gîndul că sora mea nu mai este copilă de altădată, dar că se află în stăpînirea aceleiași priceperi de-a pune omul față în față cu flîntă bulmacă, și proastă, și mută dinăuntru său. Puteam să-mi închipui, așadar, în ce fel manevrează ea buna credință a mamei, doar amintindu-mi cum demult, în copilărie, ajungeam să stau sub privirea ei rece și triumfătoare ca un animal dornic să lasă dintre mecanismele unei capcane și neizbutind decît să le facă și mai eficiente.

Îmi aduceam aminte: nu mă slăbea din înțelegerea ei decît atunci cînd mă vedea plîngînd, dar nu plîngînd cum se plînge, ci sleit de puteri și obidit de gîndul că nu mai știu nimic despre mine. Atunci se domolea și ea, mai bine zis: atunci se domolea ceva în ea. Mă părșea aproape senină chiar atunci și-și vedea de-ale ei ca și cînd nimic nefirese nu s-ar fi întîmplat — abia ți se topea nodul dureros din gît și ea ți se adresa cu seninătate, cu blîndețe și dornică să-ți răspundă cu aceeași seninătate și blîndețe; și tu chiar

Turnul Colței pe la mijlocul secolului XIX

asa fi răspundeai: fericit că ai scăpat cu viață și că bunăstarea ei sufletească o s-o țină și miine așa, cu trăsăturile chipului luminate — și de miine pînă la sfîrșitul vieții. Cînd o vedea îmblînzindu-se, cu siguranță că mama era în stare să-și uite suferința și să facă orice pentru a-i intra în voie, nu numai să-și șteargă semnele de plîns de pe obraz. Ca și mine, înțelegea că, la rîndul ei, cu puțin înainte de-a fi în stare să comunice omenește, Milita se află în suferință — trăsăturile chipului ei, strîns adunate în jurul aceluși punct din ce în ce mai împietrit dintre sprincene, își recăpătau dintr-odată liniștea, ceva rău leșea din ea, un duh posac și sicutor, lăsîndu-i în glas și în gesturi un fel de liniște aproape melancolică. Ori de cîte ori citeam pe fata mamei că a încăput iarăși pe mina Militei, îmi spuneam că ar trebui să pun capăt acestui joc nedrept, recunoșteam însă că nu mai e nimic de făcut acolo unde mama ar fi fost în stare să-i ia apărarea și să anuleze cu un gest simplu orice încercare a mea de redresare a lucrurilor.

CASA Palada nu mai era casa de altădată; rămăsese fără stăpîni și, în credința Militei, așa trebuia să se și păstreze, ea însăși nesocotindu-se decît, cel mult, un custode și nici pe departe o stăpîni — ei bine, aici de multă vreme nu mai era de trăit, dar ce însemnau toate acestea, pentru mama, pe lângă faptul că Milita nu-și făcuse un rost al ei, că pentru toată lumea ea a devenit, fără nădejde, Domnișoara Palada? Încercasem să uit de Milita și izbutisem. Îndemnul mamei rodise în mine: nu mă mai gîndeam la ea decît rar de tot și atunci dezleat cu totul de climatul casei. Mama însăși ajunsese în acel punct al obișnuinței cu rîul care exclude de la sine și martorii, și mărturisirile — și, asta o cred din toată puterea cugetului, era multumită de comportamentul meu.

— Ce știu tu? ajunsese mama să mă întrebă din senin. Întrebarea se referea în exclusivitate la Milita și la inutilitatea oricărui efort de-a pătrunde cu mîntea de toate zilele, nu și cu iubirea, spre ascunzăturile vieții ei. Îi merge rău între oameni? Nu, dimpotrivă; oamenii o prețuiesc și-i spun cu o sfială îndreptățită Domnișoara Palada, o caută, au nevoie de ea; acolo unde se înșirau numele celor mai buni, acolo se aude întotdeauna și numele ei, despre ea se spune că s-a născut parcă anume pentru nevoile catedrei, ah, chiar și elevii o ascultă și o iubesc, iar ea le poartă grija — nu, nu o grijă în care să se fi amestecat vreun sentiment matern, e vorba doar de o înclinare spre ordine, ceea ce este mult dacă Domnișoara Palada a îmbrăcat din banii ei cîteva copii din cap pînă în picioare și asta vreme de cîteva ani la rînd. Cine spunea asta? Nu-mi aduc bine aminte — un om luminat, cred eu, dacă știuse cărei porniri să atribuie generozitatea Militei.

De cînd mi se întîmplase să trec pe lângă ea ca pe lângă o străină îmi pierdu-

sem liniștea și, ca niciodată, simțămîntul ce-mi însoțea tulburarea era un amestec nu mai puțin tulbure de milă și de rușine. Aș fi dat oricît ca Milita să nu mă fi zărit înainte de-a o fi zărit eu! Mai mult decît sigur că lucrurile așa stăteau și că dinspre partea asta n-are rost să mă mai frămînt. Și totuși, năzărindu-mă ea știe tot atît de bine ca și mine ce s-a întîmplat și că tace, știind, în plus, și cauza adevărată a alunecării noastre unul pe lângă celălalt, năzărindu-mă ea nu mă slăbea de loc — ca și gîndul că n-am trecut pe lângă o ființă puternică, a cărei trufie poate fi sancționată oricînd tocmai pentru că sortii de-a le atinge călcîiul vulnerabil sint foarte puțini, ci pe lângă o ființă pretutindeni vulnerabilă, al cărei păcat este chiar perfecta ei fragilitate.

Mama pe aceasta din urmă o iubea și acesteia îi răbda apăsarea.

Acum îmi aduceam aminte de unele dimineți din copilărie, cînd Milita se apropia de patul meu și-mi poruncește din priviri să mă dau la o parte. Doar o clipă o lăsam să aștepte: cit s-o privesc și încep că e înfrigurată, că propria ei căldură nu-i ajunge, că s-a trezit mai devreme decît ar fi trebuit și că ar vrea să mă doarmă un ceas. Desculț, într-o cămașă de noapte parcă întotdeauna mai subțire decît ar fi cerut o anotimpul, tremura cu dinții strînsi lângă patul meu și tăcea. Era în uitătura ei ceva de felul aspru al tatei de-a aștepta ca tu să știi ce te și se cere înainte ca el să-și fi formulat cererea — atunci mă dădeam la o parte și-i făceam loc sub plapumă, atîngerea rece a picioarelor ei mă înflora din creștet pînă în tălpi; începuse să mi se facă și mie frig sub partea mea rece de plapumă, vreau să spun, ajungeam să înțeleg ce înseamnă să te așezi în locul cald al unui trup de același singe cu tine — și, în timp ce mă uitam la florile de gheață de pe geamuri, în timp ce așteptam să încălesc iarăși, cu propria mea căldură, partea de așternut unde fusese alungat, îmi reprezentam tiparele, în lut, ale unor tălpi de om, pline cu o apă înfierbîntată de soare, în care un om înfrigurat pășeste cu grijă și nădăjduind să ia cu împrumut puțină căldură și leac împotriva frigului ce-l zgîlție din toate încheieturile.

— Acum îți e bine? o întrebam cu sfială.

Milita, ținîndu-și răsufierea, nemiscată parcă de teamă să nu se plardă ceva din căldura așternutului, închidea ochii și nu-mi răspundea nimic, cînd nemiscarea ei devenea un semn că somnul o va birui.

De cînd nu mă mai gîndisem la toate acestea? Acum amintirea lor îmi făcea rău. Era ca și cum mi-aș fi amintit de o melodie veche, nemaicîntată și nemaiauzită de mult, și n-aș fi știut ce să fac să nu mă mai las urmărit de ea — o melodie simplă, modestă, ușor de învățat, ușor de uitat, de care, însă, din clipa cînd înțelegerea ți-o restituie, nu mai poți să scapi nici în somn.

(Fragmente)

Vom străbate singuri spre marea lume

I E Boris Cremenciuc l-am întâlnit — ca mare greutate — într-o seară ceoșă la 20 noiembrie. Ne-am pomenit printr-un București deja cufundat în iarnă. Puținele lumini din centrul orașului nu reușeau decât să transforme oamenii în umore tarkovskiene, prin ceața care se revărsa în valuri lăptoase...

Boris este unul dintre membrii tinerului teatru „Eugen Ionescu” din Chișinău, care a participat „hors concours” la prima ediție a Festivalului Național de Teatru „I.L. Caragiale” ce s-a desfășurat la București în perioada 18—26 noiembrie 1990.

În timp ce vorbeam, mi-am amintit de o frumoasă după-amiază... Marți, 20 noiembrie. Sala Atelier a T.N.B. O premieră. Mai ales pentru noi, spectatorii români, prezența în sala arhiplină. Pentru prima dată avem ocazia să vedem o piesă jucată de un teatru din Basarabia. Este vorba de Teatrul „Eugen Ionescu” din Chișinău. Piesa cu care se prezintă este prețioasă: Așteptându-l pe Godot de Samuel Beckett. Trupa este tânără, nouă, nu ne spune nimic. În schimb, piesa este cunoscută, re spune atît de multe. Avem emoții pentru tinerul teatru din Chișinău. Dar încă de la primele replici sala este cucerită, electrizată. Sintem emoționați cu toții. Dar într-un anumit moment... Il așteptăm pe Godot. Acum știm, sintem siguri că Godot există. Și trebuie să vină. Este imposibil să nu vină. Il așteptăm... Este imposibil să părăsești locul. Dacă, între timp, apare Icoșeur Godot? Doar ne-a dat i tîrziu. Dar aici se află copacul riselor și al speranțelor noastre...

Ex stă acolo doi oameni care ne-o spun, ne-o repetă, ne fac să credem. Și noi îi credem. Nici nu s-ar putea altfel. Sint doi tineri actori: Petru Vutcăruș și Mihai Fusu. Did și Dodo. Cum au reușit? Jucînd. Făcînd teatru adevărat. Nu declamînd, nu recitînd pasaje îndrătate pe de rost. Ei pur și simplu fac teatru. Ei și ceilalți: A-ge'a Soch red, Valentin Todercan, Andrei Sochîrcă. Sint tot un suflet și o mișcare. Ei sint o lume. Lumea. Cei mari și cei mici. Cei bogăți și cei săraci. Ei sint fericiți și referenții așteptării. Ei sint trecutul și viitorul ei la un loc. Și toate acestea pe-tru că Godot există. Iar Godot există pentru că cei doi îl așteaptă. Și știu să-l aștepte...

Cu Boris Cremenciuc conversația se leagă repede, gîndurile se deschid, curjentele curg. Poți discuta despre orice cu el. Nimic nu-i este strădîn. Este cîntăreț, dansator, actor. Iubește literatura bună și o simte. Mai și scrie uneori, cînd are timp. Și nu prea are, imi mărturiseste. Viața este atît de plină de evenimente, informații sint atît de multe, încît este imposibil să fii la curent cu toate. Aceasta este marca sa durere. Ii cer să-mi prezinte trupa din care face parte.

— Teatrul „Eugen Ionescu” este foarte tînăr. A apărut în toată verii 1990. Este sponsorizat de Asociația „Paleologia”. Ce este această asociație? O cooperativă de studii cu o activitate extrem de variată, implicîndu-se în import-export și tehnică de creșterea păsărilor. Ce face

practic sponsorul pentru trupă? Asociația a alocat o sumă de circa 150 000 de ruble pe an pentru teatru. Teatrul nu are încă un sediu. Este greu. Se lucrează în săli închiriate: pentru repetiții, pentru spectacole.

— Care este componența trupei? — Nucleul îl reprezintă un grup de actori de la Teatrul „Luceafărul” (Teatrul de tineret din Chișinău) la care s-au adăugat și alții. Trupa este formată din 13 actori, un regizor (Marcela Cibotarenco), un director-artistic (Petru Vutcăruș) și un director-administrativ (Alexandru Cordoșeanu). În afară de Mihai Fusu toți ceilalți sint artiști profesioniști-angajați ai teatrului. Mihai este colaborator. Deocamdată el este ziarist, angajat la „Sfîntul țării” (săptămînal al Parlamentului Republicii Moldova). Toți membrii trupei sint absolvenți (1981—1985) al Școlii Șciukin din Moscova. Boris C. imi spune că el a fost inițial student la Conservatorul din Chișinău — Facultatea de teatru dramatic și comedie muzicală. Intre timp s-a transferat la Școala Vohik (Institutul Uni-onal de Cinematografie) din Moscova.

— A cui e fost ideea înființării teatrului?

— A lui Petru Vutcăruș.

— Care este repertoriul teatrului?

— Deocamdată piesa de bază este Așteptându-l pe Godot. Piesa aceasta nu este o noutate pentru noi. Ea a fost pusă în scenă încă în timpul studenției (ca lucrare studentescă de studio și pentru studiu).

— Cine este regizorul acestei piese?

— Nu a existat niciodată un regizor. Fiecare a venit cu cite o idee. Fiecare idee a fost binevenită, analizată, eventual „rectusată” și în final aplicată. În 1983 a existat piesă a fost jucată în limba franceză la Ambasada Franței din Moscova. Și tot la Moscova s-a jucat și în limba rusă. La Chișinău s-a jucat pentru prima dată în limba română, în 1988, în traducerea lui Mihai Fusu. Inițial piesa a fost modificată — era jucată mai mult ca o farsă politică, cu trimiteri direc-te la realitatea imediată. Astăzi se joacă mai „curat”. Chiar dacă micile improvizări pe marginea textului, mai fac trimiteri la situația Basarabiei.

— Teatrul „Eugen Ionescu” se află pentru prima dată în România?

— Teatrul nostru a participat și la Festivalul omagial de la Iași din această toamnă. Acolo, la Iași, s-a lansat și invitația de participare la actualul festival, cu suport de teatru invitat din străinătate (Specificare făcută de Caramitru, precizează Boris Cremenciuc), ceea ce ne-a deranjat și de ce să nu recunoaștem, ne-a jgnat. De altfel, nu a fost singurul lucru deranjant. Cel puțin vizavi de noi, organizatorii mi s-au părut puțin „pe dinafară”. Cred că nu au avut timp să se ocupe. Să se informeze. Nici nu știau bine de unde sintem. Teatrul „Eugen Ionescu” din Cernăuți, așa scria inițial și în program. Și la TVR s-a anunțat luni, 19.11.1990 la ultima ediție a Actualităților participarea la festival a unui teatru din Cernăuți.

— Să ne întoarcem la întrebarea ante-

rioară, privitoare la repertoriu. Ce pregătiți pentru viitor?

— Noua piesă, prima pe care o vom juca împreună va fi „Cîntăreța cheală” de Eugen Ionescu. Vor urma spectacole cu piesele: Carol de Mrozek și Hei, oameni buni! de Saroyan. De asemenea, Marcela Cibotarenco, regizoare a trupei (a fost concediată de la Televiziune), montează un spectacol nou pornind de la Strindberg, Caragiale și Vișniec.

— De ce v-ați „rupt” de Teatrul „Luceafărul”?

— Datorită divergențelor de opinie. Tineretul are acum alte aspirații, dorește să se afirme, să-și arate adevărata sa valoare.

— Cum sint primite spectacolele voastre de către spectatori?

— Cu Godot am înregistrat succese nu numai la Chișinău și Moscova, dar și în turneele întreprinse în Republicile Baltice, în Georgia, la Tbilisi.

— În Basarabia, ați fost în turneu și în provincie?

— Nu. În primul rînd că nu prea există condiții în provincie, în plus, sint de păreră că spectatorul este cel ce trebuie să vină la teatru, să-l caute, și nu invers.

— Deci nu credeți în rolul teatrului de a „culturaliza” masele.

— Nu. Din contra. Teatrul este ecoul unui popor. Garcia Lorca zicea: „Arată-mi teatrul, și-ti spun ce popor e!”

— Atunci, ce părere ai despre rolul teatrului în educația estetică a spectatorului?

— Aș putea să spun că, mai degrabă, teatrul se ocupă de educația estetică a spectatorului. În teatru, ca peste tot, există diferite niveluri de pregătire și de percepere a fenomenului artistic. Dar teatrul nu trebuie să se coboare la cele mai joase pături ale populației. Nu aceasta este menirea teatrului. Ci prin școală, prin diverse forme de educație culturală să se încerce ca spectatorul să vină gata pregătit să recepționeze mesajul artistic. De abia de la acest nivel putem să vorbim de rolul teatrului în educația estetică a spectatorului. De altfel un teatru bun trebuie să fie accesibil tuturor — să aibă o linie de aur — universalitatea — care să poată fi zărită de toată lumea. Teatrul nu reprezintă limba, vorbele, cuvintele. Acestea sint elemente auxiliare: reprezintă materialul și nu mijloacele de realizare a spectacolului. Un text frumos nu este o garanție a unui spectacol reușit. Textul aparține dramaturgului, literaturii. Teatrul îl fac actorii. Apropo de limbă ca material, gîndește-te numai la trilogia lui Andrei Șerban. Faptul că a fost jucată în limba greacă veche nu a constituit un impediment în comunicarea mesajului artistic și spectacolul a fost recepționat de spectatori.

— Citeva impresii despre participarea voastră la actualul festival din București.

— De la început trebuie să menționez că la Iași am fost mult mai bine primiți. La București ne-am bucurat că spectacolul de la Sala Atelier a avut succes, dar re-ar fi trebuit o sală mult mai încălzitoare. Spectacolul solicită o scenă mai mare. Dacă s-ar fi făcut o reclamă, cit de cit, sau măcar să se fi asigurat o oră mai accesibilă tuturor... Programarea celui de-al doilea spectacol la Teatrul Not-

tara a fost nepotrivită ca dată: luni, 26 noiembrie. A coincis cu finalul Festivalului de cernarea premiilor și prezentarea „Hamlet” la Bulandra. Cred că am fi dorit cu toții să participăm la finalul Festivalului Național.

— Cu voia ta, Boris Cremenciuc, părăsim teatrul și să coborîm în sfera vieții cotidiene. Care este prima impresie asupra Capitalei?

— Bucureștiul este un oraș al paradoxurilor. Este un oraș fantastic, cu o arhitectură veche, frumoasă și armonioasă, plină de poezie — în concordanță cu spiritul românesc. Oamenii sint foarte amabili. Peste tot: și pe stradă și în hotel. Și n-ales chelnerii din București sint deosebit de amabili. Pe de altă parte, aici este mult balcanism: mizerie, aglomerație, țigani (mai ales la comportament mă refer eu). Ai impresia că în centrul Bucureștiului sint cei mai mulți țigani din lume. Din programul său erau prevăzute măsuri imediate de educare, de îndreptare, de reintegrare socială, se pare că Partidul Romilor nu a întreprins nimic practic pînă în prezent. Mă refer la programul acestui partid, deoarece îl cunosc bine. I-am preluat prin TASS (!?! — n.n.) l-am tradus pentru Revis-a „Tara” Chișinău, a Frontului Popular din Moldova.

În plus, față de Iași, Bucureștiul mi se pare mult mai murdar. Cînd vii primă dată în București ai impresia că te află în Bagdad. Mai mult, și ceea ce este foarte trist, nu se simte niciăieri grija față de oamenii Poporului a făcut o revoluție, ales un guvern cu un program democratic. Aceasta, deci, ar trebui să fie problema de bază a guvernanților, măcar față de jertfele poporului.

— Ce părere aveți despre ceea ce se întâmplă în momentul actual în România?

— Consider că la ora actuală, comunismul este un sistem compromis în toată lumea. De aceea, comuniștii au obligat morală să dispară, nu să se afirme, cum se încearcă. Există o mare ură de comunism în România. Aceasta, simte peste tot: indiferent cu cine vorbești, mai puțin cei interesați în păstrarea privilegiilor obținute înainte de Decembrie '89. Aș face un apel către comuniștii să înțeleagă că a trecut vremea lor. Dumnezeu le-a dat și lor bucata lor de țară și le-a dat și lor șansa de a se manifesta și de a se afirma în lumea asta. Nu reușit. Deci soarta și-a întors fața de ei. Stelele nu mai luminează pentru ei, țara are un sfîrșit pe lumea asta. Acum trebuie să se retragă singuri. Poate, se poate, numai pocăința publică și va reabilita în fața oamenilor. Romanescu și al lor ar trebui să se retragă, să apară la TV și să se pocăiască în fața poporului. Retrăgîndu-se — numai așa mi se pare că se „purifică”. Și să întindă oamenerilor simpli: să ducă la majorității, să rună umărul la corvada aceasta numită VIAȚA. Și asta cită remede, cită mai au vreme. Căci oriasta se va întimpla, iar să nu fii indiferent pentru ei. Dar și pentru viitorii copii din rîndul poporului. Să-și amintească de fraza lor preferată, a comuniștilor: „Să îndeplinim cutare cutare înainte de termen...” Deci și trebuie să o facă înainte de termen, astfel s-ar mai putea bucura, poate recunoștința și de mila semenilor. Dacă s-ar fi făcut, dacă ar fi făcut, dacă s-ar fi bucurat de un loc în istoria noastră...

— Ce părere ai despre opoziție?

— Nu există o opoziție serioasă și să mai spunem, puternică în România cauză multitudinii partidelor și a dușetelor răzlețite. Ar fi nevoie de o treptă puterice, unită, cu programe viabile, serioase și aplicabile în acest moment.

Aici se citește metoda rușilor: a realizat lor și a comuniștilor, a totalitarilor în general: „Divide et impera”

— Să ne întoarcem la teatru, vedeți viitorul teatrului nostru?

— Să ne reprezinte neamul în lumea asta.

— Aveți în vedere turnee? Și cită realizabile?

— Turneele... În realizarea lor sint mare necoroac al nostru: că nu ne născut francezi, germani sau englezi lipsesc mijloacele materiale de organizare, impresariat-management. Dar vom strădui să străbatem singuri lumea, spre marea lume.

— Care este locul și rolul teatrului în condițiile socio-politice actuale?

— Teatrul trebuie să rămînă teatru diferent ce se întimplă pe plan socio-politic. Teatrul este în afara timpului și spațiului. Teatrul este artă și teatru. Mi-aș permite chiar o comparație exemplificatoare: indiferent că s-a născut Hitler, Stalin, Ceaușescu, teatrul a rămas teatru (mă refer la adevăratul teatru). Teatrul este martorul timpurilor, al cerii noastre prin lume.

— Cu ce sentimente plecați din București?

— Cu sentimentul propriei noastre gîdii și cu o mare dorință de a reveni... Și cu speranța în Renașterea civică și a spiritualității românești.

Momente din timpul spectacolului Teatrului „Eugen Ionescu” din Chișinău cu piesa Așteptându-l pe Godot

Sevghin Ome

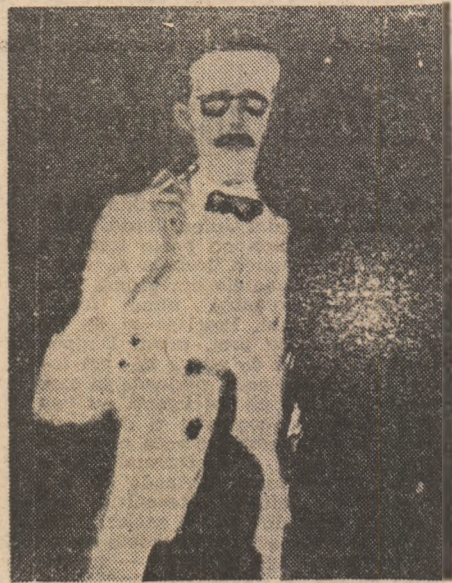

Vise dragi

VĂ RECOMANDĂM un film: Vise dragi (prod. S.U.A., 1986). Lansat în premieră la „Patria”, săptămîna trecută, a făcut, fără să o ştie, săli goale. Viaţa unei cîntăreţe de „country-music”, din anii '50-'60, pre numele ei Patsy Cline. Această cîntăreţă, pe care ele dicţionare o cataloghează, azi, drept „obscură”, a avut momentul ei de mare succes. („Eşti cea mai bună cîntăreţă «country» din lume”, îi pune diagnosticul exact, la un moment dat, un specialist în domeniu). Şi poate că nota-lătea ei ar fi atins, în timp, cu totul proporţiil, dacă destinul n-ar fi părît să pună punct şi să încheie fatal, — printr-un accident de avion — cariera în plină ascensiune. Chiar în melodiile din film sînt înregistrările originale realizate de Patsy Cline la începutul anilor '60, şi chiar dacă ele se vedesc, din nou, fermecătoare — filmul prezintă interes prin aspectul lui biografic. El interesează, cu alte vînte, nu pentru că relatează, „în ordine cronologică”, evenimente din viaţa ei care s-a numit Patsy Cline, ci pentru că, în această „biografie pasivă” aparent foarte cuminte, un cineast eros, Karel Reisz, a ştiut să descopere ceva din zbuciumul, din simburile de unie al oricărei creatii, din tiparul ei al devenirii unui artist. Ea începe eroina e o fetişcană care făcuse promiţător, dar atît. O piatră sepreţioasă; neşlefuită. Frumoasă, dar ar atînsă de aripa vulgarităţii; inteligentă, dar necultivată; generoasă, dar uneori de o ambiţie devoratoare. Fetişcană exasperată de viaţa ei banală, de căsnicia ternă, de sila cu care începe ficcare nouă zi („imi vine să mă şi mă zgîrii pe faţă”, îi explică propriei mame), o fetişcană provenită într-un mediu sărac, părăsită de un bărbat alcoolic, şi care îşi doreşte cu arde să fie fericită, adică să aştige mulţi copii să aibă copii, şi o casă frumoasă trandafirii galbeni. Se produce apoi, momentul oportun, întîlnirea ei cu tatăl fatal, zis Charlie, un „rău neagr”, care o ajută să capete altă luminătate, să cînte altfel, să se descopere ea însăşi. Marele amor se transformă în o căsnicie infernală, cu denivelări dure, cu urcuşuri euforice şi coborî-dezastruoase, totuşi culminînd cu un fel conjugal (surprins de copilul ei). În urma căruia ea rămîne plină de atît, iar el se trezeşte din mahmuşă la poliţie, îndărătul graţiilor (unde invocă pe tatăl lui, care, cîndva, fără

vreun motiv special, şi-a tras un glonte în cap). Ca un blestem, viaţa îi apropie pe cei doi de imaginea unor amintiri din copilărie de care aveau oroare. Dar tonul filmului nu e nici o clipă „melo”, ci, mereu, de un cinism romantic şi de un adevăr psihologic fără cusur. Treptat, filmul — viaţa — transformă păpuşa temperamentală şi capricioasă într-o cîntăreţă cu adevărat profesionistă, care ştie să muncească din greu pentru cariera ei strălucită. Dar, pe măsură ce succesul ei creşte — urcă în topuri, curg cecurile, cumpără casa visată —, pe măsură ce reuşita ei de „self-made woman” devine mai vizibilă, El se va simţi, fără să o ştie, tot mai inutil şi mai nefericit; el, un tip căruia îi place să facă de grozavul şi chiar să creadă că este, se va simţi insuportabil de prost lîngă femeia care „tot timpul e mai grozavă”; drept care, în momentele de criză, omul face apel la arsenalul clasic — băutura, femeia, violenţa —, ca s-o chinule pe ea cît mai mult, şi ca să demonstreze că, si el, există. Un dialog fără perdea, „amabilităţi” între soţi — în genul: „A venit tîrfa acasă”, o întîmpină el; — „Ca să vadă porcul”, îi aruncă ea în scîrbă —, şi totuşi, cum bine remarcă un exeget francez: „un film ataşant şi pudic”. Un film în care interpretii principali — Jessica Lange şi Ed Harris — compun cu o fascinantă fervoare a omenescului toată iubirea şi toată ura cuplului de îndrăgostiţi în vesnic echilibru instabil. Pentru rolul din *Vise dragi*, creat la 35 de ani, Jessica Lange a fost, în '87, nominalizată în cursa Oscarurilor. O acrită de compoziţie, de o vigoare surprinzătoare din partea unei fături aparent atît de angelice şi delicate, lansate, în '76, în cinema, de braţele puternice ale lui King Kong. Între King Kong şi filmul lui Karel Reisz, Jessica Lange a făcut proba marelui ei talent în *All that Jazz* ('79), în *Postaşul sună întotdeauna de două ori* ('80), în *Tootsie* ('82), în *Frances* ('83), creînd, deci, pînă la Patsy Cline, şi alte trei personaje legate, într-un fel sau altul, de lumea show-bizului. Lucruri revelatoare, poate, pentru personalitatea actriţei: s-a format la Paris, la şcoala mimului Etienne Decroux, între anii '72-'75, ani în care, ca să se întîrească, a fost dansatoare în balletul Operei Comice din Paris. E nu numai actriţă, dar şi producătoare dotată despre care se spune că e menită să producă sau să anime una dintre părţile cele mai interesante ale cinematografului american de la sfîrşitul secolului XX.

În privinţa lui Karel Reisz (n. 1926), regizor (dar şi critic şi teoretician) britanic de origine cehă, absolvent de Cambridge, stabilit în S.U.A. din anii '70 — sînt elocvente cu deosebire două titluri mai cunoscute spectatorilor noştri: *Simbătă seara*, duminică dimineaţa (1960), filmul de debut în lung metraj al lui Reisz, regizor cunoscut ca unul din promotorii Free Cinema-ului, care, printre altele, a şi produs opere importante ale acestui curent, cum ar fi *Viaţă sportivă*, de Lindsey Anderson); şi *Iubita locotenentului francez* (1981, cu Meryl Streep şi Jeremy Irons). E de remarcat predilecţia lui Reisz pentru biografii, prelucrate mereu cu originalitate şi libertate de mişcare (pe lîngă *Vise dragi*, să amintim, aici, şi *Isadora*, cu Vanessa Redgrave, inspirat din viaţa celebrei Isadora Duncan). Naratorul atît de dărut, care e Reisz, nu a turnat, totuşi, între 1960 şi 1985 decît 8 lung metraje. Dar, în acest caz, parcimonია s-a întors în calitate — fiecare film al lui Reisz atîngînd o tonalitate profundă şi un anumit nivel al luptei cu conformismul. Luptă vizibilă, de pildă, în *Vise dragi*, în modul în care Reisz a gîndit, a filmat, a montat secvenţa accidentului de avion. Acolo unde un regizor mediocru ar fi cultivat elipsa, Reisz a filmat, „auctorial”, totul, pînă la ultima clipă, pînă în momentul exploziei avionului, precedat de tipătul eroinei, strigînd nu „Dumnezeule!”, strigîndu-şi nu mama, nu conţii, ci strigîndu-şi pe nume — Charlie! —, soţul care-i făcea viaţa un infern. O secvenţă antologică a filmului: el, „concentrat”, în armată, la kilometri distanţă — se aruncă pe o motocicletă, ajunge în totul noaptea la ea —, proaspătă mamă, însoţită de treburii şi de nefericire — o trezeşte din somn, o încarcă, buimacă, în maşină, în cămaşă de noaptea, cu o halnă trîntită deasupra, şi o duce la parcare, primei lor nopţi de dragoste, dominată de un curcubeu de neon, o smulge cu înfrigurare afară din maşină şi o imploră: „Am nevoie de ceva de la tine: să te uiti în ochii mei şi să spui: —Mă înşeli, dar eu te iubesc! Te voi iubi întotdeauna!”, ceea ce ea, cu greu, reuşeşte să repete, fără să mintă, cu un nod de lacrimi în gît. Secvenţa spune enorm despre personaje, despre abuzul din suferinţele lor, dar mai ales despre mina de maestru care le-a făcut să existe.

VAL GHEORGHIU: James Joyce

Impresii dintr-o expoziţie

Arlechin cu sceptoru

■ IN TRADIŢIA Comediei de Arte Arlechinul este lîngă... (text partially obscured) ... ambiguu, Arlechinul... (text partially obscured) ... lent, în expoziţia... (text partially obscured) ... un Arlechin cu sceptoru... (text partially obscured) ... ce ne trimite la imaginea... (text partially obscured) ... val unde buronul... (text partially obscured) ... rege al cetăţii)... (text partially obscured) ... Arlechin cu umbreia, un... (text partially obscured) ... tară. Panotate savant, ... (text partially obscured) ... la distanţă. În expoziţie sînt citeva nuduri: o Diană cu Arc, un French-Lancan, un arc nud, Fra Diavolo (unde eternul roman este închis în aceeaşi tradiţie... (text partially obscured) ... în chip de Satan), o Diana fără arc (pentru ce vinătoare se pregăteşte şi care-i este arma?). La o privire mai atentă, şubeta şi mişcarea Arlechinului dînt-unui din tablouri sînt repetate de un nuu cu esarua, de parcă, dînd la o parte veşmintele, am avea, palpabilă, ambivalenţa personajului. O senzualitate difuză se răspîndeşte din aceste nuduri în care nici culoarea şi nici desenul nu invită privirea (prin ea toate simturile) la voluptate. Decli-ul senzual e cerebral. Tradiţia nudului, chiar şi la fauvii, chiar şi la cubişti, se întemeiază pe o fantasmă: a ochiului care îşi iese din trup şi care zăbovesc tactil pe forma. Aici se confruntă o fantasma a minţii cu alte imagini, ţişnite din subconştient, dar aduse în acelaşi depozit, unde forma e amintire, sugestie, unde forma îşi pierde consistenţa şi unde ochiul nu mai atinge epiderma, ci numai umbra ei mentala. În felul acesta, prin suprapunerea Arlechinului cu nudul, privirea îşi mută sediul în câmpul asociaţiilor: ea înregistrează sensuri, abandonînd materia. Lectura acestor tablouri se face, prin frondă, împotriva lînzei afişînd o picturalitate a supraîeteilor, o lume a aparenţelor, îndărătul căreia, ca după o cortină, se ascunde o lume profundă, un mister pe care linia şi culoarea încearcă să-l îngheţe, redîndu-i deopotrivă materialitatea şi transparenţa. Personajele, ca şi peisajele, fac parte din acelaşi decor lreal — o mască pe care lumea si-o aşează pe figură ca s-o ascunde neantul. Expoziţia aceasta, găzduită la Galeria Cupola din Iaşi, ca şi altele semnate de Val Gheorghiu, şi despre care am vorbit la timpul potrivit, provoacă privitorului un frison metafizic. Dar dacă — te întrebî privind aceste tablouri — aparenţele acestea, smulse lumii şi restituite picturii, nu ascund nici o altă imagine, a unui dincolo şi nici un sens, care să ordoneze dînt-o lume a ideilor pure, imaginea pe care simturile ne-o procură? Dar dacă dincolo e chiar neantul? Dacă singura modalitate de a salva de la dezordine fugitivul, tranzitoriu, e doar pictura? Atunci nu din capriciu culoarea nu se supune naturii. Să ne întoarcem la peisaje: Dimineaţa cu vînt — un Peisaj cu rufe la uscat, Vechiul far, unde o mare indigo şi citeva umbrele de soare închid orizontul într-un desen vertical. Între ziduri, Cabană în Bucium, Casă la Tulcea, Case, Curte la mare, Plajă (cu o mare gris, si ea pierdută vertical, dincolo de marginea tabloului). Copac şi câpîte reordonează, după un principiu diferit de desfăşurarea în plan a volumelor, formele. Sau le substituie pe acelea percepute senzorial cu alte forme mentale. Obiectele îşi pierd concretetea, spaţiul e perceput în două dimensiuni, iar privirea nu se mai proiectează în „adîncimile” tabloului, ci se „caţără” pe suprafaţa lui, de parcă ar urca pe o scară. Tablourile lui Val Gheorghiu se reclamă de la cele mai exigente principii ale artei pure: îşi etalează picturalitatea, negînd referinţa la lume.

Val Condrache

ELENA UȚA CHELARU
 ÎN DATA de 22 iunie 1990, a primit „bunul de tipar” albumul Elena Uța Chelaru în seria „Artişti români contemporani” a Editurii Meridiane. Ultimul cu un preţ rezonabil şi, după cum merg treburile, probabil şi cel din urmă la acest preţ: 66 lei. Trebuie spus că şi pînă aici reacţia seriei respective era, pentru că, nerentabilă. De acum înainte, în ele cunoscute — format mediu spre mare, multe reproduceri color, introducînd în antologie critică precum şi un număr într-o limbă străină, cea mai înaltă hirtie din categoria sortimentelor, foarte proaste — n-o să mai poată avea nici un album decît la un preţ pur simplu prohibitiv. De fapt, n-o să mai apară, intrucît cu toate mărirea reţurii tiparului pe continua să rămîna în joc. Ceea ce putea să treacă drept stabil sub o sută de lei, va fi absolut acceptabil la două-trei sute, Oricît de vor costa volumele de artă din art, costul celor autohtone va fi neat de mare, raportat la condiţia lor grafică. Fiîndcă scumpirile nu vin si în tipar mai bun. În chestiune a apărut în principal artiştii culturale. O biografie de artă construieşte iar, în statuarea valorii, cărţile de artă joacă un rol esenţial. De conceput artist de o anume înţeleptă fără un număr de monogra-

Un sfîrşit de partidă

fii şi fără o răspîndire internaţională — prin intermediul reproducerilor — a ideilor operei sale. De fapt, nici o carieră de artist nu mai poate fi rostuită în absenţa cataloagelor de expoziţii cu regim complex, a studiilor însoţite de imagini şi a publicaţiilor de sprijin. O parte din acestea sînt finanţate de galerii şi muzee, de tot felul de sponsori, multe apărînd în regie proprie. Ar urma să ne amăgim cu speranţa că, într-un timp rezonabil de scurt, treburile vor intra şi la noi într-un făgaş civilizată. Părerea mea e că vin niste ani, pentru artiştii plastici, dificili şi fără înţeles, ani dominaţi de hazard şi de arbitrar. Elena Uța Chelaru e unul din pictorii buni ai generaţiilor mature si dacă o monografie e o problemă de merit, merita mai de mult această certificare. Cu textul lui Valentin Ciucă şi lunga suită de citări din critica italiană, ce vine să întărească elogiul comentatorilor români, cartea este exact ce trebuia să fie si, îndrăznim să remarcăm, încă ceva pe deasupra. Mărturisim că nu găsim termenii pentru a discuta elegantul „sfîrşit de partidă” cu aerul că nu s-a întimplat nimic si că treburile artisticeului trec oricum inaintea celor comerciale. Dacă ne rezervăm pentru altă ocazie o analiză a muncii creatorului şi a virtuţilor studiului mediator e pentru că avem convingerea unei alte ordini a intereselor. Va trebui să referim mereu si cu privirea sleită de efort la tehnologie si pret, la factorul organizare. Fără un număr de galerii noi conduse de oameni cu simţul banului, fără citiva editori mobili si informaţi, capabili să reacţioneze la cele mai subtile modificări în psihologia amatorului de carte de artă, fără acei critici care pun personalitatea artistului mai presus de vanităţile lor de autori se pierde un public pe care Editura „Meridiane” l-a inventat cu tenacitate si inteligentă dînt-o masă mai degrabă inertă. Cine a urmărit an de an planurile de apariţii la „Meridiane” n-a putut să nu bage de seamă perspectiva în care au fost alcătuite, grija de-a dreptul patetică

de a traduce pentru România biblioteca absolut fundamentală a scrierilor de artă — istorie, estetică, eseu, monografie. Nu ştiu altă editură care să fi urmărit atît de încăpătînat, pe durata citorva decenii, aventura unui program intelectual de o asemenea cuprindere. E destul să ne imaginăm că din casele noastre ar lipsi titlurile „Bibliotecii de artă”, cele peste cinci sute de tomuri ale veritabilului monument cărturăresc. Cînd ne grăbim să numărăm vicile timpului trecut e înţelept să observăm că, într-un climat indeobşte potrivit treburilor de adîncime si durată, în cultură s-au găsit totuşi oamenii dăruiţi ideii editoriale. Semidocţii care vorbesc toată ziua de muzee si nume sacre dar care, în călătoriile, ştiu piaţa blugilor mai bine decît piaţa cărţii nu conţinesc să căneze soarta intelectualului din vest pus în faţa unor albume care costă cît un geamantan cu pantaloni. Mai întii că în incident nimeni nu-si scotosteşte cheltuiala pe plăceri si distracţii în adidagi si jeansi. Si apoi, e o prostie să sustii că tipăriturile de artă sînt costisitoare. Există preturi pentru toate buzunarele la o cantitate de informaţie egală. Cine vrea să achiziţioneze albume-obiect procedează ca în orice altă investiţie. O bibliotecă de volume de artă e un tezaur şi nu se poate concepe un tezaur din nimic. O bibliotecă de om informat însă e accesibilă. Ediţiile Dover, spre exemplu, sînt hrana studentimii foarte informate din toată America de Nord. Regula de bază a comerţului cu carte de artă e una singură: cartea trebuie să fie din ce în ce mai conţinătoare si să coste din ce în ce mai puţin. Pentru artiştii si publicul scrierilor despre artă si artiştii se întrevode o singură soluţie: achiziţionarea unei tipografii cu toate cele proprii tiparului de artă (hirtie, cerneluri, legătorie) astfel încît să nu se poată pune problema pretului, ci doar aceea a justificării sale. Lucrul de calitate nu-l niciodată scump. Cartea de artă rău imprimată aminteste de cutitul fără lamă căruia îi lipseşte mineralul.

Ultima noapte de ceva, prima noapte de altceva

●IMAGINAȚIA mea neputînd depăși ceea ce i-a dat Jules Verne, după cum urenea mea nu poate trece de muzica lui Wagner, trebuie să recunosc că evenimentele din ultima săptămîna rămîn pentru mine foarte greu de priceput. Precizez că nu țin să fiu, cu orice preț, prost, Dimpotrivă. Numai că de cîteva zile am intrat în una din acele perioade în care oamenii cit de cit inteligenți nu au prea multe de comentat ci doar de observat și de corectat ceea ce-i vesnic de observat și de corectat: viața clișeeilor. Asemenea perioade au mai existat în istoria omenirii, nimic din cele dificile — englezii susțin că trebuie evitate cuvîntele mari: „ingrozitor”, „insuportabil” — nu începe cu noi. E singura certitudine, aceea dinaintea ultimului, pe care toți o uită, prinși între milioane de arme și strategii. Am zeci de strategii în jurul meu, de o competență irespirabilă. Nu le pot face față. Ei mă suspectează că tăcerile și îndoielile mele concise sînt o retragere în humor. Ferească Dumnezeu! Nu îndrăznesc să apelez la aceste rezerve ale humorului, care, desigur, scad cu fiecare zi, ele fiindu-mi totuși necesare pentru poarta raiului. Mi le dozez atent precum cîrța lui Kafka. În rest sînt strategul lui peste, cum se zice prin popor pentru a defini derizoriul. De o viață în acest domeniu militar, nu știu să mă descurc decît la granița dintre ultima noapte de și prima zi de. Aici, dar nu mai departe, am unele cunoștințe, tresăriri, curiozități, intuiții care de care mai gresite, dovedă că m-am numărat printre aceia care credeau că în Golf nu va începe războiul, urmînd să învingă acel cuvînt rusinos căruia, deocamdată, nu-i poți spune altfel: rațiunea... În acest sens, continuă să mă intrige, ca om care ține foarte mult la ideea tinărului Eugen Ionescu: „coincidența e forma modernă a miracolului medieval”. Filmul programat la Telecinema română în noaptea de 16-17 ianuarie 1991, exact în orele cînd în Golful Persic falcă decît cel Finic, dar legătura dintre ele devine noapte de noapte tot mai evidentă celor care nu ne socotim decît copii maturi ai

secolului nostru) izbucnirea războiului, la guerre, the war, voina, der Krieg, m'anama, djihad, alegeți, ca nabokovieni, ce cuvînt vreți, nu veți greși... Strateg al relațiilor dintre un cinema și bomba care cade peste el — am scris acum 10 ani o carte bazată pe moartea a 300 și ceva de libanezi într-o sală de Kino la Beirut, în plin bombardament, așîtat doar de întrebarea: ce film vedeau în clipa aceea? — mă simt emoționat ca o pîdă de acest adevăr care va rămîne verificabil în toate colecțiile „Panoramicului TV”: miercuri 16 ianuarie 1991, la ora cînd se dădea alarma pe toate portavioanele și primile rachete porneau spre Bagdad, la București se auzea (nici un film bun nu arată o convorbire ca asta...) cum Dumnezeu, după o discuție cu Iosif, trimitea pe pămînt unul om descurajat, aflat în pragul sinuciderii, un înger fără aripi, un înger de clasa a II-a, în vîrstă de 293 de ani, cu misiunea de a-l salva pe nenorocit de la moarte. Trec peste faptul că filmul fusese programat pentru zilele de Crăcun și o seamă de evenimente conspirative ca să fie prezentat în această noapte și nu în alta. Trec și peste titlul lui, inadmisibil chiar în timp de pace: „Viața e minunată”. Nu mă las tîrît de subiectivism apăsînd pe vechimea filmului — 65 de ani, cifra mea preferată — sau pe numele regizorului, Frank Capra, unul din acele genii care au izbutit să dea bunătății umane o mișcare de o naturalitate dusă pînă la nonsalanță. Nu bat darabana nici pentru siguranța cu care prezentarea, Andreia Rațoiu, l-a numit precis „capodoperă”, chiar așa și fiind! Nu-i vremea pentru a ne lăuda simțul simțim, ceea ce a recunoaște parodierea. Dar nu pot trece peste extranaturalitatea cu care filmul descrie o disperare. Un om mierdea 8000 de dolari în anul de Crăcun el încerca să se tîna, bărbătește, fără lacrimi, ca, ajunzînd acasă, un copil să-i fie răcit, altul să rigie iar un al treilea să-l întrebe cum se scrie aleluia și tîmpie. Ca și Ierusalimul, din serarea adevărată nu-și potrivește decor so-

lemn. Omul își face praf casa, îi urlă în telefon unei profesoare că e o id oată, apoi cere scuze copiilor, unul dintre ei își întreabă mama: „să mă rog pentru tata?” Ca mai departe omul să se ducă la Satana, la bogătașul cupid al orașului, să-l roage de un împrumut, acela să-l umilească și bărbatul să intre în bar, să bea și să se oprească pe un pod, gata să se arunce în fluviu. Atunci apare îngerul; e un bătrînel care strigă din vârtejul bulboanelor: ajutor! James Stewart se aruncă să-l salveze și acela îi va spune adevărul: „sînt un înger de clasa a II-a, am vrut să te salvez, făcîndu-te să mă salvezi! Nu pot să-ți dau bani, dar îți ofer o șansă: să nu exiști și să vezi cum ar fi lumea fără tine”. În plină noapte de Crăcun cîdem în ceea ce s-ar putea, peste ani, parafraza ca „inconvenientul de a nu te fi născut” care, se știe, nu-i cu mult mai avantajos decît altele. După parodierea tandră a lui „Kir Ianulea” și Dickens, Capra are nărcă și intuiția ironizării celui mai feroce tratat de deznădăide scris de acel care va susține, zadarnic căci nu va fi auzit, că deceptia ne apropiere de adevăr mult mai serios decît disperarea. Să accepți în noaptea de 16 spre 17.01.1991 un happy-end cu un om care se roagă: „doamne ajută-mă să trăiesc”, să auzi, tot atunci, că „nici un om care are prieten nu e un ratat” și după aceea, după „the end”, să afli imediat că a încenut războiul în Golf, mi se pare mesajul criptic trimis de un strateg cult și superior roșu, celor cîteva care nu ne lășăm descurajați de titlul unui film de Telecinema. De 5 zile încerc să-l decodific, decodificator amărit și fîcînt al coincidențelor care leapă golfurile și arhiepiscopurile lumii. Azi e duminică, 20.01.1991 și mîine, 21, o mîtușă de a mea de pe strada Trumfeldor 42 din Tel Aviv îmi învîntă 82 de ani, toate analizele îi sînt perfecte, cu excepția colesterolului, eu habar neavînd cît va mai fi de actuală, joi, această cronică.

I. R. S. O. P., în sfîrșit!

■ IRSOP, adică Institutul Român pentru Sondarea Opiniei Publice, ne dă, în sfîrșit, în „Panoramic” (ultimul număr) un semn de viață pe care-l așteptam (și solicitam) de multă vreme. Este vorba despre rezultatele sondajului efectuat între 5—9 decembrie 1990 asupra unui eșantion de 2164 de persoane, un eșantion (cîtim) „representativ pentru populația României în vîrstă de peste 17 ani”. Ni se precizează că metodologia este de ultimă oră, verificată pe plan internațional, culegerea datelor realizîndu-se „față în față”, ceea ce înseamnă că subiecții au primit din partea unor operatori de interviu chestionarele standard, răspunsurile fiind înregistrate în fișe speciale. Sintem, apoi, îndemnați să acordăm anchetei o deplină încredere: „Date obținute în acest fel au un grad înalt de fiabilitate. Eventualele neconcordanțe în raport cu situația reală supusă investigației, s-ar putea datoră toleranțelor permise de eșantionare, care, în cazul IRSOP, se înscriu între limitele de $\pm 2,3\%$. În consecință, probabilitatea ca datele prezentate în materialul de față să fie reale este extrem de ridicată, respectiv de 98%”. Conformîndu-ne înclînării, nu ne rămîne decît să comentăm cîteva dintre punctele relevate de anchetă, așteptînd, cu mult interes, continuarea materialului, promisă pentru săptămîna viitoare. O primă chestiune, la care sperăm să se revină, este păsarea eșantionului ales în raport cu numărul total al ascultătorilor și cum acest număr este (obiectiv) greu de stabilit, măcar în raport cu numărul abonaților. Așa a procedat o statistică mai veche, singura pe care o avem la îndemînă, deși, desigur, cercetări similare au mai fost efectuate și (poate) publicate între timp. Este vorba despre o statistică de acum 20 de ani, citată în volumul **Contribuția la cunoașterea Radioteleviziunii Române**, apărut în iulie 1972 și în 1971, așadar, numărul total al abonaților era de 2 285 980 (dublu, aproape, față de 1959). Interesantă, nu numai pentru specialiști, ne apare și repartiția, de atunci, pe județe. Pe primul loc se afla municipiul București (358 423), urmat de Timiș (115 065), Cluj (93 222), Bihor (88 449), Prahova (85 864), Arad (85 626), Bacău (84 644), Mureș (79 487), Brașov (71 647), Dolj (70 466), Constanța (70 401), lista fiind încheiată de Teleorman (21 899) și Iași (21 332). Am fi curioși dacă și azi ierarhia este aceeași. Oricum, unele dintre concluziile Oficiului de Studii și Sondaje al Radioteleviziunii Române (concluzii publicate în volumul citat) se îndreaptă și spre 1990. Dintre ele: amploarea și structura sociodemografică a publicului radiofonic diferă sensibil în funcție de sezon, ore de emisie, posesia sau neposesia unui tele-receptor; pentru radioascultătorii neposesori t.v., orele de vîrf ale audienței sînt 20—22; pentru cei care au televizor, înainte de 20; după ora 23, audiența scade sub 0,5 iar între 14—18 publicul efectiv nu depășește (în zilele de lucru) 5% din publicul potențial. Dar să revenim la prezent. Întrebăm dacă au posibilitatea să recepționeze programul **România-cultural**, 77% din subiecți răspund afirmativ, 6% negativ iar 17% decîră că nu știu acest lucru. Să înțelegem că nu știu de existența transmisiunilor **România-cultural**? În ceea ce privește programul **România-tineret**, 57% răspund afirmativ, 22% negativ iar cei ce nu-și pun această problemă, decîră nu pot da nici un răspuns, acoperă 31%. Această scădere de audiență în raport cu **România-actualitate** defavorizează net programele amintite, și cum în cuprinsul lor se transmit majoritatea emisiunilor culturale din radio, semnalul de a armă este evident. Adăugăm și constatarea evidențiată de punctul 2 al chestionarului: mai ales după ora 18, pînă spre 24, ascultătorii români sînt interesați de rubrici difuzate de BBC (13%), Europa liberă (24—34%), Vocea Americii (26%). Investigația nu semnalează, cel puțin în această primă parte publicată de „Panoramic”, cum se situează postul național de radio în raport cu posturile mai noi (Fun, Delta, Compact), cu cele regionale și desigur, cu postul de televiziune. Într-un caz, în care s-a verificat că în unele cazuri, ca orele 18—24 nu intrunesc o reală audiență, situația ar trebui să se dea degrabă în atenția celor în măsură să determine schimbări imediate.

TELEVIZIUNE

Imagini de la fața locului

● NIMIC nu mi se pare mai îngrozitor decît să vezi un război (sau o revoluție) la t.v. Imaginea exploziilor nocturne ori a bombardamentelor decodînd de e portavioane, cîmpul soldatului cu cască și cu steguleț, dîndu-se, zimbitor, pe carca, și apoi te, e o opțiune a e postde, care fac declarații de presă, toate acestea sînt alt de a ropăie, incit, invocînd, în febrici senzaia că e, de fapt, vorba de un unuș trucaj.

Acest Nu se poate!, liniștitor și vinovat, așare numai în clipa cînd vezi oameni încercînd să se deprîndă cu viața în adăposturi, civili purtînd, pe stradă, mîști de gaze și chipurile desigur de (crucare ale celor care au scăpat teferi din bombardament).

Reporterii cu camerele lor de filmare sînt cei care ne împiedică să ascultăm cîntecul de la fața locului, și cum ar fi simple cantități și să luăm luptele drept nevinovate „operațiuni militare”.

Nu știu dacă acești reporteri ajută ca războiul din Golf să se încheie mai repede. Peicurile lor au însă importanță, alii pentru omul de rînd cit și pentru politicieni care iau decizii în numele său.

Grație gazetarelor, omul de rînd știe cit preț poate pune pe discursurile politicienilor, iar aceștia nu mai îndrăznesc să se lansze în discursuri încercate cu petarde decît atunci cînd își inchipuie că și-au izolat ascultătorii de influențele „destabilizatoare” ale ziariștilor.

Poate că marele câștig al omului de rînd din zilele noastre e că în momentele de răsruce nu se mai află la cheremul propagandei optimiste, ci poate afla și părerea celor de „dincolor”.

După 45 de ani de propagandă și de izolare, dictatura din România n-a izbutit să-l împiedice pe omul de rînd să afle ce se întîmplă, în realitate, în țara lui țară. Asta și pentru că ziariști din afară „au înșelat” vigilența forurilor și organelor locale, eugînd mărturiile și luînd imagini despre adevărata stare de lucruri din România Chiar și scrisoarea celor șase a ajuns, pe calea undelor, la cunoștința noastră, după ce a ajuns, mai întii, dincolor.

Nu cunosc opinia despre ziariști a persoanelor care se ocupă azi, la noi, de instruirea tinerilor cu scuturi de plexiglas. Dar sînt convins, după ce am ascultat conferința de presă a ministrului de interne, dl Ursu, că d-sa n-a avut atitudinea cea mai potrivită față de tratamentul aplicat ziariștilor, la Universitate, de acești tineri în uniformă. Or și aceștia subordonați dlui Ursu, dar de reprezentat ne reprezintă pe toți.

Firește că dl Ursu se cuvine să dovedească atașament față de subordonații săi, dar nu astfel. D-sa trebuie să le apere interesele, niședecum abuzurile. Ministrul de interne s-a plîns, pe drept curînt, că la Universitate s-a aruncat cu pietre și cu sticle incendiare împotriva apărătorilor ordinii. Acesta e un delict grav. Dar mi se pare inadmisibil pentru funcția d-sale să amestece raționamentele, virînd gazetarii în aceeași oală cu delincvenții, ca și cum bătaia pe care au suferit-o cei dintii s-ar fi aflat în relație de cauzalitate cu pietrele și cocktailurile molotov azviruite de cei din urmă.

Mă întorc însă la persoanele care îi instruiesc pe tinerii apărători ai ordinii publice. Ce sechele securiste (dacă de sechele e vorba, nu de altceva, mai grav!) îi fac să-i instruiască pe apărătorii ordinii publice, incit aceștia se năpustesc asupra gazetarelor, le distrug aparatele, apoi îi bat cu bastoanele și cu bocancii? Asta era problema reală a ministrului de interne, nu faptul că ziariștii, și români și străini au scăpat fără fracturi.

Presupun că după începerea războiului în Golf, dl Ursu urmărește imaginile culese de tele-reporterii aflați acolo. Nădăduiesc că ar fi contrariat dacă ar afla că soldații zeloși se indeletnicesc pe front cu distrugerea aparatelor de fotografiat ale ziariștilor, în loc să-și vadă de rostul lor.

Și poate că văzînd aceste imagini, dl Cornelius Roșianu și-a schimbat opinia despre „incidentul” de la Universitate.

Universitatea (fotografie din anii 1930—1935)

Cristian Teodorescu

Antoaneta Tănăsescu

Ancheta. Starea cărții

1. Cite manuscrite existau în editură la începutul anului 1990 ?
2. Cite erau apte să vadă lumina tiparului ?
3. La cite v-ați oprit ?
4. Cite s-au publicat ? (Vă rugăm să exemplificați prin câteva titluri).
5. Există cenzură ? Cauzele nepublicării ?
6. Au existat „cărți de sertar” ? Le-ați publicat ?
7. Anul editorial 1991 va fi un an mai bun ?
8. Ce preț va avea, în genere, o carte ?

EDITURA SCRISUL ROMÂNESC
Director, MARIN SORESCU

1. Multe. Prea multe.
2. Puține. Prea puține.
3. S-au publicat cele care erau în tipografie într-o stare avansată. Plus unele cărți... tehnice. Editura Scrisul Românesc a fost mulți ani și un fel de mamă a răniților din domeniul tehnic și al științelor exacte (pentru care nu avea specialiști) și pentru cărțile așa-zise de „gîndire social-politică” (unde avea prea mulți specialiști).

Ce s-a putut face pentru literatură... s-a făcut. Au fost scoase în față unele cărți care prezentau interes. O ediție N. Davidescu — un volum excelent de versuri, semnate de Nicolae Diaconu (echinoxist din prima promoție, retras la Tirgu-Jiu mulți ani și adus acum la revista „Ramuri”).

A trebuit să regîndim totul și să încercăm o nouă politică editorială. Din păcate, tocmai cînd să începem de-adevăratelea, a intervenit blocajul impus tuturor editurilor mari (și mijlocii) de „privatizare” a tipografiilor. Au avut mai mult succes în această perioadă editurile particulare. Chiar conducerile tipografiilor sînt, în general, depășite de „democrația” care i-a cuprins deodată pe unii salariați. Personal multumesc acelor oameni de litere tipografice care iubesc sincer cartea și o fac frumoasă cu adevărat, dînd-o lumini. Dintotdeauna, de la Cornei Incoace, asemenea oameni au fost admirați și respectați.

4. Nu există cenzură. Uneori, din păcate, nici profesionalism. A scăzut simțitor exigența au-

torilor față de propriile texte, care ajung la editură nefinișate. Chiar ne-ncepute, uneori. Ca să nu fie considerat retrograd, redactorul aproape că nici nu le mai citește și le dă mai departe. Noroc mare că tipograful, așa cum spuneam, pun un filtru necrutător.

5. Chiar dacă a existat o literatură de sertar — n-a ieșit de acolo. (Cu puține excepții). Pe de altă parte, poate că unii credeau că epoca de aur n-o să se termine niciodată. Se gîndeau că, oricum, mai durează 8-9 ani. Și că literatura de înflorare, marea capodoperă, o vor scrie în ultimele luni. Ca să aibă spațiu asigurată, cum se zice, și viitorul înainte. Dar și planurile lor au fost dejucate de ruși, americani etc. (vezi, în ziare „semafoni”).

6. Ceva mai bun. Am în editură citeva manuscrite excelente. Vom vedea. Din păcate, scumpirea și scumpirile obligă la zgîrcenie.

7. Greu de precizat prețul. Vom fi, oricum „competitivi”. Cit despre celelalte...

În încheiere, o constatare generală, amară. Sintem într-o fază de neașezare, de trecere, și mai ales de poticnire, tocmai cînd să trecem. Demagogii ies în față, valoarea e marginalizată, tîvintul cel mai greu îl are bătaia (cu pîmîntul în piept sau în cap) iar nu cartea. Dacă ne ajută Dumnezeu să ieșim și din acest nou prole-cultism, va fi bine pentru cultura românească. Le prevăd clasicilor un viitor imediat sumbru, iar scriitorilor în viață o clasicizare peste noapte.

Cluj. În ruină lingă magazinul Cocor

În acțiune: Fundația Bucur

ESTE cunoscută în București zona cu o densitate extremă privind monumentele istorice și de arhitectură. Căminul Vechi, restaurată pînă la capăt, ar sugera puternic ambianța secolului XVII și începutul secolului XVIII. În aceeași vale a vechiului București se găsește unele monumente de importanță națională, ca de exemplu Biserica Domnească (monumentul cel mai vechi începînd din vremea lui Mircea Ciobanu, 1515-1554, integral conservat, fiind și cel mai nobil și mai frumos vestigiu din ansamblul Curții Vechi). Lingă Biserica Domnească, la vest, se găsește conglomeratul de vestigii ale Palatului Voievodal, incluzînd în datale primei cetăți (Cetea Dimboviței) din vremea lui Mircea cel Bătrîn, peste care apar ulterior zidurile de bolovani a cetății lui Tepeș, de unde s-a dat, cu peste 530 de ani în urmă, hrîvosul — act de naștere al Bucureștiului, prima mențiune scrisă a orașului ca reședință domnească. Se mai păstrează apoi vestigii de la Pătrașcu cel Bun, de la Matei Basarab și Constantin Brîncoveanu, precum și „micul palat” al Păunel Cantacuzino. Toate acestea fac parte din componentele Palatului Voievodal — un tezaur de încălțură emoțională națională. Acești monumente li se alătură Hanul lui Manuș (construcție din 1893 — modificat însă în mai multe rînduri), Hanul Roșu, Ca-

feneauna Vechi, Crama Domnească, toate găsiindu-se în incinta Curții Vechi. Dacă vom adăuga Hanul Gabroveni și Hanul Tei, ne vom da seama de îndată de marea densitate a monumentelor istorice din această zonă, fapt care impune un control sever privind concepul de restaurare și realizarea unor construcții ambientale.

De la Inspectoratul pentru Cultură al Municipiului București aflăm că acest centru istoric va fi curînd delimitat după cum urmează: la sud — Spîriul Unirii, la vest — Calea Victoriei, la nord — Bulevardul Republicii, iar la est — Bulevardul Domniței. Paralel cu punea în valoare a imobilelor situate în această zonă (construcții și terenuri) se va constitui (organizatoric și juridic) Fundația culturală Bucur alcătuită din circa 20 de asociații și uniuni de creație, societăți de cultură și artă, direct interesate în atingerea obiectivului propus. Fundația va stabili relații de colaborare, sponsorizare sau finanțare cu organizații internaționale de profil, firme de prestigiu ce doresc să-și stabilească sediul în această zonă și care să participe cu fonduri la restaurarea zonei, conform proiectelor aprobate de organismele de specialitate românești.

Între organismele fondatoare ale Fundației Bucur se înscrie și Uniunea Scriitorilor din România.

În librării

- Liviu Rebreanu — CIULEANDRA. JAR. AMINDOI. (Editura Dacia, 424 p., 60 lei).
- Marin Preda — NICULAE MOROMETE. Selecție făcută de autor din romanul Moromeții, cuprînzînd pagini despre copilărie. (Editura Ion Creangă, 160 p., 36 lei).
- C. Rădulescu Motru — SUFLETUL NEAMULUI NOSTRU. CALITĂȚI BUNE ȘI DEFECTE (Editura Anima, 16 p., 12 lei).
- Paul Goma — DIN CALIDOR. O COPILĂRIE BASARABEANĂ. Povestiri. (Editura Albatros, 249 p., 35 lei).
- Costache Anton — ÎN LUNGA NOAPTE. Roman. (Editura Cartea Românească, 376 p., 57 lei).
- Pop Simion — DEBARCIND ÎN AMURG. DIALOGURILE CU ANA. Versuri. (Editura Dacia, 84 p., 26 lei).
- Floriana Tej — PRIMĂVARA ANINĂTĂ. Versuri. (Editura Litera 56 p., 33 lei).
- Mihaela Minulescu — CUPRINSUL VORBIRII. Versuri. (Editura Eminescu, 52 p., 49 lei).
- Emanuël Vasiliu — INTRODUCERE ÎN TEORIA TEXTULUI. (Editura Științifică, 134 p., 22 lei).
- Vasile Mustață — DURERI COINTELE. Versuri. Prefață de Ileana Manolă. (Editura Pămîntul românesc, VI + 100 p., 55 lei).
- Florin Șlapac — CENTRUL SCHIMBĂTOR AL ATENȚIEI. Proză scurtă. (Editura Cartea Românească, 184 p., 42 lei).

BUY DE MAUPASSANT

Vagabondul

Traducere și prefață de LUCIA DEMETRIUS

Editura INTEGRAL

● Guy de Maupassant — VAGABONDUL. Traducere și prefață de Lucia Demetrius; nuvea de față apare în colecția „Bijuterii literare”, inaugurînd activitatea noii edituri. (Editura Integral, 20 p., 10 lei).

Jean Noël Schifano

Dansind ei ard în văpaie

edinter

● Jean Noël Schifano — DANSIND EI ARD ÎN VĂPAIE. Volumul, inaugurînd colecția „Romanul contemporan” al noii edituri, este tradus de Mihaela Ghîțescu și Florin Murgescu. (Editura Edinter, 266 p., 49,50 lei).

● Uniunea Scriitorilor convoacă întrunirea trimestrială a Consiliului de conducere pentru marti 29 ianuarie a.e. orele 10. Adunarea va avea loc la sediul din Calea Victoriei nr.133.

Teatografie

● Premieră la Teatrul Național din București (sala Atelier) : **Cruciada copiilor** de Lucian Blaga. Regia, Laurian Oniga.

● Afară în fața ușii de Wolfgang Borchert, pentru întâia dată pe o scenă bucureșteană, la Teatrul Bulandra. Regia, Mihai Măniutu.

● Teatru la microfon : debutul de dramaturg al scriitorului Daniel Drăgan, cu drama **Pierdută în zăpadă** (interzisă pînă în 1989). Regia, Constantin Dinischiotu.

● Tot la radio : **Cina cea de taină** de Leonida Teodorescu. Regia, Cristian Munteanu. În rolul lui Isus Christos, Adrian Pîntea.

● Trupa Teatrului din Constanta prezintă **Tirfa cu respect** de Jean Paul Sartre. Regia, Andrei Mihalache. Scenografia, Eugenia Tărășescu-Jianu. În rolul principal, Nina Udrescu. Din cuvîntul regizorului către spectator

(publicat în caletul-program) : „În-oarce-te în templul Thaliei, spectatorule, și îți vom dărui o viață mai adevărată decît propria ta viață, ogîndă a tuturor suferințelor și bucuriilor omenești, liman de liniște și înțelțăptă chibzuință — Arta !”
Să vedem...

● Revista iugoslavă mensuală de istorie, teorie și critică teatrală **Szena** publică, în ultimul număr din 1990, studiul lui Valentin Silvestru **Spiritul critic al actorului**.

● Teatrul „Victor Ion Popa” din Birlad și-a aniversat 35 ani de existență. S-a prezentat, cu acest prilej, în spectacol de gală, premiera **Tichia cu clopoței** de Pirandello, în regia directorului Vasile Mălinescu. În anii de cînd dăinuie teatrul, pe această scenă au avut loc 10 000 de spectacole. Instituția a adăpostit „Colocviul regizorilor din teatrele dramatice” (6 ediții) — pînă ce a fost interzis.

Manifestare Eminescu

● O manifestare dedicată lui EMINESCU va avea loc joi, 24 ianuarie, orele 14, la MUZEUL LITERATURII; la invitația domnului Ioan Iacob, directorul „PROGRAMULUI INTERNAȚIONAL MIHAI EMINESCU” al Fundației universitare „HYPERION”, secretar general al fundației, domnul profesor universitar **George Munteanu** se va întîlni cu studenții de la filologie și ziaristică ai Universității „HYPERION”. Dl. profesor **George Munteanu** va împărtăși impresii de la manifestările din 15 ianuarie de la Chișinău și va prezenta proiectul INSTITUTULUI „MIHAI EMINESCU” al FUNDĂȚIEI „HYPERION”.

La Cinematograful de artă

● După recenta deschidere a Cinematografului de artă „Union” (director : poetul Eugen Suciu), cu filmele **Nunta de piatră** și **Duhul aurului**, în regia lui Dan Pița și Mircea Veroleu, cinefilii vor putea viziona aici, în săptămînile următoare, emoționantul poem cinematografic **Lucașărul** de Emil Loteanu, cu Svetlana Toma și Vlad Ciobanu, precum și peliculele **Ciocirlile pe sîrmă** (distinsă cu „Ursul de Aur” la Festivalul Internațional de la Berlin, 1990), **Sătucul meu** (premiată la competițiile de la Valladolid, Aurillac și Montreal) și **Sfîrșitul vremurilor vechi**, în cadrul medalionului dedicat regizorului Jifl Menzel.

O singură întrebare: La ce lucrați ?

— „sper că întrebarea nu vi se pare prea banală...”
FLORIN MUGUR

— Nu este o întrebare banală, este întrebarea esențială a oricărui om care încearcă să scrie. Am fost întotdeauna mirat atunci cînd autorii de interviuri, la încheierea pâlăvrăgelii de rigoare, își cereau scuze și puneau întrebarea „La ce lucrați acum?”. Abia atunci atinseseră esențialul. La rugămîntea bunului meu prieten și coleg (fost) de redacție Mircea Ciobanu, rugămîntea care a constituit singura urare de „La mulți ani !” pe care am primit-o anul acesta (mirific și plin de dragoste de oameni), încerc să înjgheb o carte nu mai mare de două sute de pagini care să cuprîndă versurile ori așa-zisele versuri scrise de mine în ultimii treizeci de ani. Această carte ar urma să apară (fiți liniștiți : nu va apărea !) la Editura Eminescu.
(A consemnat Al. Șt.)

Calendar

● 28 IANUARIE. S-au născut : Mihail Cosma (1878), Gheorghe Grosu (1927).

● 29 IANUARIE. S-au născut : Gheorghe Brăescu (1871), Paul Constant (1895), Mihai Moșandrei (1896), Matei Vișniec (1956).

● 30 IANUARIE. S-au născut : Grigore Pleșoiu (1902), I.L. CARAGIALE (1852) Ion Munteanu (1909), Viorica Tomescu (1915), Nagy Pál (1924), George Șovu (1931), Dinu Sararu (1932), Hans Liebhardt (1934). Au murit : George A. Petre (1958), Endre Karoly (1983).

● 31 IANUARIE. S-au născut : Ion Bumbac (1843), Florica Ciura-Ștefănescu (1911), Dominic Stanca (1926), Constantin Mateescu (1929), Marta Cosmin (1930), Andrei Bălcănu (1931), Mircea Micu (1937). Au murit : Cilibi Moise (1870), Al.

Popescu Negură (1958), Valeriu Bucuroiu (1980), Nicolae Velca (1987).

● 1 FEBRUARIE. S-au născut : Nicu Ganc (1833), I.M. Ștefan (1922), Lia Crișan (1923), Anatolie Panîș (1932), Nicolae Breban (1934), Nicolae Motoc (1936), Rodion Drăgoi (1951). Au murit : Ion Șugariu (1945), N.D. Cocea (1949).

● 2 FEBRUARIE. A apărut primul număr din **Bilet de papagal** — editor Tudor Arghezi (1928). S-au născut : C. Rădulescu-Motru (1868), Ion Gh. Pană (1913), Nicolae Tatomir (1914).

● 3 FEBRUARIE. S-au născut : Dora D'Istria (Elena Ghica, 1828), Sergiu Filerot (1921), Tudor George (1926), Ana Mășlea Chirilă (1933), Petre Anghel (1944). A murit Ionei Teodorescu (1954).

„Acest Maurice Nadeau“

UN ADEVĂRAT eveniment literar în Franța a fost apariția, la sfârșitul lui 1989, a amintirilor literare, pe care le-a incredințat tiparului Maurice Nadeau. De ce atîta vîlvă în jurul acestei cărți, cînd scrierile memorabile umplu săptămînal vitrinele librărilor pariziene? Răspunsul e simplu și-l poate da îndată oricine a urmărit viața literelor franceze de la război încoace. Maurice Nadeau a fost un actor principal în lumea scrisului, legîndu-și numele de aproape tot ce a exprimat frîmțirea ei mai fertilă. A semnat, primul, o Istorie a suprarealismului (1947), carte de referință și azi în materie. Critic feuilletonist, a urmărit producția scriitoricească, a peste patru decenii, în publicații care au dat tonul aprecierii valorilor de-a lungul acestui răstimp. La Combat, L'Express, L'Observateur, Les Lettres Nouvelles, La Quinzaine littéraire (ultimele două sub conducerea sa directă), relevînd cu gust sigur autorii care aveau să aducă realmente ceva nou și percutant, Jean Reverzy, Gombrowicz, Beckett, Douassot, Claude Simon, Leiris, John Hawkes, Miller, Lowry, nezițînd să zgîrie vanitatea altora, chiar atunci cînd purtau nume ilustre ca Gide, Breton sau Mauriac, Nadeau nu s-a mulțumit doar să atragă atenția asupra unor scriitori încă neconsacrați, comentîndu-le elogios primele cărți. Pe mulți i-a editat în colecțiile dirijate de el la Corréa, Julliard și Denoël, avînd drept singur criteriu originalitatea și substanța textelor, fără să-l sperie eventualul lor succes comercial. Lui îi datorează „descoperirea” David Rousset, Jean Douassot, Roland Barthes, Georges Perec, Hector Bianciotti, Tahar Ben Jelloun, Angelo Rinaldi. Prin el au ajuns la o faimă europeană Miller, Gombrowicz, Bruno Schulz, Leonardo Sciascia, Stig Dagerman. Așa i-am și cunoscut, fiindcă îndată ce a citit în Preuves articolul meu despre Blecher și paginile lui reproduce acolo, mi-a scris la București, rugîndu-mă să-i dau concursul spre a fi tradus și tipărit. Flair-ul lui Nadeau nu l-a scăpat nici pe Sorin Titel, care a apărut tot în faimoasa colecție Les Lettres Nouvelles, cu Luna călătorie a prizonierului. A alcătuit și un număr de revistă, dedicat prezentării absolut neconformiste a literaturii române contemporane.

Toată lumea știe la Paris că Nadeau are „mina vrăjtită”, cu care natura l-a înzestrat pe eroul lui Gerard de Nerval. Dar ne dăm seama din amintirile criticului că acesta nu i-a adus prea mult noroc, ca și bietului Eustache Bouteroue. După ce a dovedit atîta pricepere în depistarea talentelor a trebuit să părăsească, rînd pe rînd, editurile unde își scoate colecțiile. La moartea lui Jean Paulhan, ar fi fost în firea lucrurilor ca Gallimard (Claude) să-l cheme și să-i ofere a deveni directorul literar al casei sale. Nu s-a întîmplat așa. Ba i-a pus bețe-n roate de cite ori a avut prilejul, chiar și atunci cînd Nadeau a fost constrîns să se mulțumească a scoate doar cîteva cărți pe an sub o eșidă proprie. E

Grâces leur soient rendues. Albin Michel, 1989.

drept că și-a jurat, cum spune, „să nu devină niciodată un Paulhan”. Din portretul necrutător pe care i-l face acestuia și a scandalizat pe admiratorii lui fanatici (foarte mulți), înțelegem că a dăinuit între ei o opoziție ireductibilă. Erau firi absolut diferite. Paulhan a fost mereu finețe tactică, artă de a țese din situații neplăcute cu inventivitate combinatorie și o replică spirituală, vocație diplomatică în relațiile scriitoricești. Nadeau e dimpotrivă omul atitudinilor nete, formulate răspicat, întărite de masivitatea lui fizică și îndulcite doar prin cite un „hm, hm”, abia mormăit sub mustața galică. Paulhan aparține familiei mandarinilor intelectuali și se simțea acasă în mijlocul lor. Nadeau nu ascunde a fi un om venit de jos, absolvent al Școlii Normale de Institutouri, se grăbește să precizeze, ca să nu fie cumva confundată cu cea „Superioară”. (A trăit o bună bucată de vreme, exercitînd o umilă muncă didactică.) Se scootea într-un intrus în lumea scriitorilor, unde a pătruns datorită strict hazardului, fiindcă Pascal Pia l-a însărcinat să aibă grijă de partea literară din Combat. Detestă banchetele la care au loc „aranjamentele” de acordare a premiilor, n-are talentul conversației spumoase, preferă societatea insilor obscuri refractari, exilați politici, dizidenți, liberali, trecuți prin închisori, lagăre și calamități istorice, ascultîndu-i tăcut povestindu-și luptele pentru cauze pierdute.

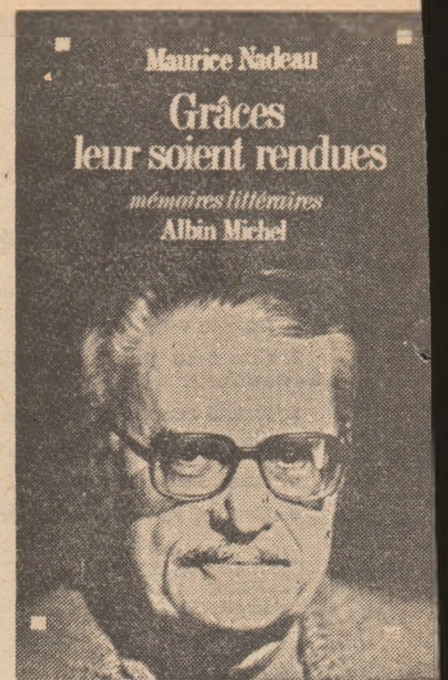
N ADEAU a incomodat fără încetare mediile intelectuale cumini sau „recuperabile” de ele, chiar atunci cînd au făcut carieră contestîndu-le. S-a înscris din anii Școlii normale, în partidul comunist, a reușit să fie exclus repede pentru rezistența sa la „bolșevizarea” acestuia și a devenit imprecunoscut la Naville, unul dintre militanții „opozitiei de stînga”, trotschiste. A luptat totodată împotriva stalinismului și a nazismului, în anii ocupației. A lucrat zi de zi în redacția cotidianului Combat, alături de Camus și Pascal Pia, ca să împiedice a se instala o nouă dictatură asupra spiritului sub culorile Rezistenței sau să prindă iar glas fostii colaboracioniști și să terorizeze literatura „huzarilor” dreptei. În 1958, politica vine să-l ridice, fiindcă se număra printre inițiatorii manifestului celor 121, incitatorii la neapănare față de purtătorii războiului din Algeria. A fost de partea insurgenților tineri în 1968, a dus, una după alta, campanii pentru autorii-victimă ale K.G.B.-ului, ale integrismului islamic, ca și ale satrapilor Americii Latine. I s-au întentat numeroase procese, printre care și acela de a fi îndrăznit să publice, primul în Franța, opera lui Henry Miller.

Emoționează și cucereste, în amintirile literare ale lui Nadeau, frînchea cu care el își mărturisește și asumă adevăratele politice, chiar atunci cînd a ajuns ulterior să le regreta, cum s-a întîmplat cu scurtul credit acordat revoluției cubaneze. E o pasiune justifiabilă autentică și consecventă la omul acesta, mereu avîntător al suferințelor oareștiumi, sub orice steag s-ar exercita ea, niciodată dispus să abandoneze pozițiile comode ori oportunistului intelectual. A

fost făcut din aluatul celor care pierd, nu al cîștigătorilor. Faptul se poate vedea chiar în cîmpul activității critice și mai ales editoriale. Pune diagnosticuri cu o confirmare izbitoră, dar nu-i sint recunoscute. Breton refuză să arate vreo simpatie Istoriei suprarealismului, ba face tot ce poate să fie definită de acoliții mișcării drept cel mai „ipocrit atac” împotriva ei. Un Henry Thomas îl califică pe cronicarul de la Combat și L'Observateur, „mediocru, plat și fără stil”. Istoria literaturii sovietice ruse îl numește „calomniator de serviciu”.

Și mai amară e comedia ingraturii scriitoricești, după repetate asigurări de recunoștință. Citînd un articol entuziast despre el, în suita a numeroase altele, Michaux, care-l alesese drept „naș” la obținerea naționalității franceze, îi telefonază: „Bravo! Ești mîndru de tine. Cocosușul de grămada de găină! Cucurigu!” — și trîntește receptorul. Barthes se eschivează să-l dea spre publicare un text promis, fiindcă l-a incredințat editurii Seuil, unde, ajuns celebru, își tipărește cărțile. Simulează a fi uitat făgăduiala, exprimată de altfel într-o scrisoare. Douassot nu-i mai adresează nici un rînd, cum avea obiceiul, chiar și atunci cînd moare Martha, soția lui Nadeau. Rugat să indice adresa cîtorva persoane, cărora criticul ar vrea să le trimită cartea despre dînsul, scrisă înaintea tuturor altora Leiris se enervează. Răspunde acru, doar n-o să se aștepte acum să-i facă „publicitate”. La insistențele lui Nadeau, care l-a publicat sistematic, cînd era necunoscut în Franța, ca Sciascia, să cedeze colecții conduse de propagatorul literaturii sale ultimului roman, primeste din partea autorului sicilian, ajuns între timp obiectul dispușei marilor edituri pariziene, răspunsul laconic, căzînd uciagător ca lama unei ghilțime: „Ocupația mea e să scriu cărți. Restul e afacerea agenților literari”.

Aceste amintiri, fie ele și dureroase, pline de portrete excelente din numai citeva linii tăioase cuprînzînd numeroase anecdote memorabile și documente epistolare pretioase, respiră un calm superior filosofic. Nadeau oferă o splendidă lecție de comportament pe care-l presupune îngrata meserie a criticului și editorului ideal. Fără să uite gesturile de nerecunoștință, înțelege să răspundă acestora printre-o reacție exact contrară. Nici un resentiment. Grâces leur soient rendues (Mulțumiri fie-le aduse), așa se întitulează volumul și acest spirit îl străbate. I-ar sta bine ca motto versurile lui Arghezi: „Veniți-mi strîns l-am preschimbă în miere, / Lăsînd întreagă dulcea lui putere”. Criticul și editorul se scootește el dator scriitorilor care l-au onorat cu încrederea lor, măcar pentru o vreme, avînd astfel norocul să-i cunoască îndeaproape și să contribuie la celebritatea lor. Nadeau mărturisește că ateul dintr-insuși nutrește o devoțiune adîncă „sfînșilor săi”, celor care au urmărit pînă la capăt un proiect spiritual, fie el socotit de restul lumii „nebunesc”. Sade, Lautréamont, Rimbaud, Kafka, Printre alții, prozatori, Pascal Pia, pentru refuzul lui obstinat de a accepta destinul literar sau

politic, croit a-l aduce în primele rînduri. Aceeași admirație i-o inspiră autorii o viață exemplară, din punct de vedere scriitoricesc, adică anihilată deliberat în operă, Flaubert, Joyce, Proust. După cum vorbește de Beckett, deducem că-l include în categoria lor. „Există prin alții” spune cu o mișcătoare umilită critică Nadeau. Dar reclamă autorilor demni într-adevăr de adorația sa, o literatură realmente non-conformistă, în măsură să și răscolească sufletele ori cuvintele. De aceea nu-l presgustă pe Mauriac (romancierul) și-l preferă pe polemistul din „carnetele” sale. De aici vin și unele remarci acide ale criticului la adresa lui Gide, cu toate că a scris textual albumului Pléiade, scos în cinstea întemeietorului N.F.R.-ului.

Henry Thomas l-a învinuit pe Nadeau că nu are „stil”, deși atît de zgîrcit în laude. Léautaud, avea o părere cu totul diferită, prețuindu-l „naturalista”, după el calitatea principală a veritabilului artist. Criticul se prefăce însă a accepta reproșul otrăvit, cu care a fost gratificat. Declară așadar în repetate rînduri, dînd lînsit de darul chemat să imprime o mare înconfundabilă scrisului său! Da, nu știe să întoarcă elegant frazele! Da, își lasă neslefuite articolele, așternîndu-le pe hîrtie așa cum îi vine să spună ce are în cap! Verva neostenită a paginilor acestor amintiri, scrierea lor rece de cutit, uneori, înflăcărea stăpînită, infuzînd însă o temperatură foarte înaltă reflecțiilor, alteori melancolia dezamăgirilor urmărită discret înțreg textul, trădează dimpotrivă pe scriitorul autentic, în toată puterea cuvîntului.

Un capitol istoricesc fără cea mai vagă inflexiune sentimentală biografia Zilei Clair, adusă cînd era o mică țărăncă, în casa domnișoarei Marie, o fată bătrînă din Saint-Denis-de-Saintonge, ca să-și înceapă cariera anciliară. Relatarea vieții personajului, exemplu de simplitate rustică, modestie harnică și demnitate inflexibilă, rivalizează prin sobrietate și savantă înăbușire a efectelor dramatice cu arta lui Maupassant. Parcurgînd naratiunea, abia tîrziu, acolo unde vine vorba de micul Maurice, ne dăm seama că Nadeau povesteste existența mamei sale.

Iată o carte la capătul căreia îți pare grozav de rău că s-a terminat.

Ovid S. Crohmăniceanu

Borges cel adevărat

ÎN VREMEA din urmă, cititorii pudibonzi ori textualiști (poate e totuna), evită adesea să cunoască scriitorii în afara operelor sale. Asta se întîmplă, cred, din pricina unei desuete prejudecăți pozitiviste care postulează o anume „concordanță” (la suprafață, vizibilă) etico-estetică între carte și persoană autorului. Deși / deoarece această prejudecăță a fost infirmată de nenumărate ori (Céline „colaboracionistul”, Coga „legionarul”, Marquez „oportunistul”, Sadoveanu „avarul”), ea persistă încă la mulți dintre noi, ocultată însă abil de posturile lectorului structuralist, care declară indiferentă orice informație despre emițător. Ar fi vorba deci de prevenirea momentului neplăcut — de data aceasta — al „așteptării frustrate” și de a se susține constatării că în multe rînduri scriitorul nu se află din năcate, la „înălțimea” literaturii practice.

Ei bine, prejudecata pozitivistă cu pricina este pe deplin satisfăcută și legitimată în cazul volumului *Borges despre Borges. Convorbiri cu Borges la 80 de ani*, îngrijit de profesorul de literatură comparată și studii latino-americane la Universitatea Indiana (S.U.A.), Willis Barnstone, și tradus în românește de Mihaela Simion Constantinescu.

Fapt este că replicile lui Borges cel

Borges despre Borges. Convorbiri cu Borges la 80 de ani, volum îngrijit de Willis Barnstone, traducere din limba engleză de Mihaela Simion Constantinescu, Editura Dacia, 1990.

prezent la Universitatea Indiana în martie 1980, la New York în mai 1980, la Massachusetts Institute of Technology în aprilie 1980 sînt aproape perfect integrabile literaturii sale eseuistice propriu-zise. Nici un clișaj, nici o disonanță se pare între acest atît de puțin comun Borges ce stă de vorbă dezinvolt cu prietenii săi și personajele cărților argentinianului (hispano-indeco-saxon), care n-ar intru-chipa decît pe „acelasi bătrîn Borges, ușor deghizat”. Inceț-inceț însă ne dăm seama că e vorba de un joc al scriitorului cu publicul și cu sine însuși.

În dialogurile și conversațiile culese de Barnstone, cel care conduce discuția este cel care răspunde și nu cel care întrebă, cum se întîmplă în mod obișnuit de la pseudodialogurile platoniciene încoace. Interlocutorii, toți inteligenți, îl lasă pios pe Borges să divagheze, să „brujeze” întrebările sau chiar să le oculească. Și bine fac, pentru că „acting”-ul, în afara faptului de a fi oarecum iminent persoanei celebrului sudamerican, este cu adevărat cuceritor. El, care cîndva infunda cu sirg în buzunarele tuturor criticilor din Buenos Aires exemplarele unei din cărțile sale, sustine în 1980 că faima lui literară e o „generoasă greșală” a contemporanilor, că el însuși nu se ia în serios etc.: la fel, pretinde că a uitat aproape tot ce a scris ori spus (uneori un pretext pentru a-și lăuda propriile afirmații de odinioară ca pe ale altuia), dar este în stare, după cum se mărturisește Barnstone, să recite din memorie chiar și un obscur poem în limba română citit pe la 1916.

Dar „la urma urmei Borges nu este nimic, este doar ficțiune”. Borges, plictisit de propria și unica identitate, se ia pe sine însuși drept „lut” care se cere mereu a fi modelat și remodelat. El ajunge astfel pentru sine și pentru ceilalți o ființă plurală, contradictorie. În continuă metamorfoză, un „polifacetic”, după zisa hispanică, ori un „polutropos”, după cea greacă. Polisemia personajului borgesian depășește singura distincție făcută de autor în glosa la „Borges și eu”: eul public (textul publicat, politica, opiniile, interviurile, fotografiile) și eul privat (scrisul, visul, sentimentele, realitatea).

De fapt identitatea, marca individuală îl agasează și în ceea ce privește literatura: „Nu cred în scoli. Nu cred în cronologie. Nu cred în datarea manuscriselor. Cred că poezia trebuie să fie anonimă. De exemplu, dacă aș putea alege, mi-ar place ca un vers al meu, o povestire a mea, rescrisă și îmbunătățită de altcineva să supraviețuiască, iar numele meu să fie uitat, așa cum se va întîmpla la momentul potrivit”.

Unde, care, cîi este Borges „cel adevărat”? În volumul său, Barnstone a așezat și citeva replici borgesiene care se repetă în mai multe „conversații”, ca și cum ne-ar invita prin acest quantum de redundanță să încercăm (în zadar, zic eu) o „radiografie” a personajului. Din cînd în cînd un interlocutor mai perspicace descoperă cite o „cheie”: „Borges, v-ați gîndit vreodată că uneori folosiți modestia ca pe un ciomag?” (Alastair Reid).

Cred că și Borges nu realizează uneori cînd se trage pe sfoară. Logosul său, desi colocial, este mereu ambiguu.

Mă întreb bunăoară dacă, într-o situație ca aceea în care Margery Resnick invită publicul să-și exprime nelămuririle și Borges spune „Viața e scurtă. Am optzeci și unu de ani. Pot să mor în orice clipă. Grăbiți-vă”, afirmația din urmă se voia umoristică. Oare autorul *Cărții de nisip* ar fi riscat un răspuns sau nedumerirea mea e pur și simplu rudimentară?

Mihai Iacob

Eva STRÖM

● EVA STRÖM s-a născut în 1947 la Stockholm. De profesiune medic specializat în boli infecțioase, ea a lucrat la spitalul din Kristianstad până de curând, când a decis să se consacre cu totul scrisului: criticii literare și poeziei. Ca poet a avut un mare succes cu volumele: Zepelinul în flăcări, Steinkind (Copilul de piatră), Alfabetul obscur, Dragostea pentru mate-

matică, Akra. A fost de asemenea remarcată în Suedia și în alte țări ca autor dramatic. Stilul ei este exuberant, uneori baroc, cu elemente inspirate direct din artă, natură precum și din experiența de medic. Eva Ström este considerată drept unul dintre poezii cei mai autentici ai literaturii suedeze contemporane.

G.M.

Steinkind, Steinkind!

Steinkind, Steinkind, tu ai intrat
in munte,
mă voi cresta până la tine,
mă voi ciopli până la tine, până la
brațele tale de cuarț-roz, până
la părul tău,
ce spumegă în granit,
până la pleoapele tale incremenite,
până la șira spinării tale, la șira
spinării tale,
se întinde cum se poate întinde
numai
un ortoceratit în piatră

Steinkind, Steinkind,
ai bătut la poarta muntelui
și cristalele s-au indoit, pe o parte,
zăbrelele s-au despărțit, ai bătut
in munte,
la munte te-ai dus
să spre blinda mlaștină,
nu în tufele mocirloasei bălți cu flori
de bumbac,
la munte te-ai dus Steinkind,
și nu l-ai pătruns spărgindu-l

făt de piatră,
în leagănul muntelui pietrificat,
calcaros,
nu crești, mare cit un pumn,
ca un pumn de tare,
și cîntecele tale de leagăn, sunetele
tale,
nu se preling, nu se mișcă, nu curg,
stau în git, în creier, pe buze,
fără apă,
și mă voi cresta până la tine,
mă voi sculpta în muntele tău
mă voi ciopli până la tine, așa
cum ai fost,
așa cum sint,
îți voi auzi inginerile Steinkind,
voi auzi cel mai neînsemnat cînt
al tău,
te voi căuta în muntele acesta,
și uite ce vei fi
un copil de piatră,
o singură fărîmă din tine,
va ajunge să zdrobească o fiară,
și toate vor fugi de la tine,
da, zadarnic fluturile se va aseza
pe pleoapele tale,
nici expirația, nici inspirația
niciodată nu-ți voi auzi.

Eu regina

Eu regina acestor faguri gri,
eu regina acestor strimțe celule
unde îmi pun ouăle în această Suedia,
în această
imensă izolare
dar eu dansez sensul meu cu trupul
meu lung
creindu-mi mierea, mierea culeasă
bătînd cu aripi peste negrul meu
corp.

Florile îmi vorbesc mie ca nimănu
privirea campanulei și șoapta florii
de fasole în pajiște
căldărușele echipate și macul-roșu
tare și uriaș
cu toți m-au vizitat, toți m-au atins
cu polenul lor,
încît picioarele mele negre de abanos
au devenit păroase și grele de somn

eu regina cu ouăle mele infinite,
cu infinitele mele celule
cînd mă ridic și zbor aerul se
înnegrește de toți cei care mă urmează

nu pot să mă dansez decît aici,
nu pot decît să mor,
numai atunci mă vor părăsi
căutînd o altă regină.

Dansează vreau să strig, dansează, dansează...

nu mai pot să văd spune ea,
nici această umezeală, nici această
rochie de cirtîță,
da păcălește-mă cu o vară scurtă,
cețoasă și
vars-o, vars-o peste aceste străzi,
acest pămînt gri,
pune mazăricea-cucului și flori
de fasole pe cimpuri și
lasă soarele să strălucească fierbinte
ca boala unui ciupit de vărsat
dar nu pină aici, nu pină aici.

uite-mă cu brațele mele strimbe,
cu rochia mea de cirtîță
cu inima mea neincălzită în trupul
meu pocit și
mă roagă, chiar mi se poruncește,
mulțumește-te cu acest regat,
cu această mihnire,
în afara bisericilor pasc vitele
vacii cu ochi blinzi și ugere umflate
și aici strălucesc bisericile albe
spre cimpie
ca dinți albi într-un palat innegrind.

Religie sumbră și blindă care
s-a spălat,
s-a udat curat de tot aurul. Ce a
purta ea în sinul ei
Maria, un Steinkind mic, mort
și niciodată născut,
tare ca pumnul îi șade în brațe,
o stalactită pe genunchii ei privind
cu piatra pupilelor sale din zid.

Dansează, aș vrea să strig, dansează,
dansează
zguduți-vă buclele castanii cum
își zguduiește mesteacănul
frunzele primăvara, eu am corp de
bărbat, suflet de femeie,
dantele, rochie de cirtîță, pantofi
de piele cu tălpi, catarame,
lăsați țesăturile să vă urmeze
corpurile, împreună cu muzica,
care însoțește, care mă însoțește
pe mine!

Eu sint Steinkind

Eu sint un Steinkind în rochia mea
neagră,
trupul meu mic și tare este granit,
n-am fost născut, am fost creat din
șoldurile mamei,
am fost cioplit dintr-o piatră uriașă,
drapată cu păduri, aceste păduri
de conifere și lacuri,
care sint Suedia, căița mea.

Eu sint un Steinkind, tot ce s-a spus
a fost încrustat în mine,
creierul mi-e compus de mii de pietre
runice,
brațele mele acoperite sint
de inscripții,
inscripții care niciodată nu se vor
pierde,
tot ce-am învățat, toate au fost cioplite
în mine,

bărcile au fost sculptate pe brațele
mele,
pe sini mi-au fost cioplite aceste
imagini de animale

cimpuri de griu, cimpuri de griu
mi-au fost sculptate pe coapse
da, au fost cioplite acestea în mine,
și s-a înfierbîntat totul și s-a desenat
cu creta,
așa rămin în mine, așa rămin
în Steinkind,
erodînd cu mine, erodînd cu mine
pină la nisip.

Email

Fiecare împunsătură e un gînd
îmi cos viitorul, îmi cos viața
flori brodez, zăpada cade în aceste
flori, gînduri ce se topesc
gînduri ce se topesc, gînduri care
sint eu-insumi,

Aceasta pot s-o fac fără să mă
ingrijorez
aceasta pot s-o fac zîbind
ca zăpada îmi sint dorințele, cad
și cresc precum zăpada
o fiică e în dorințele mele, o fată
de zăpadă

La altarele de abanos nu vreau
să mă gîndesc
perla din singe, acul în care
m-am înțepat
ca zăpada îmi sint dorințele,
cresc în mine ca zăpada,
cresc în mine, copilul meu alb,
copilul meu pe care-l voi naște
într-o zi
il cos și brodez.

Rugăciunea prințesei-broaște

Poartă-mă,
Poartă-mă ca un gheb pe spatele tău,
Unde mergi tu vreau să merg și eu,
nu mă lăsa
eu sint deformitatea ta

eu sint slujenia ta, lasă-mă să-ți fiu
boala
lasă-mă să stau ca un gheb cocoțat
pe spatele iubirii,
lasă-mă să-ți fiu nevasta, micul dejun
și directoarea,
boala ta, frigurile și delirul tău

lasă-mă să fiu delirul tău,
lasă-mă să fiu țînțarul ce rătăcește
îmbătat
spre o țintă, pe pielea ta intactă,
lasă-mă să fiu nesănătosul din
corpul tău,
lasă-mă să fiu murdăria,
murdăria de care vrei să te speli

scaldă-te curat de mine, scaldă-te
curat,
vindică-te,
vindică-te de boala care sint eu

Este inutil

I s-au cumpărat haine noi,
e inutil, el nu le murdărește,
se mișcă precum o păpușă,
pămîntul nu zboară spre el,
fața lui e calmă

nici o injură, nici o privire neagră
în aceste șosete albe precum creta,
nici o incetineală și nici o fugă
obraznică,
nici un gest grosolan, nici un cerșit
jignitor,
șmecheria lui de copil a dispărut.

alb și fragil ca un ou merge
cu liftul,
supravegheat de priviri capitonate,
care întotdeauna
merg pină la capăt, dus-intors

copilul meu, copilul meu, singele meu,
albușuri
albe de ou, tristețe rece,
lanternele cuvintelor ca trenuri
rigide,
urmează șinele lor cu ciocnituri încete.

Chiar de departe

Chiar de departe ei au știut că era el
n-au putut să-l evite
el și-a luminat drumul cu un felinar
nu semăna cu nimic din ce cunoșteau
ei
poate un infirm sau un imbecil
sau un om care fusese mult timp
bolnav
fata lui era țeapănă
nimic din cele obișnuite nu se mișca
acolo
ei n-au putut să se apere nici de el
nici de darurile sale

el vroia mereu să-i apropie, mereu
să le atingă miinile
n-a avut nici un rost să se ascundă
el a vrut chiar să vorbească cu ei
adulții au ris mereu dar nu ca atunci
cînd erau fericiți
au ris într-un fel diferit

Cînd el a plecat ceva se terminase
s-a închis poarta într-un fel atît
de însemnat,
cînd mai tirziu a venit primăvara
totul a fost uitat
dar pe cînd se topea zăpada a fost
regăsită
farfuria goală cu care încercaseră
să-l induioșeze

Gura leului

M-am rezemat în coate, am privit jos
în legănata floare a gurii leului
acolo s-a umflat o picătură, glacială
puternică, într-un sin verde și pufos
un ghețar, o mare solidificată,
o bucată din cer
acolo setea mea a început

o bucată din cer care nu cere aripi,
o bucată din nori într-o altă formă,
un distilat de posibilități,
o simplitate, o băutură,
aici setea mea a început.

Curajoasă, palidă am înfruntat ochiul,
clătîntoare, legănătoare era
marginea pe care m-am așezat
și pe cînd trompeta s-a umplut
cu un singur ton de apă,
venea către mine
o sunare, un dor,
o muzică pentru a mă ineca, pentru
a mă omori ca Mozart,
atunci am strigat: mai cîntă încă
odată, mai cîntă!

Traduceri de
Gabriela Melinescu
Inger Johansson

Revista revistelor străine

The New York Review of Books

(iulie - decembrie 1990)

● Așa cum se remarcă în revista, anul 1990 este o perioadă asemănătoare cu anul 1968, anul revoluției în Europa, negații în timp de pace. Dar, în articolul intitulat **Cele două fețe ale Europei**, al. Adam Michnik (redactor șef al *Gazetei Wyborcza* din Polonia) afirmă că deși „intemitații și temerarii s-au așezat la aceeași masă și au început negocierile” autorul consideră că cea mai mare amenințare pentru democrație azi nu mai este comunismul ca mișcare politică sau ioco.g.e. Ci, „amenințarea crește de pe urma unei combinații de sovinișm, xenofobie, populism și totalitarism, toate în strinsă legătură cu simțul frustrării tipic pentru marile revolte populare”. Într-un alt articol din luna decembrie 1990, intitulat **Votul meu împotriva lui Walesa** (se face precizarea că articolul a fost scris înainte de alegerea poloneze din decembrie 1990), dl. Adam Michnik se referă la „divorțul din cadrul Solidarității”, despre care aflăm că era legat de principiul și nu de detalii. Aflăm detalii despre modul în care a răspuns dl. Walesa (și el laureat al Premiului Nobel) unei întrebări referitoare la viitorul ziarului din Polonia: „Lăsăm să înflorească aceste ziare, pentru ca apoi să venim și să le luăm”.
Ne vom referi în cele ce urmează la două articole referitoare la România: în numărul din 16 august 1990 apare scrisoarea adresată redactorilor revistei *The New York Review of Books*, semnată de Jiri Laber — director executiv de la *Helsinki Watch* din New York, cu titlul **Persecuția în România**, din care

aflăm că, deși 177 persoane participante la demonstrația din 13 iunie erau arestate, „nu se știe despre nici o arestare în legătură cu acțiunile violente ale minerilor care au venit la București pe 14 și 15 iunie la solicitarea guvernului”. De altfel, acțiunile din 14-15 iunie sunt denumite „pogrom împotriva populației civile bucureștene”. După Jiri Laber, studenții „din Vest sau din Est au devenit în prezent factor esențial în ecuația politică” (de care sperăm să se țină seama și la noi). Într-un alt articol, din 8 noiembrie, care face o analiză asupra modului în care a ajuns SIDA în România, semnat de David J. și Sheila M. Rothman, se arată că românii „fiind supuși atât de mulți ani minciunilor, zvonurilor, nu mai pot distinge faptul de propagandă”. De asemenea, se notează: „Este neclar dacă un guvern care în iunie trecut a chemat minerii nu numai pentru a ataca violent demonstrații, dar și pentru a teroriza în general populația, va putea aborda problemele semnalate în articol” (cele referitoare la asistența medicală). „Medicina, fiind o disciplină liberală, poate mai mult decât altele, depinde de libertatea de expresie și de respectul față de oamenii pe care îi tratează”.
Încheiem cu câteva rânduri semnate de Octavian Paz din articolul **Puterea artei antice mexicane** din 6 decembrie 1990: „Dar omul? El este unul din acele semne ale mizării universale pe care îl descoperă și îl șterge... După cum sună un poem antic -Păruitorul vieții serie cu flori-” (M.G.)

Primul roman

● „S-a crezut multă vreme că Tucidide, Euripide și Aristotel erau singurii invitați al Jacquelinei de Romilly (în imagine) la masa ei sau la catedra ei de la Collège de France. S-a crezut multă vreme că în afară de Grecia nu exista pentru ea nici o salvare, nici o invenție a libertății sau a tragediei. Și deodată, cu această **Ouverture à cœur**, primul său roman, ea ne dezvăluie cea de

a doua sa familie, aceea a Doamnei de La Fayette sau a lui Benjamin Constant. Dintr-o dată, se înscrie în marea dinastie franceză a romanului de analiză, unde sensibilitatea nu poate face economie de inteligență (și contrariul), unde stării sufletești țin loc de stare civilă, unde literatura nu este decât oglindă pe care o plimbă de-a lungul unei Conștiințe”. (Le *Nouvel Observateur*, 27 dec. 1990 — 2 ian. 1991).

Expoziție Luis Molné

● Noul centru cultural Akropolis din Nisa a găzduit recent o retrospectivă a operelor lui Luis Molné, unul din marii pictori spanioli ai anilor '50-'80. Cu prilejul comemorării a 20 de ani de la moartea artistului, vizitatorii au putut desco-

peri aproape 200 de opere provenind din colecții particulare — guaze, uleiuri, acvaforteuri, litografii, machete, afise, vase din ceramică, tablouri etc. Cineast amator, Luis Molné a îmbinat gustul său pentru obiect și pentru insolit cu cel al mișcării. Au fost propuse publicului mai multe proiecte ale unor filme fantastice și de animație al căror realizator a fost Molné, cit și un film video difuzat tot timpul în cadrul expoziției. (În imagine: o pictură de Luis Molné).

Spionat 17 ani

● Vreme de 17 ani, Reider Kunze n-a avut viață particulară. Acest scriitor, născut în R.D.G., a ajuns la această certitudine citind dosarul pe care STASI i l-a întocmit în 1977, anul în care era exilat din țară. Fără-ndoială, Kunze n-ar fi știut niciodată în ce măsură Securitatea Statului se interesa de el, dacă nu s-ar fi pierdut pur și simplu cele 12 vo-

lume ale dosarului. La capătul a opt săptămâni de lectură neîntreruptă, Kunze și-a dat seama că toată lumea îl spiona, prietenii, cunoștințele, vecinii, toți practicau aceeași supraveghere meschină și meticuloasă, pe care o descrie într-o carte recent publicată în Germania, din care *Der Spiegel* a citat largi extrase. (L'Evenement du Jeudi, 27 dec. 1990 — 2 ian. 1991).

Premiul Cecil B. de Mille

● La 19 ianuarie, cu prilejul decernării premiilor Golden Globe la Hollywood, Jack Lemmon a primit premiul Cecil B. de Mille pentru ansamblul carierei sale. Distinghia este acordată de presa străină din Statele Unite.

Exploziva Julia Roberts

● Candidată la premiul Oscar '90 pentru *Steel Magnolias*, actrița Julia Roberts (în imagine) este considerată vedeta feminină a anului. Descoperită în 1985 în *Mystic Pizza*, un film al lui Daniel Petrie, ea a explodat în *Pretty Woman* care, cu cei 17 milioane de dolari încasați în S.U.A., cu un buget de producție în valoare de 20 milioane de dolari, constituie jacheta pot-ului stagiunii 1990. Consecința imediată? Julia Roberts este vedeta din *Flatliners* care toarnă în prezent în *Sleeping with the Enemy* sub conducerea regizorului Joe Ruben.

Dame Greco

● „Un recital care va marca un eveniment în arhivele cîntecului francez” — în acest termen *Le Figaro* apreciază recitalul oferit de Juliette Gréco la FR 3 în realizarea binecunoscutului autor de spectacole de divertisment Jean-Claude Averty. „Dame Greco” — cum o numește Averty pe celebra șansonetistă, a prezentat o selecție judicioasă din repertoriul său — Vladimir Kosma, Prévert, Sartre, Queneau, Desnos, Frenet, Brel, Ferré și alții. Parizienii au avut, de asemenea, fericitul prilej de a o asculta și revedea pe Juliette Gréco într-un recital oferit în sala Olympia, după o lungă absență datorată prelungitelor sale turnee în străinătate. (LE FIGARO, 5-6 ian. 1991).

Moravia, un canibal?

● „Era un canibal, vroia să-i înghită pe ceilalți, să și-i însușească. El m-a vrăjit, dar și el a fost vrăjit de mine. I-a plăcut ultima mea carte...” Aceste confidențe ale Daciei Maraini, companioara de viață a lui Alberto Moravia, se referă la cartea pe care a publicat-o recent, *Marianna Ucrìa*, distinsă cu premiul Camillo și vîndută pînă acum în o sută de mii de exemplare. (LE FIGARO, 7 ian. 1991).

Un nou Robin Hood

● La 52 de ani după *Aventurile lui Robin Hood*, primul film în culori din istoria ei, Casa de filme Warner Bros s-a hotărît să repete operațiunea și să producă un remake — *Prince of thieves* (Prințul hoților). În regia lui Kevin Reynolds, avîndu-l ca protagonist pe Kevin Costner.

Reeditare

● Marile biografii întotdeauna mai mult sau mai puțin povestea unor vieți legendare. Cea pe care a scris-o Ernst Bertram în 1918, despre Nietzsche (în imagine), este un admirabil „eseu de mitologie”, reeditat de Félix la sfîrșitul anului trecut, după cum semnaleză „L'Evenement du Jeudi” (27 dec. 1990 — 2 ian. 1991).

Ecouri...

● Ecouri ale unui imperiu sumbru se întind pe noul film documentar franco-german al lui Werner Herzog, *Regizorul s-a oprit asupra destinului* (iesit din comun al lui Bokassa, acel om considerat semi-nebun care credea în invulnerabilitatea sa).

SCRISOARE DIN WASHINGTON

Filologi români în America (2)

TOT în domeniul romanistici s-au mai remarcat Olga Tudorică Impey (conferențiar univ. la Universitatea Indiană) cu accent pe hispanistică, și mai ales Eliza Miruna Ghil, a cărei domeniu principal este medievalistica, dar care lucrează și în aria relațiilor literare româno-franceze. Ghil, în prezent conferențiar și șef al catedrei de franceză la University of New Orleans, a predat și la Dartmouth College, după ce obținuse un doctorat de la Universitatea Columbia. Foarte rapid s-a impus Marcel Cornis-Pop, lector în programele de schimburi universitare la University of Northern Iowa prin 1985, azilant politic apoi, deținător al prestigioasei burse pos.-doc. orale Mellon la Universitatea Harvard vreme de un an, în fine conferențiar și, în timp record, profesor plin la Virginia Commonwealth University din Richmond, Virginia. Cornis-Pop este specializat mai ales în teorie literară, — adică în curente cum ar fi deconstrucția, semiotica, teoria recepției etc. — și în teoria postmodernismului. Are în curs de apariție o carte la editura Macmillan despre aplicarea teoriilor critice moderne în procesul de predare, a publicat în 5 ani citevazeci de articole științifice, recenzii, articole de enciclopedie etc. și nu a lăsat la o parte nici literatura română despre care a publicat aici articole pline de interes, tot aplicând categoriile postmodernității, procedură mai rar întreprinsă pînă acum. Își termină doctoratele în literatură comparată Călin Andrei Mihăilescu la Univ. Toronto, Ștefan Stoescu la Univ. Cornell, și Dan Cristea la Univ. Iowa. Cu toții au început să se afirme, dar mai cu seamă cei din urmă, care a fost organizatorul unei prestigioase conferințe internaționale dedicată lui L. Doležel, și care va fi editorul actelor conferinței. Alții sunt deja figuri bine cunoscute. Foarte tinăra Amy Colin, cu studii în Germania și doctorat în germanistică de la Yale, este în prezent conferențiar la University of Pittsburgh (după ce fusese lector la University of Washington Seattle) și este considerată unul din cei mai autorizați specialiști internaționali în Paul Celan, Roxana Verona, care funcționează în prezent pe lin-

gă George Washington University, se ocupă de relații literare româno-franceze. Monica Yaari, conferențiar la Pennsylvania State University este specializată în suprarealism ca mișcare internațională și în literatură franceză a secolului 20.
Nu numai în literatură, ci și în lingvistică, abundă numele de tineri cercetători și profesori originari din România. Donca Steriade, specializată în fonologie generativă, este lector univ. la M.I.T., lingă Boston, după ce predase la Berkeley. I. Comorovschi (flică ucraină Comorovschi, care, îți mai aduci desigur aminte, ne-a fost întâi profesora, apoi colegă, și care de vreo zece ani funcționează la o universitate catolică franceză) și-a obținut doctoratul la Cornell și este în prezent lector universitar la University of Texas Austin. Anca Nemoianu și-a dobîndit doctoratul de la Berkeley și s-a specializat în domeniul achiziției limbilor străine de către vorbitorii de engleză (domeniu în care a și publicat o carte la editura Benjamin, precum și un număr de articole). Domnița Dumitrescu este lector de hispanistică la C.S.U. din Los Angeles.
Și, uite, bagă bine de seamă, nici n-am mai adăugat la lista asta o serie de nume de oameni pe care-i consider în primul rînd scriitori (Andrei Codrescu, profesor plin la Louisiana State University, sau Norman Manea, lector la idilicul Bard College în statul New York), care face parte din generațiile mai vîrstnice (cantologul Nicolae Iliescu de la Harvard, Ed. Theodoru de la Northern Kentucky) sau ambele (Ștefan Baciu, profesor plin de literatură sudamericană la University of Hawaii). După cum n-am mai inclus în listă nici oameni pe care nu-i cunosc decât foarte vag. Așa ar fi Paul Ilie, profesor de literatură spaniolă și comparată la University of Southern California, care se bucură de considerabil prestigiu, mai ales ca specialist în secolul 18.
Permite-mi însă în schimb, și compensatoriu, să mă opresc asupra unui caz pe care-l cunosc mult mai bine: Raimonda Modiano. O cunoșteam de prin 1964-1965, cînd era studentă, parcă în anul II, la engleză la București, iar eu eram proaspat asistent. Avea un accent englez atât de bun, vorbea cu atîta simț al limbii, încît brunetă cum era, mi-am făcut socoteala că e flică de diplomați sudamericani. Nu era cazul: era numai o excelentă studentă, care în 1969, după ce-și luase licența la București avea șansa de a obține o bursă pentru studiul doctoral la University of California San Diego, unde la numai citeva săptămîni diferență soseam și eu, cu același scop, dar în literatură comparată nu în engleză, ca Mona. Mi-a povestit odată că la Otopeni, în ora plecării,

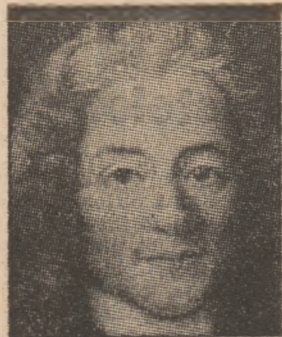
geamantanul (burdușit ca al tuturor românilor în curs de emigrare sau măcar de deplasare) s-a rupt și s-a revărsat. Excedată, a replicat pe loc celor care se străduiau să-l refacă: n-am nevoie de nimic, puteți lua totul, nu vreau decât să iau, avionul! Anecdota melancolică-amuzantă, dar cit se poate de emblematică pentru întreaga generație care atunci începea să părăsească România. Modiano își obține doctoratul în 1973 și devine lector universitar la University of Washington Seattle unde era apoi avansată conferențiar și în fine profesor plin (în 1986). Este căsătorită cu un american și are doi copii; își adusese din România mama și frațele, cînd după instalarea la catedră. Nu a publicat practic nimic pe subiecte românești, ci s-a specializat în romantism englez. Or, tocmai aici intervine partea spectaculoasă: Mona Modiano este azi specialist în Wordsworth și Coleridge, în detalii, în adîncime, în textura intimă a operei, cum, s-ar presupune, numai un nativ poate să fie. Așa cum, așa spune de Paul Cornea că e specialist în pașoptism sau, de Augustin Z.N. Pop că e eminescolog. I s-a incredințat co-editarea volumelor 2-5 din ediția Coleridge (Princeton University Press, 1980, 1984, și în curs) de *Marginalia* (chiar de către Kathleen Coburn, pe atunci decanul de vîrstă al coleridgeenilor din toată lumea): e o ediție asemănătoare cu cea (care ar fi atât de dezirabilă) a manuscriselor și notelor („caielor”) lui Eminescu, doi poeți romantici de talie asemănătoare. A publicat, pe lingă aproape 20 de articole esențiale în specialitate, o carte *Coleridge and the Concept of Nature* (Coleridge și conceptul naturii, Florida State University Press, 1985). În această carte, Modiano sintetizează, printre altele, concluziile actuale ale cercetării privind raportul între filosofii germani și gândirea lui Coleridge. Editura Norton, specializată în texte de mare circulație și autoritate pentru universități, i-a incredințat Moni Modiano pregătirea ediției într-un volum de „poezie și proză” a lui Coleridge. În curs de finalizare se află o altă carte, de o mare originalitate, în care pentru întia oară, teoriile și abordările lui Georges Bataille și René Girard se văd aplicate asupra raportului interactiv Wordsworth-Coleridge. Există bune șanse ca acest studiu, cînd va apare, să reprezinte o cotitură în lectura romanticilor timpurii englezi. Cariera Raimondei Modiano în lumea academică americană mi se pare exemplară pentru afirmările filologilor originari din România.

Virgil Nemoianu

Washington, D.C. decembrie 1990

Proiectele lui Zeffirelli

respectului față de autor. Dar, ceea ce mi se pare mai important, este faptul că publicul urmărește filmul ca și când ar fi vorba de o poveste contemporană. Acum, după tragedia printului din Danemarca, simt nevoia de ceva vesel, amuzant. Poate un musical pe care îl voi filma în Italia, bazat pe muzica lui Nino Rota, dacă ne vom pune de acord. Oricum, mă gândesc la un spectacol care să nu aibă nimic american... În America voi pune în scenă comedia shakespeariană *Mulț zgomot pentru nimic*, cu Richard Gere. Mă mai gândesc la două spectacole lirice din care unul la Scala din Milano și la două piese de teatru pe care să le realizez cu actori atât de dragi mie: unul este *Albertazzi, celălalt — Salerno*. (CORRIERE DELLA SERA, 30 dec. 90).

Fațete ale lui Voltaire

● La 5 noiembrie, 1990, Bernard Dhéran a inaugurat stagiunea întâlnirilor de la Palais-Royal din Paris, prezentând un spectacol despre Voltaire (în imagine). Realizat de Philippe Rondet, Voltaire, semănător al speranțelor evocă cele o mie de fațete ale poetului-filosof care a lăsat în urma lui peste o sută de opere dramatice.

Hollywood acasă, album de familie

● Intre anii 1950—1965, celebrul fotoreporter al revistelor *Look*, *Colliers*, *Saturday Evening Post*, Sid Avery, a fotografiat starurile în „intimitate”. Editura Crown l-a tipărit la sfârșitul anului trecut un album. Fotografiiile reprezintă o epocă trecută, în imagini deloc oficiale cu o spontaneitate unele emoționantă. (PREMIERE, dec. 1990).

Uranus

● Cu nouă său film Uranus, adaptare cinematografică a romanului lui Marcel Aymé, Claude Berri dovedește încă o dată că opera cinematografică poate fi pe cit de ambițioasă pe atât de populară. Uranus înfățișează una din cele mai dificile perioade din istoria Franței postbelice: îndepărtarea colaboraționiștilor din viața publică. Printre interpreții principali: Philippe Noiret, Gérard Depardieu, Jean-Pierre Marielle.

Muzică din Canada

SUB genericul „Perspectives”, Radio France a inițiat în marele auditorium un ansamblu din două concerte în aceeași zi la orele 18,30 și 20,30. M-am dus la concerte cu mult interes; H. Halbreich îmi spunea de mult că această muzică „mișcă foarte bine”. În prima pagină a programului de sală citesc că E. Varèse spunea mai înainte despre această muzică: „Ca barde”.

Primul concert: un recital de pian al Louisei Bessette, o foarte bună pianistă care și-a dat osteneala de a cînta programul din memorie, onorindu-l — ca să spunem așa — ca pe o muzică clasică. Fără a avea la îndemână partiturile, am avut impresia seriozității și a cizelării.

Primele două lucrări au aparținut „seniorilor”: Cage d'oiseau de Serge Garant (1929—1986) și Traçantes de Gilles Tremblay (n. 1932). Scrise respectiv în 1962 și 1976, ele atestă buna calitate a autorilor. Am ascultat detașat aceste muzici cum ar fi ascultat unele din propriile mele compoziții din acea perioadă; muzici apropiate, fără a ne cunoaște. Este aceasta o muzică a momentului fără loc? Nu neapărat; o judecată pertinentă s-ar putea face numai prin raportare la context; o pictură cubistă oarecare din 1910 permite doar o judecată vagă; dacă o punem însă în contextul operelor unor Braque sau Picasso, ea ne spune mult mai mult. Din nefericire cunosc prea puțin opera lui Garant și aceea a lui Tremblay.

Ultimele două piese din recital aparțineau unor compozitori mai tineri. Yves Daoust (n. 1946), educat în Franța, a fost prezent cu Mică muzică sentimentală pentru pian și bandă magnetică; aceasta din urmă are un caracter realist, de reportaj; în fluxul continuu al benzii auzim voci de copii, clopote, zgomotul străzii; peste aceasta pianul intervine cu cîrmele din Gymnopédie și Gnosienele lui Erik Satie; o muzică melancolică în felul anilor '80.

În Chutes-Parachutes de Michel Gonneville (n. 1950) lucrare recentă, am găsit trăsături analoge celor din muzica lui Denis Cohen (prezentată într-un concert al IRCAM). Pianul intră în reacție cu computerul și sintetizorul; sonoritățile temperate și tonale (adesea și banale) se scufundă într-un feeric climat microtonal, care se bucură pe moment dar obosesc pe distanțe mari.

În mijlocul recitalului de pian, ca și în al concertului orchestral, figurau piese de José Evangelista, compozitor canadian de adopție (născut în 1943 în Spania și educat acolo). Gustul lui merge către un folclor generalizat. Piesa pentru pian *Monodias Espanolas* este ceea

ce spune și titlul: melodii iberice luxuriant ornamentate se perindă pe întreaga claviatură. Ele sînt despărțite prin pauze și, fiind 18 la număr, am ascultat și 17 pauze; dacă ar fi fost ceva mai puține, ar fi aplaudat cu mai multă convingere. Cealaltă piesă a lui Evangelista, în concertul de seară, a fost *O Ball*, o călătorie muzicală folclorică pe Oceanul Pacific, din California pînă în Indonezia.

Concertul de seară a fost dat de către muzicienii din Orchestra Filarmonică a Radioului francez; această orchestră (actualmente condusă de Marek Janowski) se produce uneori și ca ansamblu de mici formațiuni ad-hoc. Experiența ansamblului Intercontemporain fondat de către P. Boulez a proliferat; Filarmonica din Berlin detașază și ea din interiorul ei mici formații pentru muzici vechi și noi. În această seară concertul a fost condus de către compozitorul, dirijorul și saxofonistul canadian Walter Boudreau (n. 1947). Apariție jovială, canadianul se înfățișează publicului ca un om din continentul american; papiorul și pantofii erau de culoare roșie. Poate fiindcă ultima piesă din program era *Red Shoes* de Steven Gelman? O piesă bine scrisă însă, să spunem așa, foarte diversă, chiar divergentă ca material tematic; Gheršwin, Varèse și alții conviețuiesc ghiontindu-se uneori în această muzică; trebuie să faci, ca ascultător european, un efort special pentru a găsi unitatea internă sau măcar psihologia acestei muzici.

Un naivism special denotă și Muzica pentru o mie de toamne de Alexina Louie; autoarea caută pitorescul cu mijloace romantice, dar cu un sound de dată recentă (în care sintetizorul DX 7 își pune amprenta). Mai tânărul Rodney Sherman (n. 1958) în *The Proximity of Mars*, autocontrolându-se în texturi muzicale de un tip mai nou, admite și el o naivitate greu simulată a substanței melodice.

Piesa stranie a programului și care continuă să te urmărească dincolo de limitele concertului este *Bouchara* a lui Claude Vivier (1948—1983), compozitorul canadian asasinat la Paris înainte de a implini 35 de ani. Studiază în Europa cu Stockhausen și G. M. Koenig, dar muzica sa rămîne independentă prin austeritatea ei; călătoriile în Asia îl marchează în adîncime. O oarecare stîngăcie a muzicii sale rămîne adînc expresivă; umbra enormă a morții se așterne asupra artei lui. Singur printre canadieni, singur printre muzicienii, singur printre oameni, Claude Vivier lasă o diră; după moarte nu mai e singur.

Anatol Vieru

Ingrijorare la Hollywood

● Dacă actuala situație va continua, în anul 2010 noi, femeile, vom fi complet înlăturate din cinematografie — a declarat Meryl Streep la Conferința națională a sindicatului actorilor. Într-un recent interviu, Kim Basinger se plînge că a fost prost plătită pentru rolul din filmul *Batman*, în timp ce o importantă sumă de dolari a intrat în buzunarele lui Jack Nicholson. Strigătul de îngrijorare vizînd dificultățile tot mai mari pentru obținerea unui rol feminin în filmele ce se produc la Hollywood a unit

într-un front comun staruri, regizoare, scenografe și comentatoare. În istoria centenară a Hollywood-ului — scrie Elaine Dutka în *Los Angeles Times* — anul 1990 a fost, pentru femei, unul dintre cei mai dezastruoși. Nu numai că ele au cîștigat mult mai puțin decît colegii lor actori, dar aceștia au acaparat 71 la sută din rolurile disponibile. Problema nu se reduce însă la bani — remarcă Elaine Dutka. Adevărată dramă o reprezintă absența unor roluri feminine inteligente și importante”. (LOS ANGELES TIMES, dec. 1990).

Hélène Carrère d'Encausse

● Istoric și expert în problemele Europei de răsărit, Hélène Carrère d'Encausse a fost aleasă membră a Academiei Franceze. După Marguerite Yourcenar și elenista Jacqueline de Romilly este a treia femeie care pătrunde în cercuri celor 40 de „nemuritori” ai prestigioasei instituții. Născută în 1921 la Paris, Hélène Carrère d'Encausse

este absolventă a Sorbonei și a Institutului de studii politice din Paris. A scris mai multe cărți despre Uniunea Sovietică, printre care *L'Empire ecclésiastique* (1978) și mai recent *La gloire des nations*. Este membră în conducerea East West Institute for Security Studies din New York. (FRANKFURTER ALLGEMEINE ZEITUNG dec. 1990).

Ecraizare

● Vittorio Gassman a precizat că intenționează să transpună pe ecran romanul său autobiografic *Memorie del sottoscala*. Revăzută, cartea va fi abordată într-o

chele ușor grotescă vis-à-vis de ciudatele și unelori dureroasele aventuri psihologice ale autorului. (CORRIERE DELLA SERA, 2 ian. 1991)

Petru DUMITRIU

Întîlnire la judecata de apoi (15)

PRIETENUL meu și cu mine tăceam, jubilînd interior. Felix încercă să fie monden. „Ce faceți?” „Am ajutat-o pe Anita să usă” i-am spus. „Dumnezeule, ce vulgară e fata asta”, spune Anita. „Nu ți se pare, Felix? Într-adevăr, penibilă, o prăpădită. Nu ți se pare?” El: „Băieți, nu peți un pahărel?” Anita: „Ai un aer cam tuiburat, Felix”. El îi aruncă o privire neagră, apoi: „De ce ai fi?” „Pentru că ai fost găsit în camera conjugală cu o fată, de către nevastă și vecini, este cam jenant, nu ți se pare?” Felix jese pe o usă și face mult zgomot cu paharele și cuburile de gheață. Am mai rămas la ei o jumătate de oră ca să ne amuzăm de spectacol. Cînd Anita vrea să-l fiarbă pe Felix, la foc mic, dorește să fie văzută, nu explozie, lacrimi, strigăte; ușoare aluzii, insulte, bătăranii singeroase. Spunea cu un dispreț amuzant: „Fata asta, te zdreanță! Ce gusturi joase ai Felix! Măgine ta periferică se trădează cînd ești emoționat sau cînd ți-e frică!” Către noi: „Vouă nu vi s-a părut comună?” Apoi deodată, fals încurcat, către vecin: „O, iartă-mă, am uitat total că tu ai trăit cu ea, ce gafă îngrozitoare am făcut!” Celălalt a tresărit și a început s-o asigure că era pentru prima dată în viață cînd a văzut-o pe domnișoara, era adevărat, Felix însă i-a aruncat o privire bănuitoare și anxioasă. Cînd nu mi-am mai putut opri risul, m-am ridicat și am plecat. De atunci, Felix își detestă vecinul și mă evită. Are totuși nevoie de mine, se va obișnui, Anita este, ce să mai vorbim, îngrozitoare: bagă spaima în metresele lui Felix, îl face farse îngrozitoare. Eram odată la Valentina Ionescu sora lui Erasmus, stii că ei nu se văd, Erasmus este un important activist al partidului, Valentina prea

ne bună și dezamătată, îl compromise. Ea trăiește cum vrea, invită o multime de lume — după ce a rînceput înghetul, nimeni nu se mai duce pe la ea, se pare că frumoasa noastră prietenă, Valentina, are un ciubuc, citeva ore suplimentare pentru securitate. Ei bine, la ea am văzut-o pe Anita întîlnindu-se cu o tînără protejată a lui Felix. Valentina le-a prezentat pe una, celeilalte, probabil inadins, este destul de a dracului; ca s-o facă. Și iat-o pe Anita mea spunîndu-i celeilalte cu aerul ei de femeie proaspăt fecundată: „Ah! sînt foarte încîntată să te cunosc domnișoară, Felix mi-a vorbit mult despre mata, îi place foarte mult alunța pe care o ai sub fea dreaptă; păcat că nu poți merge pînă la capăt, n-ai ce face, există și asemenea gen de femei, nu e nimic de făcut, trebuie să te resemnezi, sau să încerci cu un altul, cu toate că, Dumnezeule, după atîtea duzini de experiențe, șansele sînt într-adevăr cam, cam...” și așa mai departe, surizînd voluptuos nefericitei. Valentina fantezistă și extravagantă cum e, a rămas gură căscată, Cealaltă n-a avut altceva mai bun de făcut decît stînga împrejuri și să plece în tăcerea secret jubiloare a invitațiilor, condusă de clasa muncitoare avînd în frunte partidul său de avangardă, adică pe mine. Uneori Anita mi-e simpatică, a conchis Arthur Zodie gînditor.

MERGEAM în tăcere. Vitrinele magazinelor erau întunecate sau luminate sărăcăcios, pline de lucruri triste. Hirtii, chiștocuri zăceau pe trotuar, printre scuipături. Un ultim tramvai a trecut cu un zdrăngănit de fierăraie: apoi o masină întîrziată, Orașul era obosit, mizer, nemulțumit. Și totuși noaptea — cerul de saten și marile bijuterii, Coroana, Lebă-

da, Lira sau Vega străluceau, enorme, aromele vegetale din aer, asfaltul cald, zidurile calde, muzica, printr-o fereastră deschisă, mirosul mititelor fripti, brutal și excitant — întreaga noapte era moale, și arzătoare, de o senzație vulgară și picantă ca sexul unei țigănci: iunie la București, în pofida a orice, amintirea febrilității, a isteriei care domnea în cazanul în care fierseam, chiar și această amintire era acoperită de voluptatea simplă, atotputernică, a nopții bucureștene.

„Hai să bem o bere la Capsa” a spus Arthur Zodie. Am intrat în micul restaurant distins, liniștit, cu oglinzi și lămpi de cristal neschimbate din 1890. Era gol. Chelnerii plictisiți se rezemau de zid. Un singur client, în fund, la o masă: Prospero Dobre. Tot ce a însemnat ceva vreodată în această țară, printii, prostituate, poeți, savanți, politicieni, oameni de afaceri, actrițe, ziaristi, artiști, nebuni, escroci, au bătut o cafea sau au cîntat la Capsa. Restaurantul se pare că va fi demolat. Prospero Dobre era acolo la locul său. Era așezat pe o banchetă de plus roșu, cu minile în buzunare, cu bărbia în piept, cu ochii în gol.

„Nu prea e abil să ne așezăm la masă, spuse Arthur, știu dacă era frică sau delicatețe, schimbîndu-si imediat părerea:

— Nu pot, fie ce o fi. Hai la el!”

Prospero Dobre n-a ridicat capul la apropierea noastră. Fata îi era pătată de bilă sau de un singe negru; pete nesănătoase. Chateaubriand povestește în *Les Memoires d'Outre-Tombe* că nu l-a mai recunoscut pe Napoleon după moartea ducelui de Enghien, descriîndu-l tenul pătat și ochii de intoxicați. Am văzut și eu un asemenea ten la oamenii morți de moarte violentă și, în acea vară, la prietenul meu Prospero Dobre, Ne privea cu ostilitate.

„Daj voie să ne așezăm la masa ta?” a întrebart Arthur Zodie. Celălalt a ridicat din umeri.

„Fie.”

— Te-au jignit a spus Arthur, Tovarășe

ospătar, două beri! Recl. (către Prospero): Observatori prin preajmă?

— Ce?

— Observatori (ginitori). Turnători.

— Ah! da. Au fost doi care s-au plictisit să fie singuri și au sters-o. Sînt însă chelnerii, picolii.

— Da, dragii de ei”, a mormăit Arthur Zodie privîndu-l tandru pe picolii plictisit care stăteau prin colțuri. Apoi s-a întors spre Prospero:

„Te-au jignit. Sînt idioti. Vor regreta. Ai văzut că în a doua parte a sedinței ți-au permis să-ți citești autocritica.”

— Mi-au permis? a întrebart Prospero Dobre artăgos. A! da mi-au permis. Erasmus, idiotul, a venit în pauză spunîndu-mi să-mi scriu autocritica și să o citesc: a fost mai întii văzută de Malvolio!”

A început să rîndă fără veselie:

„Machiavel afirmă că trebuie să omori un om în loc să-l jignesti.”

— Da, Malvolio te păstrează ca pe un ciine în haita sa” a continuat Arthur Zodie. Celălalt l-a privit vag și a spus:

„Nu înțeleg ce spui. Ești un om cu principii, ca și mine, de altfel!”

A tăcut, Arthur Zodie s-a supărat, de unde putea ști Prospero că Arthur nu era vreun emisar, iar miine, cînd dezbateră interuptă se va redeschide, nu se va ridica să declare: „Iată ce mi-a spus aseară tovarășul Prospero Dobre!” Tutaror nu era frică onora de celălalt, nu fără motiv, Arthur s-a supărat și a încercat să-l jignească.

„Te-am văzut vorbind cu Malvolio. Te-ai trît bine pe jos?”

Prospero l-a privit drept în ochi cu un suris oribil:

„Nu, I-am spus că pentru mine, partidul este o lume, că sînt gata să-mi dau viața pentru partid: l-am rugat să-mi explice ce pot face pentru a-mi recîștiga fizionomia unui membru de partid!”

Arthur îl privea stupătat.

— Asa l-ai spus?

— De ce nu? Este o formulă consacrată printr-o rezoluție a Comitetului Central!”

În românește de

Andriana Fianu

„Sint vinovat”,
de Iară dl. Caramitru

● Dl. Ion Caramitru merge pînă la capat! Într-un interviu acordat Aurenței Boriga pentru **FLACARA** (nr. 2), cunoscutul actor declară: „Invitația la Cotroceni a fost, după părerea mea, o diversiune. S-a anunțat inițial că acolo vor fi cei 39 de membri ai CFSN din seara zilei de 22 decembrie. După cum am văzut ce s-a petrecut la Cotroceni, mi-am dat seama că acolo au fost invitate și foarte multe alte persoane iar feiul în care s-a derulat acea petrecere a fost jignitor chiar pentru președintele. Nu m-am dus, pentru că nu mai am nimic comun cu el și cu ei. Sint vinovat că am stat atât de mult timp alături de un fenomen care mi se pare astăzi periculos pentru viitorul țării”. ● În **CONVORBIRI LITERARE** (ianuarie), dl. Ion Mănzatu răspunde întrebărilor redacției cu privire la evenimentele de la Tg. Mureș. La o astfel de întrebare, prost formulată, d-sea dă următorul răspuns: „Exagerind și exacerbând sentimentul naționalist românesc, noi nu facem altceva decît să ie dăm apă la moară (maghiarilor). Însă în nici un caz nu putem să spunem că un Eugen Barbu sau C.V. Tudor ar putea să fie vrăodată în slujba intererelor irendentismului maghiar”. Sistem de acord cu dl. Mănzatu. Am preciza doar că atitudinea dnilor Barbu și Tudor aduce apă în jgheabul a două mori: extremismul lor unește atât roata irendentismului unguresc, cît și roata șovinismului românesc. ● Un fragment din **Cariera risului și a uitării** de Milan Kundera, tradus (foarte rău!) de dna Gabriela Gavrilă în același număr al revistei ieșene, ni se pu-e ca mențal cu prisosință a fi reținut. Scriitorul ceh relatează că tatăl său, pasionat de muzică întreaga lui viață, a făcut la un moment dat, cu puțin înainte de a muri, următoarea enigmatică și stupefiantă exclamație: „Prostia muzicii”. Cău-tînd să-i înțeleagă sensul, Kundera și-a dat seama că e vorba de acea stare originală a muzicii — de dinaintea de propria ei istorie, de propria gândire, de propriul joc cu motivele și temele — în care se reflectă prostia consubstanțială a ființei umane. Muzica își regăsește această stare stupidă în postistoria ei: grație chitarelor, grație cîntăreților pop, grație acelei incontenabile a muzicii ușoare moderne în stare să inee în uitare toate tragediile noastre personale ori naționale. Cînd cîntărețul pop Karel Gott a emigrat în 1972 în R.F. Germania, președintele Gustav Husak al Cehoslovaciei i-a scris o scrisoare rugîndu-l să revină. Comentariul lui Kundera: „Și — acum, gîndiți-vă un moment la asta: fără a clipi, Husak a lăsat să emigreze medici, savanți, astronomi, sportivi, regizori, operatori, muncitori, ingineri, arhitecți, istorici, ziaristi, scriitori, dar n-a putut să susție ideea că și Karel Gott părăsește țara. Pentru că acesta reprezenta muzica fără memorie, care acoperă pentru veșnicie oasele lui Beethoven și Ellington, cenușa lui Palestrina și Schönberg. Președintele uitării și idiotul muzicii se regăseau. Lucrau la aceeași operă. Te vom ajuta, ne vei ajuta... Nu puteau exista unul fără celălalt”. ● Un excelent număr dublu, la început de ianuarie, scoate publicația de politică externă **LUMEA AZI** (reproducem inspirata copertă desenată de dl. Sorin Turculeț). Spicuim: editorialul consacrat de red. șef Ilie Șerbănescu dlui Claudiu Iordache, studiul aceluiași despre starea economică românești, „restituirea” dlui Ion Bulei intitulată **Carol I, Reflexiile despre politica exte-nă**, trimise din Washington de dl. Virgil Nemoianu, ca și seria-

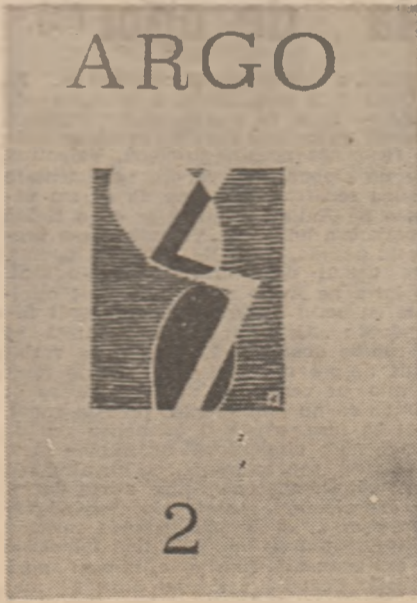

lele revistei fîndesebi: **Intilnirile cu Stalin** ale lui Mișovan Djilas). ● Grațioase, ludice, splendide traduceri din poemele lui Paul Fort ne oferă dl Șerban Foartă în **ORIZONT** (nr. 1-2). O mostră din **Capul Sfîntului Denis**: „Primăvara, o mesdame, s-a născut la Notre-Dame / sus, pe turle; după care, s-a lăsat în Roza Mare. / Razele-i cum cad mănunchi, la icoane ingenuche / Se născu pe-aitar, la un zvon anume de lăstun, / dîndu-i o cu totul altă față, prin cea Roză-nvoalată. / Primăvara, o mesdame, s-a născut la Notre-Dame...”. ● Cea mai surprinzătoare publicație vită în ultima vreme este **IMPARȚIAL**, subtitulată **Publicație dependentă de Primăria Municipiului Petroșani**. În mod normal, un asemenea subtitlu îți taie pofta de a mai citi o revistă. Din fericire, **Imparțialul** depinde de o primărie care se dovedește foarte inteligentă. Nu știm cite primării inteligente vor mai fi existînd în țară, dar presupunem că nu foarte multe. Subprelectul județului Hunedoara, dl. Ioanei Botoroagă, explică în editorialul **Intre poezie și cărbune** de ce publicația petroșeneană se declară în mod deschis dependentă. N-o să ghicim argumentul: fiindcă (așa cum a constatat dl. Andraș, un petroșenean iubitor de presă, care a adunat toate cele 1622 publicații care apar astăzi în România) nu există în clipa de față la noi decît publicații independente! La drept vorbind, așa pretind ele că sint: în cel mai bun caz, semi (ori parțial) independente, în cel mai rău, absolut independente. Și, atunci, nu le rămînea petroșenenilor, ca să fie originali, decît să recunoască de la început că **Imparțial** va fi dependent de primărie, dar precizînd: „cum va fi dependent de adevăr”. Fraza se află în editorialul d-lui Botoroagă și e foarte sugestivă. Primarul, dl. C. Dincă, scrie și d-sea un editorial al cărui titlu spune tot: **Despre adevăr și despre Pravda**. Dacă ne va fi trimisă și în continuare, vom citi cu plăcere o publicație așa de de plină de spirit cum este **Imparțial**.

Nea Jenică, patriarhul

● În **EXPRES** (nr. 2), o scrisoare a generalului Nicolae Militaru, dl care extragem două pasaje: „Declanșarea revoluției în 16 decembrie 1989 la Timișoara a determinat pe N. Ceaușescu să dea ordin armatei să reprime mișcările de protest, împreună cu alte forțe. Pe măsură ce revoluția s-a extins pe teritoriul țării, Ceaușescu a intrat în panică,

presimțînd sfîrșitul. Devenind din ce în ce mai furios, a ordonat armatei să descaidă focul împotriva poporului răscolat, mințînd cu nerușinare că țara este în pericol!”. În legătură cu teroriștii, dl. Militaru (care a pus la dispoziție adjunctului procurorului general încă din 4 dec. 1990 documente privitoare la diabolicul sistem de reacție al acestora) adaugă: „Poporul român are dreptul să știe cine au fost aceștia și unde sint acum. Ei sint printre noi, unde sint concetățeni! Majoritatea dintre ei își duc viața în condiții destul de bune și chiar foarte bune, sfidînd pe semenii lor cinstiți”. Așteptăm acum ca dl. col. Mugurel Florescu, adjunctul procurorului general, să dea curs informațiilor primite și să-i împiedice pe teroriști să ne sfi-deze și pe mai departe... ● Ce titlu credeți că pune **ROMÂNIA MARE** (nr. 32) deasupra celor două pagini consacrate evenimentelor din Banat? Iată-l: **Timișoara, rușinea României!** Inclusiv semnul de exclamație. Să mai enumerăm injuriile, trivialitățile și calomniile semnate **Comitetul pentru intrarea Timișoarei în Europa** (!!! — de data asta semnele de exclamație ne aparțin, **Cronicar**) sau pur și simplu nesemnate? După titlul celor două pagini, nimic nu ne-ar mai putea impresiona. Nici chiar debutul scriorii adresate de către inginerul clujean Tiberiu Ilie Costan conducătorilor gazetei: „Vă sărut dreapta, ca unui patriarh, Nea Jenică, și te sărut sincer pe fața D-tele de adolescent, Nea Vadim...” **România Mare, rușinea presei românești!** ● Prin grija dlui Alexandru Lungu și a dnei Micaela Alexandru au apărut la Bonn primele două numere din „caietul de poezie” **Argo**, în condiții (tipografice extraordinare, cu frumoase ilustrații datorate uneori înșiși poezilor care colaborează: Alexandru Lungu, Paul Păun, George Tomaziu, Horia Stamatu, Gabriela Melinescu, Ștefan Munteanu). Tî-nînd în mîini minunata revistă, fîcî-cuță să fie citită pe îndelete, în liniște, cînd zgomotul asurzitor al evenimentelor de afară a încetat, versurile lui Horia Stamatu (din nr. 1) sună ca un avertisment: „De-a-titea zile / și săptămîni / Nimic / Și parcă tot v-aș mai citi? / Sunt lucruri scrise / cu-atîta frumusețe / că mi se face milă / mi-e teamă să nu le întunec. / Sunt lucruri scrise / atît de gingașe / că mi-e teamă să nu le inec / cu mîlul adunat în mine / din informația cea de toate zilele...” (am respectat ortografia din revistă). Coperta pe care o reproducem are pe ea un desen de George Tomaziu.

Ziařiști bătuti
în căutarea dreptății

● Semnalăm, în vară, o declarație publicată în **Expres** de către poetul Marius Oprea, redactor la **Inteval**, din care rezulta că securistul care-l anchetase pe el și pe alți tineri scriitori brașoveni în 1988, maiorul Ghi. Moldoveanu, a devenit după revoluție ziarist: redactor-șef adjunct (apoi secretar de redacție) la **Deșteaptă-te, romîne!** din Brașov, organ al P.U.N.R. După o jumătate de an, nimeni din P.U.N.R. nu a răspuns și nu s-a simțit răspunzător de faptul că un fost anchetator al securității exprimă astăzi public punctul de vedere politic al partidului cu pricina. N-a catadixiț s-o facă nici vicepreședintele **Vetrei Românești**, dl. Ion Coja, pe care l-am invitat în revista noastră să ne explice (nouă și dlui Oprea) compromițătoarele „colaborări” ale organizației sale cu securitatea lui Ceaușescu. Iată, acum, dl. Oprea revine în **CUVINTUL** (nr. 3, 1991), afirmînd că articolul d-sale din **Expres** a avut totuși unele urmări: telefoane de amenințare și o agresiune suferită de d-nea în pînă strădă din partea a patru indivizi, dintre care unul înarmat cu un cuțit, care a fost arestat de poliție pe loc, eliberat însă a doua zi, după ce i s-a luat o declarație; dispărută însă ulterior. Dl. Oprea cunoaște identitatea personajului și adresa lui. Ca și poliția. Dl. Oprea așteaptă ca noi să limpezim această împrejurare. Probabil că poliția așteaptă ca dl. Oprea să-și facă dreptate singur. Nu ne mirăm, mai ales după recenta conferință de presă a ministrului de interne, consacrată agresiunii unor ziařiști de către poliție, și în care dl. Ursu a adoptat o conduită recriminatorie. ● Foarte bune, clare, oneste, articolele pe aceeași temă, a agresiunii ziařiștilor, au publicat în **TINEZRIȘTUL LIBER** din 17 ianuarie dnii M. D. Sandu și Virgil Mihailovici. ● Detalii, care pot fi utile dlui Ursu, oferă și dnii Mirrel Curea și Marius Herghelegiu în **EXPRES MAGAZIN** (nr. 25): dubele poliției care i-au transportat pe agresori — aveau numerele 34-B-6430 și 34-B-6418. Rămîn unele lucruri de rezolvat și la Institutul Medico-Legal, unde dr. Dragoteanu a refuzat eliberarea certificatelor, fiindcă n-avea ordinul procururii (!?), și de asemenea la Procuratura Generală, unde procurorului de serviciu Nicolae Ionescu problema celor agresori nu i s-a părut „importantă”. Poate că dacă minca bătaie dl. procuror însuși... Pînă una-alta însă dreptatea nu e de găsit nicăieri. ● În afara faptului că este editat de Fundația Culturală Română, nu știm nimic despre **CURIERUL ROMÂNESC** (nr. 24-25), nici periodicitatea (e lunar, e bilunar?), nici echipa redacțională (caseta a dispărut), nici autorii numerelor și adesea foarte frumoaselor fotografii (dar, vai, colajele sint oribile!) ca să nu ne mai referim la multele texte nesemnate. Absența acestor elemente (și încă dintr-o publicație care ne reprezintă peste hotare) dovedește neprofesionalism. ● Comentînd (în **ADEVĂRUL** din 17 ian.) un interviu al dlui Stelian Tănase, dl. C(onstantin) S(tănescu) scrie în final: „Așadar, dl. S. T. a trîntit ușa în nas G.D.S.(-ului). Ce casă va deschide?” În improprietatea (probabil voită) a exprimării — căci numai anumite case se deschid! — întrebarea dlui C.S. conține o sugestie foarte urită. Nu e prima oară cînd d-sa ne dă impresia că a abandonat critica literară pentru o gazetărie de insinuații mizerabile și mizerabile.

Cronicar

Director: Nicolae Manolescu; Redactor-șef: Gabriel Dimisianu; Secretar general de redacție: Mihai Pascu

Secretariat: Andriana Fianu, Magda Groza (telefoane 17 61 90, 17 28 67 și 17 60 10 Buzea (interior 1736). Proză și reportaj: Vasile Băran, Platon Pardău, Cristian Teodorescu, C. Ioiu (interior 1736). Artă: Valentin Silvestru, Eugenia Voară (interior 1736) Externe: Ad-Iana Bittel, Mihai Minculescu, 18 41 01 și interior 2602). Secretariat de redacție: Olga Andreonache, Mihai Grecu (interior 2529). Fotoreporter: Ion Cucu (18 41 01). Corectură: Irina Horea, Maria Ionescu, Jaura Popa, Margareta Popescu, Silvia Zabarenco (interior 2024). Stenodactilografie: Elena Mareș, Ioana Niculescu (interior 1159). Curier: Maria Micu (interior 1159).